

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

Кваліфікаційна наукова робота
на правах рукопису

ПРОКОПІВ МИХАЙЛО ІВАНОВИЧ

УДК: 303.094.5: 622.648

ДИСЕРТАЦІЯ

**ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ
ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)

Галузь знань – Економічні науки

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ М. І. Прокопів

Науковий керівник: Гораль Ліліана Тарасівна
доктор економічних наук, професор

*Усі прикладні
ідеї та дані за звітним.
Генеральний секретар
енергетичної компанії
регіон 9 20.05.06
Л.Б. Запрудник
19.04.2018р.*

АНОТАЦІЯ

Прокопів М. І. Оцінювання рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». – Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу, Івано-Франківськ, 2018.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методологічних положень та обґрунтуванню практичних рекомендацій щодо удосконалення управління економічною безпекою газотранспортних підприємств.

Доведено, що ефективність функціонування газотранспортної галузі тісно пов'язана зі станом використання ресурсів у нафтогазовому комплексі в цілому, та магістральному транспорті газу зокрема. Ось чому, особливу значущість набуло дослідження процесу формування впливу окремих показників і факторів на рівень економічної безпеки газотранспортних підприємств, оскільки у сучасному агресивному конкурентному середовищі нераціональне використання наявних ресурсів та недосконалість методів управління ставлять під загрозу подальше існування підприємств магістрального транспорту газу.

Систематизовано теоретико-методичні підходи до визначення та оцінки рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств з виявленням галузевих особливостей економічної безпеки. Удосконалено методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки за системою ключових показників, згрупованих за функціональними компонентами.

На основі аналізу наукових розробок доведено, що «економічна безпека» більшістю дослідників визначається як відповідний фінансовий стан підприємства, що дозволяє забезпечити економічну рівновагу, стабільність, платоспроможність та ліквідність у довгостроковій перспективі

та впливає на формування сутнісних характеристик економічної безпеки суб'єктів господарювання. Зважаючи на це, економічна безпека в рамках дисертаційного дослідження розглядається з точки зору найбільш ефективного використання наявних фінансових ресурсів газотранспортних підприємств та досягнення високих значень фінансових показників діяльності. Так, економічна безпека характеризує спроможність суб'єкта господарювання до функціонування та розвитку, економічної стійкості у динаміці та конкурентоспроможності.

На основі отриманих результатів щодо систематизації теоретико-методичних підходів до визначення терміну «економічна безпека», а також на основі ключових положень та підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, було сформульовано визначення економічної безпеки для підприємств газотранспортної галузі. Як результат запропоновано розглядати економічну безпеку як складне багатофакторне поняття, що характеризує стан захищеності підприємства від зовнішніх та внутрішніх небезпек та загроз, при якому забезпечується здатність підприємства до розширеного самовідтворення, своєчасного реагування на диспропорції та дисбаланси, підвищення конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі для захисту економічних інтересів усіх груп зацікавлених осіб у системі відносин за функціональними складовим з врахуванням специфіки газотранспортної галузі.

Удосконалено методичний підхід до оцінки стану забезпечення економічної безпеки газотранспортного підприємства, що базується на основі синтезу ресурсно-функціонального та комплексного підходів із застосуванням моделі оцінки стану забезпечення економічної безпеки. Розроблено комбінований методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки на прикладі газотранспортних підприємств із застосуванням інтегрального критерію. Дослідження вагомості впливу функціональних компонентів на загальний рівень економічної безпеки здійснено за допомогою методу варіації, який дозволяє уникнути суб'єктивних суджень з

боку експертів і дає більш точну інформацію щодо кількісної ваги аналізованого складового компоненту.

На базі здійснення комплексної оцінки стану забезпечення економічної безпеки визначено пріоритетні організаційно-управлінські, режимні, технічні та профілактичні заходи щодо запобігання виникненню загроз економічної безпеки газотранспортних підприємств, їх нейтралізації та комплексної протидії в розрізі найбільш впливових функціональних складових економічної безпеки.

Проаналізовано поточний стан діяльності філій газотранспортного підприємства (УМГ «Прикарпаттрансгаз», УМГ «Львівтрансгаз»), та визначено принципову необхідність застосування механізму управління інвестиційно-інноваційною діяльністю, визначено пріоритетні напрями розвитку та проведено аналіз впливу інноваційної діяльності на рівень економічної безпеки газотранспортної галузі. Обґрунтовано і адаптовано стратегію управління діяльністю газотранспортних підприємств, що є системою, яка включає пріоритетні організаційно–управлінські, режимні, технічні та профілактичні заходи.

Обґрунтовано економіко-математичну модель, яка є прийнятною для оптимізації функціональних складових економічної стійкості газотранспортних підприємств.

Здійснено моделювання стану забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств на короткострокову перспективу. Розроблено комбінований методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки на прикладі філії УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз» ПАТ «Укртрансгаз» НАК «Нафтогаз України» із застосуванням тасконометричної моделі оцінки стану за інтегральним показником загального рівня економічної безпеки. Обґрунтовано економіко-математичну модель, яка є прийнятною для оптимізації функціональних складових економічної стійкості газотранспортних підприємств.

Доведено взаємозв'язок фінансової стійкості як функції і економічної безпеки як її аргумента. Виявлено, що врахування перспективних можливостей, загроз і необхідних умов імплементації базових стратегій служить підґрунтям для розробки набору стратегічних орієнтирів газотранспортних підприємств у процесі формування та зміцнення їх економічної безпеки. Як наслідок, встановлено, що на кожному рівні безпеки підприємства доцільно скористатися відповідними базовими стратегіями, які слід поділити на два типи: реактивні та превентивні.

Стратегії реактивного типу є більш ризикованими, їх застосування передбачає що ризикова ситуація вже трапилась на підприємстві. Хоча планування і розробка такого виду стратегій має також визначальне місце так як дозволяє мінімізувати втрати і уникнути потенційного краху чи банкрутства підприємства. Вважаємо що до при низькому або близькому до критичного рівня економічної безпеки доцільно застосовувати стратегії виживання і стбілізації. Дані стратегії реалізуються за рахунок внутрішнього потенціалу підприємства і їх доцільно використовувати в короткостроковій перспективі. Залучення додаткових джерел, у даному випадку, є не раціональним і малодоцільним.

Кошти для реалізації даних стратегій можуть бути отримані за рахунок зменшення витрат чи шляхом скорочення виробничих і не виробничих коштів діяльності. У рамках цієї стратегії важливим є також розвиток інших не профільних сторін діяльності підприємства (здавання в оренду виробничих потужностей, приміщень, не профільне виробництво чи надання послуг)

Як результат аналізу визначено стратегічні орієнтири застосування стратегії управління діяльністю газотранспортних підприємств, що передбачають організаційно-управлінські, технологічні, фінансово-економічні і законодавчі взаємозв'язки; що дало змогу адаптувати механізм управління діяльністю газотранспортних підприємств до умов нестабільності в економіці. За результатами корегування початкових умов моделі

встановлено, що збільшення наявних фінансових ресурсів (грошових потоків) на 6 % та скорочення середньоквадратичного відхилення їх витрат вдвічі дасть змогу досліджуваному підприємству підвищити рівень економічної безпеки на 6,37% (з 0,62 до 0,66) порівняно із максимально можливим рівнем інтегрального коефіцієнта за фактично існуючих у підприємства умов.

Ключові слова: економічна безпека, газотранспортні підприємства, управління, стійкість, прогноз, моделювання.

Список публікацій здобувача:

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Прокопів М. І. Інвестиційно-інноваційні орієнтири розвитку газорозподільних підприємств. Механізм управління інвестиційно-інноваційною діяльністю газорозподільних підприємств // Фінансові аспекти інноваційного розвитку нафтогазового комплексу України: монографія / [Л. Т. Гораль, І. Г. Фадєєва, М. І. Прокопів та ін.]; за заг. ред. Л. Т. Гораль, І. Г. Фадєєвої. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, ФОП Кузів. 2016. 326с. С. 23-40.
2. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Сучасне завдання енергетичної безпеки України в умовах глобалізаційних викликів // Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління у нафтовій і газовій промисловості. 2015. №2(10). С. 91-97.
3. Прокопів М. І. Економічна безпека як індикатор ефективного контролінгу підприємства // Регіональна економіка та управління. 2018. №1(19). С.102-105.
4. Horal L., Prokopiv M. Corporate Social Irresponsibility – Definition and Influence on the Company Activity // Actual problems of economics, management and law in modern social and economic environment. 2015. С.87-91.

5. Horal L., Prokopiv M. External and Domestic Threads of the Reader and Their Effects of Economic Security of Energy Enterprises // Economic and Finance. 2017. С.181-184.

6. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Функції економічної безпеки як механізм підвищення ефективності діяльності промислових підприємств нафтогазового комплексу // Молодий вчений. 2017. № 11(51). С. 1123-1126.

7. Прокопів М. І. Особливості побудови методики оцінювання рівня економічної безпеки таксонометричним методом // Технологічний аудит і резерви виробництва. 2018. №1 (39). С. 34-39.

8. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Контурування загроз економічній безпеці газотранспортних підприємств шляхом їх класифікації // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2017. №16. С. 99-104.

9. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Класифікація джерел загроз економічній безпеці газотранспортних підприємств // Інтелект ХХІ. 2018. №4. С. 123-126.

10. Прокопів М. І. Методологічні аспекти модернізації силової складової як визначального фактору протидії рейдерству і силовому захопленню підприємства [Електронний ресурс] // Приазовський економічний вісник. 2018. №1(06). Режим доступу: http://rev.kpu.zp.ua/journals/2018/1_06_uk/1_06_2018.pdf.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

11. Prokopiv M. Economic Achievements and Problems of Monetary Policy of Ukraine in the Years of Its Independence. *Дні науки: Матеріали міжнародної науково практичної конференції (27.03.2014р. – 05.04.2014рр Прага, 2014).* С.17-20.

12. Prokopiv M. I. Sectoral features of economic safety control mechanism for gas transport companies. *Economy / Culture / Values / Metaeconomics: Scientific conference* (13.05.2015р. Gdansk, 2015). С.88-92.

13. Prokopiv M. Economic security as a precondition for raider capture of the enterprise. *Enterprise In Modern Economics: Scientific conference* (15.11.2015р. Gdansk, 2015). С.144-146.

14. Прокопів М. І., Гораль Л. Т. Особливості системи економічної безпеки газотранспортних підприємств. *Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: International Scientific Practical Conference. Conference Proceedings* (29 January 2016. Klaipeda, 2016). Р.122-125.

15. Прокопів М. І., Войтків Т. І. Аналіз середовища функціонування підприємств ГТС України в умовах сучасних глобалізаційних викликів. *Ukraine – EU Modern technology, business and law: International Scientific Practical Conference* (19-23.05.2016р. Slovakia-Poland, 2016). С.240-243.

16. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Номінативне поле концепту «Економічна безпека» в сучасних умовах його застосування в процесі магістрального транспорту природного газу. *XVI International Scientific Conference Košice: Materials of the scientific conference* (17.01.2016р. Slovakia, 2016). С.45-48.

17. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Зовнішні і внутрішні загрози рейдерства і їх вплив на економічну безпеку підприємств енергетичної галузі. *World Scientific Area: Тези міжнародної практичної конференції* (10.11.2017р. Coventry, 2017). С.181-184.

18. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Аналіз можливих втрат від рейдерського захоплення підприємств нафтогазового сектору. *Стратегії економічного розвитку: мікро- та макроекономічний рівні: Тези міжнародної науково-практичної конференції* (12-15.07.2017р. Київ, 2017). С.125-128.

19. Прокопів М. І. Аналітичне забезпечення як механізм управління економічною безпекою підприємства. *Актуальні проблеми економіки та*

менеджменту: Тези міжнародної науково-практичної конференції (16-17 лютого 2018р. Запоріжжя, 2018). С. 96-99.

20. Прокопів М.І. Моніторинг діяльності підприємства як важіль впливу на економічну безпеку підприємства. *Сучасні наукові підходи до ефективного використання потенціалу економіки країни*: Тези міжнародної науково–практичної конференції (16-17.02.2018р. Дніпро, 2018). С.45-47.

ABSTRACT

Prokopiv M. I. Estimation of the level of economic security of gas-transporting enterprises. - Qualifying scientific work on the rights of manuscripts.

Dissertation for obtaining candidate of economic sciences (PhD) degree, major in 08.00.04 “Economics and enterprise management (according to the type of economic performance)”. – Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ivano-Frankivsk, 2018.

This involves the study of the theoretical- the structure of radical relations and the basis for the practical reforms of the implementation of the implementation of the current social policy of the state of the art.

It has been proved that the efficiency of the operation of the gas transportation industry is closely related to the state of utilization of resources in the oil and gas complex as a whole, and to the main gas transport in particular. Therefore, special importance has become the research process of formation of the influence of individual parameters and factors on the level of economic security and gas transmission companies, as at present in an aggressive competitive environment, inefficient use of available resources and imperfect management threaten the continued existence of the company's main transport gas.

The level of economic security of enterprises in the gas transportation industry is affected by threats occurring in the external environment and are carefully monitored with the necessary response actions. Such threats include crisis in the economy, changes in the stock market, changes in legislation, rising prices for resources, energy resources, increase in the number and amount of tax payments, changes in the purchasing power of the population and other potential customers, rising prices for services of subcontractors and lessors of equipment.

Market gas transmission service and its features cause specific types of threats, which include: increased competition for limited market orders and a limited geographical area, the monopolization of the market by large gas companies, the presence of corrupt practices in the allocation of the state

funded orders, commercial bribery in obtaining orders and subcontracting (so-called "rollback" and "reverse rejection ") and internal fraud. Among the threats caused by the seasonality and irregularity of the extraction process, one can distinguish the following: the influence of weather risks, the possibility of financial losses due to mistakes in planning; Strengthening the staffing problem (an enterprise needs either to have a larger staff of employees with forced downtime during periods of low load or to attract additional employees in times of high load), which increases the nonproductive costs of the enterprise. Sources of threats and the process of their detection, the processing of management decisions on their localization, elimination or minimization, necessitate decomposition and typology of the most significant threats in the context of economic security for enterprises s gas transportation industry.

The subjects of subjects at different levels of government create appropriate threats at macro, mezo and micro levels. Threats are interdependent from one another, and can also cause each other, due to the complexity of interconnections between stakeholders and corporate enterprises in the gas transportation industry. Relationships between all groups of stakeholders are defined in the process of activity, namely, with other enterprises (contractors and subcontractors), financial and credit institutions, conciliation institutions, etc. Relationships and relationships with suppliers of different types of resources are particularly significant.

Theoretical and methodological approaches to the defining and assessing the economic security level of gas transporting companies, with defining its sectoral peculiarities. A universal method for the application of a level of the same homogeneity with respect to the number of key factors grouped with a functional coupon is obtained.

On the basis of the analysis of scientific developments, it has been proved that "economic safety" is defined by the majority of researchers as an appropriate financial state of the enterprise, which ensures economic equilibrium, stability, solvency and liquidity in the long run and influences the formation of essential

characteristics of economic security of economic entities. In view of this, economic security in the framework of the dissertation research is considered from the point of view of the most effective use of available financial resources of gas transport companies and achievement of high values of financial indicators of activity. Thus, economic security characterizes the ability of the entity to operate and develop, economic stability in dynamics and competitiveness.

On the basis of the results of the systematization of theoretical and methodological approaches to the definition of the term "economic security", as well as on the basis of key positions and approaches to assessing the level of economic security of the enterprise, the definition of economic security for the enterprises of the gas transportation industry was formulated. As a result, it is proposed to consider economic security as a complex multifactorial concept that characterizes the state of the enterprise's security against external and internal threats and threats, which ensures the ability of the enterprise to expand self-reproduction, timely response to imbalances and imbalances, increase of competitiveness in the long run to protect economic interests all groups of interested persons in the system of relations on functional components taking into account the specifics of gas transportation sector.

The methodical approach to assessing the state of ensuring the economic safety of the gas transport company is improved, based on the synthesis of resource-functional and integrated approaches with the use of a model for assessing the state of economic security. A combined methodological approach to assessing the level of economic security by the example of gas transport companies with the use of an integral criterion is developed. The study of the importance of the influence of functional components on the overall level of economic security is carried out using a variation method that avoids subjective judgments from experts and provides more accurate information on the quantitative weight of the analyzed component.

Based on performing the complex assessment of economic security level preventing management, technical, regimed measures were defined. They will help

to prevent threats for economic security of gas transporting companies, their capture in scope of the most important functional sections of economic security.

The current state of affairs of branches of the gas transport enterprise (TPO «Prikarpattransgaz» and TPO «Lvivtransgaz» JSC «Ukrtransgaz» PJSC «National Joint-Stock Company «Naftogaz of Ukraine»)) is analyzed, and the basic necessity of application of the mechanism of investment and innovation activity management has been determined, priority directions of development have been determined and the analysis of the influence of innovation activity on the level of economic security of the gas transportation industry has been determined. Reasonable and adapted The strategy of managing the activities of gas transport companies, which is a system that includes priority organizational, managerial, regime, technical and preventive measures.

The economic - mathematical model, which is acceptable for optimization of functional components of economic stability of gas transport enterprises , was substantiated .

Economic security state modeling was performed for a short term (2 years). Combined methodological approach was developed for assessing the economic security level based on the example of TPO «Prikarpattransgaz» and TPO «Lvivtransgaz» JSC «Ukrtransgaz» PJSC «National Joint-Stock Company «Naftogaz of Ukraine» with use of the taxonomic model of state assessing.

The interconnection of financial stability as a function and economic security as its argument is proved. It is revealed that consideration of perspective opportunities, threats and necessary conditions for the implementation of the basic strategies serves as the basis for developing a set of strategic guidelines for gas transportation companies in the process of forming and strengthening their economic security. As a result, it has been established that at each level of security of an enterprise it is appropriate to use the relevant basic strategies that should be divided into two types: reactive and preventive.

Reactive strategies are riskier because they are implemented in the event of critical situations. Nevertheless, their development is no less important, given the

ability to prevent bankruptcy, since in today's environment, even a well-established, highly efficient, effective mechanism for maintaining economic security and sustainability is not entirely protected from risks. Strategies of this type include survival and stabilization strategies that are expedient to use in a critical and low level of economic security, as they are focused on short-term results through the use of only internal capacity factors. The inclusion of additional sources in this case is unrealistic and inappropriate. These strategies are realized at the expense of the income received from the reduction of unprofitable branches and types of products, the sale and lease of unused capacities. Within the framework of survival and stabilization strategies, an intensive specialization or concentration of production is an effective means [96].

Preventive strategies are used to prevent risks and emergence of emergencies in a timely manner. They are risky, cost-effective and require high-quality information support, which requires the establishment of an effective system for collecting and analyzing reliable information on the market situation and other factors of the macroeconomic environment. Only in this condition the company will have the opportunity not only to avoid risky situations, but also to obtain an economic effect from the implementation of preventive strategies.

For gas transport companies, they may consist of diversification of natural gas supply, introduction of new gas-pumping units (progressive, high-efficiency, ecologically safe, resource-saving), development of new markets, deepening of integration (involving reverse technologies of natural gas supply), change of organizational structure or management structure.

The most effective way to avoid risks and simultaneously generate profits is diversification of production – diversification of activities enterprises in the manufacturing, financial and marketing spheres. It is promising both in the stage of development and in the stage of growth. The difference is only in the degree of diversification, which will be expedient and can afford the enterprise.

For gas transmission companies with high levels of economic security effective way to build your own building may be a combination

of concentric and horizontal diversification of conglomerate diversification type, the main idea of which is expanding production through products and services that have no relation to the already developed enterprise technology and markets.

As a result of the analysis strategic guidelines for the application of the strategy for managing the activities of gas transport companies are envisaged, envisaging organizational - managerial, technological, financial - economic and legislative interconnections; which made it possible to adapt the mechanism of managing the activity of gas transport companies to the conditions of instability in the economy. As a result of the correction of the initial conditions of the model, it has been established that an increase in available financial resources (cash flows) by 6% and a reduction in the average deviation of their costs will double the investigated enterprise to increase the level of economic security by 6.37 % (from 0.62 to 0.66) in comparison with the maximum possible level of the integral coefficient for actual conditions in the enterprise.

Key words: economic security, gas transporting companies, management, sustainability, prediction, modeling.

ЗМІСТ

ВСТУП	18
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ	26
1.1 Теоретико-методичні засади визначення економічної безпеки промислових підприємств	26
1.2 Сучасні принципи формування системи забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств	51
1.3 Теоретичні та методичні аспекти оцінювання рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств	63
Висновки до розділу 1	73
Список використаних джерел до розділу 1	77
РОЗДІЛ 2 ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИКИ ІНТЕГРАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ	93
2.1 Узагальнений аналіз методики вибору систем оцінювання рівня економічної безпеки підприємств	93
2.2 Обґрунтування методичних основ інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств	104
2.3 Адаптація моделі оцінки рівня економічної безпеки до умов газотранспортних підприємств	134
Висновки до розділу 2	150
Список використаних джерел до розділу 2	152
РОЗДІЛ 3 ОПТИМІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ	159
3.1 Удосконалення стратегії підвищення рівня економічної безпеки підприємства	159
3.2 Моделювання рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств	170

3.3 Оптимізація шляхів управління економічною безпекою газотранспортних підприємств	177
Висновки до розділу 3	189
Список використаних джерел до розділу 3	191
ВИСНОВКИ	195
ДОДАТКИ	199

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах функціонування української економіки, незавершеності процесів реформування, що відбуваються в країні, однією з найважливіших цілей вітчизняних підприємств газотранспортної галузі є підтримка та забезпечення рівня власної економічної безпеки. Українські підприємства змушені адаптуватися до умов політичної та соціально-економічної незахищеності, крім того вести пошук необхідних рішень складних проблем, а також засобів запобігання внутрішнім та зовнішнім загрозам їх функціонування.

Варто зазначити, що для створення умов ефективної діяльності газотранспортних підприємств із забезпечення економічної безпеки необхідне запровадження комплексу заходів, які спрямовані на досягнення стабільного функціонування і розвитку підприємств та своєчасну мобілізацію і раціональне використання їх ресурсів. При застосуванні комплексного підходу до визначення економічної безпеки як вхідні фактори впливу слід розглядати сукупність економічних інтересів, цілей, загроз, а вихідні – різновиди станів газотранспортного підприємства.

З урахуванням специфічних для газотранспортної галузі небезпек та загроз система економічної безпеки має охоплювати всі складові діяльності підприємства, зокрема такі з них як техніко-технологічну, інноваційно-інвестиційну, режимну, управлінську, що прямо залежать від обсягу транспортованого природного газу. Оцінка рівня економічної безпеки є як відправною точкою при розробці та коригуванні заходів щодо підвищення рівня забезпечення економічної безпеки газотранспортного підприємства, так і показником результативності цих заходів.

Теоретико-методологічним базисом дослідження є праці закордонних та вітчизняних науковців і фахівців у таких сферах: дослідження особливостей функціонування газотранспортних підприємств (А. Ачкасова, Г. Беккера, О. Вакульчик, Л. Гораль, О. Дзьоби, Д. Кахмана, Ю. Колбушкіна,

Є. Крижанівського, І. Перезової, І. Писаревського, В. Торкатюка, І. Фадеевої, Ф. Хаєка, І. Чукаєвої); розробки теоретико-методичних засад та практичних рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки держави та суб'єктів господарювання (Н. Аванесової, Д. Акерлофа, О. Бандурки, З. Варналія, Л. Гнилецької, О. Димченка, Ц. Жун Сяна, І. Журби, С. Кіся, Г. Козаченко, К. Мамонова, Н. Реверчука, Дж. Стейнера, Л. Хунсіяна, С. Шкарлета); розробки інформаційно-аналітичного забезпечення моніторингу економічної безпеки газотранспортних підприємств (М. Алляса, А. Новака, В. Петренка, А. Полянської, Є. Ревтюка, М. Роттбарда, Р. Сеттлена, М. Спенса, А. О. Устенка, Р. Фогеля).

У наукових працях учених обґрунтовані фундаментальні положення формування й реалізації заходів щодо забезпечення економічної безпеки. Проте залишаються невирішеними проблеми комплексної оцінки стану забезпечення економічної безпеки підприємств за галузевою ознакою та формування методичного інструментарію інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки.

Теоретична та практична значущість представлених проблем, їх актуальність для газотранспортних підприємств зумовили вибір теми, мету та завдання дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами досліджень. Дисертаційну роботу виконано згідно з планами науково-дослідних робіт кафедри фінансів Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу «Наукові та прикладні економіко-управлінські засади розвитку соціально-економічних систем на основі інноваційних трансформацій їх складових» (ДР № РК 0114U004855), у межах якої досліджено особливості механізму управління інноваційною складовою діяльності газотранспортних підприємств; «Науково-практичні засади управління нафтогазовим комплексом на виконання 9бегії сталого розвитку «Україна-2020» (ДР № РК 0116U005326), у межах якої досліджено, стратегічні цілі розвитку газових підприємств України крізь призму

інноваційної трансформації; комплексна цільова програма «Науково-організаційні засади нарощування видобутку вітчизняних нафти і газу та диверсифікації постачання енергетичних ресурсів для підвищення енергетичної безпеки України» (ДР 0115U007099); госпдоговірна науково-дослідна робота за темою «Впровадження економічного механізму забезпечення охорони навколишнього природного середовища Івано-Франківської області в умовах фінансової децентралізації», договір №89/2017/57 (ДР 0117U001748).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретико-методичних положень та обґрунтування практичних рекомендацій щодо удосконалення оцінки стану забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств.

Розкриття поставленої мети зумовило постановку та вирішення таких завдань:

- систематизувати теоретико-методичні підходи до визначення поняття та забезпечення відповідного рівня економічної безпеки з виявленням галузевих особливостей економічної безпеки газотранспортних підприємств;

- сформулювати сучасні принципи застосування системи забезпечення економічної безпеки та визначити функціональні компоненти економічної безпеки;

- визначити та систематизувати загрози газотранспортним підприємствам та обрати систему оцінювання рівня їх економічної безпеки;

- розробити методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств із застосуванням таксонометричного методу та інтегрального критерію;

- провести інтегральне оцінювання загального рівня економічної безпеки на прикладі типових підприємств газотранспортної галузі;

- запропонувати модель стану забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств та здійснити їх узагальнену діагностику;

– виявити основні напрями запобігання загрозам окремим складовим економічної безпеки та шляхи їх нейтралізації.

Об'єктом дослідження є процес оцінювання стану забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств.

Предметом дослідження виступають теоретичні й науково-практичні аспекти оцінювання стану забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств.

Методи дослідження. Теоретико-методичною основою дослідження стали наукові праці провідних вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів, законодавчі й нормативні акти України в сфері оцінювання стану забезпечення економічної безпеки підприємств.

Для досягнення поставленої в дослідженні мети та вирішення задач використовуються такі методи: абстрактно-логічний аналіз – для теоретичного узагальнення й обґрунтування напрямів та результатів дисертаційної роботи; системно-структурний аналіз – для вивчення і систематизації методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки; структуризації – для визначення та характеристики складових економічної безпеки; економічного аналізу – для обґрунтування основних напрямів та виявлення особливостей функціонування газотранспортних підприємств; методи варіації – для встановлення коефіцієнтів значущості функціональних компонентів при проведенні розрахунку інтегрального показника рівня економічної безпеки; економетричного моделювання – для параметричного моделювання впливу факторів на інтегральний показник економічної безпеки; диференціального числення – для дослідження і моделювання поведінки багатопараметричних функцій; таксономії – для класфікації складаноорганізованих ієрахічних систем; квантифікації – для кількісного вираження якісних ознак; графічний – для наочного зображення і схематичного представлення теоретичних і практичних результатів дослідження.

Інформаційно-правовою базою дисертаційної роботи є законодавчі та нормативно-правові акти України, наукові розробки вітчизняних та зарубіжних вчених та практиків, матеріали періодичних видань і науково-практичних конференцій, статистичні дані щодо функціонування газотранспортних підприємств, Інтернет-ресурс.

Наукова новизна одержаних результатів. Основним науковим результатом дисертаційної роботи є розвиток теоретико-методичних положень та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення оцінювально-аналітичної системи економічної безпеки газотранспортних підприємств. Основні результати проведеного наукового дослідження, що визначають його наукову новизну, полягають у наступному:

удосконалено:

– методичний підхід оцінювання стану забезпечення економічної безпеки шляхом розробки моделі на основі синтезу ресурсно-функціонального та комплексного підходів, що, на відміну від існуючих, базується на визначенні інтегрального показника – загального рівня економічної безпеки з урахуванням специфічних для галузі показників, який дозволяє виявити резерви збільшення функціональних компонентів та запропонувати комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних та профілактичних заходів, спрямованих на якісне забезпечення захисту інтересів газотранспортних підприємств;

– процес оцінювання стану забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств шляхом вибору та інтегрування ключових показників рівня, її забезпечення за функціональними компонентами, що відображає стан економічної безпеки підприємства з урахуванням специфічних для газотранспортної галузі небезпек та загроз;

– організаційно-аналітичне забезпечення комплексної системи оцінювання стану забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств шляхом формування цілісної системи ключових показників, що дозволяє оцінити фінансові, правові, силові, інноваційні, екологічні,

інформаційні засоби захисту газотранспортних ресурсів підприємств від негативного впливу на їх цілісність та виявити напрями мобілізації резервів для забезпечення органічності та ефективності її функціонування;

– модель стану економічної безпеки газотранспортних підприємств, яка є прийнятною для оптимізації функціональних складових економічної стійкості газотранспортних підприємств, що дозволяє здійснити оптимізацію рівнів складових економічної безпеки газотранспортних підприємств і дає можливість визначити максимально можливий рівень безпеки підприємства;

дістали подальшого розвитку:

– підхід до визначення поняття економічної безпеки газотранспортних підприємств, яку запропоновано розглядати як складну багатофакторну категорію, що характеризує стан захищеності підприємства від зовнішніх та внутрішніх небезпек та загроз, при якому забезпечується здатність підприємства до розширеного самовідтворення, своєчасного реагування на диспропорції й дисбаланси та підвищення конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі для захисту економічних інтересів усіх груп зацікавлених осіб у системі газотранспортних відносин за функціональними компонентами з урахуванням специфіки газотранспортної галузі;

– процес інтегрального оцінювання загального рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств на прикладі типових підприємств газотранспортної галузі, який дозволив виявити емпіричний зв'язок між рівнем стану економічної безпеки у газотранспортній галузі та енергетичного сектору України загалом;

– пропозиції щодо розробки комплексу рекомендацій, які спрямовані на зростання економічних показників, зміцнення техніко-технологічного та ресурсного рівня, збільшення якості корпоративного управління й інформаційного забезпечення, що дозволяє підвищити результативність заходів щодо забезпечення економічної безпеки для розвитку газотранспортних підприємств.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості практичного застосування підходів щодо забезпечення та оцінювання рівня економічної безпеки газотранспортного підприємства, що дасть змогу уникнути значного впливу існуючих небезпек та загроз. Методичний підхід до оцінювання рівня забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств упроваджено в УМГ «Прикарпаттрансгаз» ПАТ «Укртрансгаз» НАК «Нафтогаз України» для удосконалення організаційно-економічного забезпечення рівня економічної безпеки (довідка № 2/03-02 від 28.02.2018); методичний підхід до оцінювання стану забезпечення економічної безпеки підприємства УМГ «Львівтрансгаз» ПАТ «Укртрансгаз» НАК «Нафтогаз України» для удосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення комплексної системи економічної безпеки підприємства (довідка № 2501–18/344 від 28.02.2018). Окремі теоретичні та методичні результати дослідження застосовуються в навчальному процесі Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу при викладанні курсу «Інноваційний розвиток підприємств» та здійсненні курсового й дипломного проектування бакалаврів і магістрів (довідка № 10-21-02 від 20.02.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, що викладені в дисертації та виносяться на захист, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті ідеї та положення, які є результатом особистої роботи здобувача, про що вказано в переліку наукових праць, наведеному в авторефераті.

Апробація результатів дисертації. Результати та наукові положення, які отримані в дисертації, доповідалися та були схвалені на таких вітчизняних і міжнародних науково-практичних конференціях: «Economic Achievements and Problems of Monetary Policy of Ukraine in the Years of Its Independence» (м. Прага, Чехія, 27.03.2014 р.); «Economy/Culture/Values/Metaeconomics» (м. Гданськ, Польща, 13.05.2015 р.); «Enterprise in modern Economics» (м. Гданськ, Польща, 15.11.2015 р.); «Modern transformation of economics and management in the era of globalization» (м. Клайпеда, Литва,

29.01.2016 р.); «Ukraine – EU Modern technology, business and law» (м. Кошице, Словачія, 19.05.2016 р.); «XVI International Scientific Conference Košice» (м. Кошице, Словачія, 17.01.2016 р.); «World Scientific Area» (м. Ковентрі, Велика Британія, 10.11.2017 р.); «Стратегії економічного розвитку: мікро- та макроекономічний рівні» (м. Київ, Україна, 12.07.2017 р.); «Актуальні проблеми економіки та менеджменту» (м. Запоріжжя, Україна, 16.02.2018 р.); «Сучасні наукові підходи до ефективного використання потенціалу економіки країни» (м. Дніпро, Україна, 16.02.2018 р.).

Публікації. Основні положення та найвагоміші результати дисертаційної роботи висвітлено у 20 наукових працях. Загальний обсяг, що належить особисто автору, становить 4,25 друк. арк., із них: одна монографія у співавторстві (особисто автору належать 0,81 друк. арк.); 9 статей у наукових фахових виданнях, із них 5 індексовані в міжнародних каталогах та наукометричних базах; 10 – матеріали наукових конференцій.

Структура і обсяг дисертації. Зміст роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Основний її зміст викладено на 239 сторінках. Робота містить 40 таблиць, 23 рисунки, список використаних джерел із 246 найменувань, 10 додатків на 40 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1 Теоретико-методичні засади визначення економічної безпеки промислових підприємств

У сучасних умовах нестабільності функціонування української економіки, незавершеності процесів реформування, що відбуваються в країні, однією з найважливіших цілей вітчизняних підприємств газотранспортної галузі є підтримка та забезпечення рівня власної економічної безпеки. Українські підприємства змушені адаптуватися до умов політичної та соціально-економічної нестабільності, крім того вести пошук необхідних рішень складних проблем, а також засобів запобігання внутрішнім та зовнішнім загрозам їх функціонування.

Суперечливі тенденції розвитку газотранспортної галузі, а також проблеми, що виникають на підприємствах галузі висвітлені у наукових роботах [31, 44, 129, 130, 132, 142, 144, 145]. Однак, слід вказати на те, що відсутність ефективної системи забезпечення відповідного рівня економічної безпеки, за даними Інституту комп'ютерної безпеки («CSI/FBI Computer Crime Security Survey 2005») та PricewaterhouseCoopers та СХО Media, призводить до значних втрат на підприємствах. Поглиблюють зазначені проблеми недостатня увага з боку держави щодо можливості протистояння внутрішнім та зовнішнім загрозам, а також наявність політичних, економічних, правових та соціальних протиріч. Для протидії кризовим явищам прийнято Закон України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін

до деяких законодавчих актів України» від 31 жовтня 2008 року № 639 – VI [14], відповідно до якого шляхами подолання є:

- надання кредитів (позик) для погашення, рефінансування та/або обслуговування кредитів (позик), одержаних вітчизняними банківськими установами та іншими суб'єктами господарювання в іноземних кредиторів;
- кредитування або співфінансування довгострокових інфраструктурних, інвестиційних та інноваційних проектів загальнодержавного значення;
- розвиток внутрішнього попиту на товари, що виробляються українськими товаровиробниками для експорту і щодо яких спостерігається погіршення світової кон'юнктури;
- надання громадянам державної підтримки на будівництво (придбання) доступного житла шляхом сплати державою частини його вартості;
- викуп державою у кредиторів іпотечних кредитів, отриманих фізичними особами на будівництво та придбання житла до набрання чинності Законом і віднесених до категорії ризикованих.

Крім вищезгаданого Закону, до законодавчих актів щодо подолання кризових явищ можна віднести:

- Рішення РНБОУ «Про невідкладні заходи з посилення фінансово-бюджетної дисципліни та мінімізації негативного впливу світової фінансової кризи на економіку України» від 20.10.2008 р., введене в дію Указом Президента від 24.10.2008 р. [17];
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо послаблення негативного впливу світової фінансової та економічної кризи на вітчизняну нафтопереробну галузь), Закон України за № 3515 від 19.02.2009 р. [18];
- Про внесення змін до деяких законів України щодо запобігання негативним наслідкам впливу світової фінансової кризи на розвиток

агропромислового комплексу, Закон України за № 922–VI від 03.03.2009 р. з пропозиціями Президента України від 20.02.2009 р. [20];

– Про внесення змін до деяких законодавчих актів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи, № 3585 від 23.06.2009 р. [19].

Слід зазначити, що активність урядовців, що має на меті дії стосовно подолання кризових явищ, знаходиться на низькому рівні. Зокрема, у 2018 р. серед 170 законопроектів, що були розглянуті, лише шість стосувались вирішення проблем, що виникли в результаті фінансово-економічної кризи, а це, в свою чергу, становить тільки 3,5 % [70].

Одним із пріоритетних шляхів вирішення зазначених складних проблем є забезпечення економічної безпеки підприємств, яка є важливою складовою державної та галузевої безпеки, а в сучасних ринкових умовах – конкурентоспроможності цілої країни. Особливо це стосується підприємств газотранспортної галузі, які є домінуючою організаційно-правовою формою підприємництва та суттєво впливають на стан та розвиток економіки держави, забезпечуючи функціонування інших галузей. Отже, об'єктивною необхідністю підприємств газотранспортної галузі є запровадження комплексної системи оцінки рівня економічної безпеки та розробка заходів щодо її забезпечення.

Недостатність уваги до проблеми забезпечення рівня економічної безпеки на підприємствах газотранспортної галузі України обумовлює актуальність та необхідність проведення комплексного дослідження. Відтак, економічна безпека є однією з найважливіших якісних характеристик економічної системи, яка визначає її здатність підтримувати умови для стабільного функціонування; стійке забезпечення економічними ресурсами та розвиток, а також послідовний процес реалізації економічних інтересів.

У Законі України «Про основи національної безпеки України» визначені принципи, що впливають на формування економічної безпеки, які полягають у забезпеченні:

- пріоритету прав і свобод людини і громадянина;
- верховенства права;
- пріоритету договірних (мирних) засобів у розв'язанні конфліктів;
- своєчасності і адекватності заходів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам;
- чіткого розмежуванні повноважень та взаємодії органів державної влади у забезпеченні національної безпеки;
- демократичного цивільного контролю над воєнною організацією держави та іншими структурами в системі національної безпеки;
- використання в інтересах України міждержавних систем та механізмів міжнародної колективної безпеки [144].

Напрямами забезпечення безпеки в економічній сфері є:

- істотне скорочення внутрішнього валового продукту, зниження інвестиційної та інноваційної активності і науково-технічного та технологічного потенціалу, скорочення досліджень на стратегічно важливих напрямках інноваційного розвитку;
- ослаблення системи державного регулювання і контролю у сфері економіки;
- нестабільність у правовому регулюванні відносин у сфері економіки, в тому числі фінансової (фіскальної) політики держави;
- відсутність ефективної програми запобігання фінансовим кризам;
- зростання кредитних ризиків;
- критичний стан основних виробничих фондів у провідних галузях промисловості, агропромислового комплексу, системах життєзабезпечення;
- загострення проблеми підтримання в належному технічному стані ядерних об'єктів на території України, тощо.

Крім того, до переліку нормативно-правових документів, на основі яких регулюється рівень безпеки на підприємстві, належать:

- Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р. № 236/96–ВР [13];

- Закон України «Про захист національного товаровиробника від демпінгового імпорту» від 22.12.1998 р. № 330–XIV [35];
- Закон України «Про природні монополії» від 20.04.2000 р. № 1682–III [15];
- Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11.01.2001 р. № 2210–III [7];
- Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 01.07.2010 р. № 2411–VI [17];
- Закон України «Про інформацію» від 2.10.1992 р. № 2657–XII [8];
- Закон України «Про національну програму інформатизації» від 4.02.1998 р. № 74/98–ВР [13];
- Закон України «Про захист персональних даних» від 1.06.2010 р. № 2297–VI [6];
- Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 р. № 2939–VI [22];
- Закон України «Про захист іноземних інвестицій на Україні» від 10.09.1991 р. №1540а–XII [44];
- Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 р. № 3687–XII [10];
- Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 р. № 3688–XII [12];
- Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 р. № 3688–XII [11] та ін.

Узагальнення теоретико-методичних підходів до визначення поняття «економічна безпека» дозволяє здійснити розробку комплексної системи оцінки стану забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання на підприємствах газотранспортної галузі. Критерієм для систематизації підходів до трактування поняття «економічна безпека» обрано ключові положення та мету забезпечення економічної безпеки підприємства. Аналіз існуючих підходів, які наявні в економічній літературі, до визначення суті та

значення економічної безпеки, дає можливість зробити висновок, що кожен з підходів має власні переваги та недоліки, і, що жоден, не можна вважати всеохоплюючим.

Так, при розгляді економічної безпеки підприємства з точки зору стану ефективного використання ресурсів, важливим є робити наголос на найбільш повному та раціональним використанні ресурсів для подолання економічних загроз та забезпечення стабільного функціонування підприємства на сьогоднішній день, і в майбутньому.

Згідно визначення економічної безпеки як стану виробничо-економічної підсистеми, при якому задіяні механізми запобігання чи зменшення рівня впливу загроз на стабільність функціонування та розвиток підприємства, ключовим є визначення сукупності властивостей стану виробничої підсистеми економічної системи, що забезпечує ефективне її функціонування шляхом відповідного використання внутрішніх та зовнішніх факторів, а також здатність до ефективної протидії негативному зовнішньому впливу.

Конкурентний підхід, що зосереджується на наявності конкурентних переваг, зумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів та організаційно-економічної структури підприємства до його стратегічних цілей та завдань, не враховує той факт, що наявність конкурентноспроможних переваг, без їх використання і реалізації, не гарантує підприємству відповідного рівня економічної безпеки.

З позицій кількісної та якісної характеристики властивостей підприємства, економічна безпека розглядається як здатність до сталого розвитку, що відображає можливість «самовиживання» та розвиток в умовах виникнення зовнішньої та внутрішньої загроз. Зокрема у роботах В. Геєця [104], В. Мунтіяна [127], Г. Пастернака-Таранушенка [145], В. Шлемка, І. Бінька [116] та інших поняття «економічна безпека» розглядається як стабільність суспільства та інститутів держави, готовність до захисту національних

інтересів від зовнішніх та внутрішніх загроз, а також здатність економіки до вільного та стабільного зростання і розвитку.

Гармонізаційний підхід орієнтований на взаємоузгодження економічних інтересів підприємства в часі й просторі з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, але при цьому не враховується вплив внутрішнього середовища на стан економічної безпеки підприємства у визначенні категорії «економічна безпека».

В рамках захисного підходу нехтуються перспективи розвитку підприємства, оцінюється тільки стан захищеності критично важливих інтересів системи від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність реагувати на внутрішні та зовнішні загрози, базуючись на системі стратегічних цілей підтримувати стабільність функціонування та розвиток.

В межах вузькофункціональних підходів (інформаційного та фінансового) економічна безпека підприємства розглядається крізь призму окремих аспектів його діяльності, що дозволяє провести всебічний аналіз обраного напрямку та навести конкретні шляхи й засоби забезпечення економічної безпеки в тій або іншій сфері його діяльності. Проте, при зазначеному підході, недоліком є відсутність комплексного розуміння економічної безпеки підприємства, що може значно вплинути на результативність підходу.

Крім того, поняття «економічна безпека» можна розглядати на різних рівнях, а саме, на макрорівні (безпека держави), мезорівні (економічна безпека регіону) та на мікрорівні (економічна безпека суб'єктів господарювання). При цьому, вплив внутрішніх та зовнішніх ризиків можна простежити, перш за все, на рівні підприємств. Тому особливим елементом досягнення рівня економічного розвитку певної галузі, регіону та країни є проблеми забезпечення відповідного стану економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Аналіз та систематизація існуючих теоретико-методологічних положень свідчить про відсутність єдиного підходу до визначення категорії «забезпечення економічної безпеки».

Так, В. Сенчагов [111] трактує поняття «забезпечення економічної безпеки» як безперервний, системний процес, метою якого є попередження можливих збитків.

С. Кісь розглядає процес забезпечення економічної безпеки підприємства як реалізацію функціональних складових економічної безпеки з метою запобігання можливим збиткам та досягнення максимального її рівня в теперішньому та майбутньому [60]. За визначенням С. Шкарлета, забезпечення економічної безпеки – це послідовний процес, в якому поєднуються три основних складові: по-перше, діагностика та оцінка фінансово–економічних, операційних та організаційних критеріїв з метою завчасного виявлення джерел виникнення небезпечних для діяльності підприємства явищ; по-друге, своєчасне застосування необхідних антикризових та стабілізаційних заходів для нейтралізації внутрішніх і зовнішніх загроз; по-третє, формування системи рекомендацій щодо створення конкурентних переваг та забезпечення розвитку підприємства на усіх етапах його життєвого та операційного циклів [14].

Дослідженням проблеми забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання присвячені роботи як вітчизняних, так і зарубіжних економістів, серед яких роботи таких вчених як О. Ареф'євої [28], О. Барановського [35], О. Вакульчик [23], Л. Гнилицької [57], Л. Гораль [76], О. Дзьоби [23], І. Журби [77], Р. Качалова [111], В. Кириленка [89], А. Кірієнко [88], С. Кіся [33], Г. Клейнера [112], Д. Ковальнової [95], А. Козаченко [97], А. Одінцева [133], В. Ортинського [136], С. Покропивного [129], Н. Реверчука [156], В. Сенчагова [161], В. Тамбовцева [152], І. Фадєєвої [44], В. Франчука [19], І. Чумаріна [25], В. Шликова [17], В. Ярочкіна [32] та інших.

У результаті аналізу та узагальнення теоретико-методичних положень обґрунтовано підходи до визначення поняття «економічної безпеки» на підприємстві з позицій системного процесу її забезпечення. Зокрема, обґрунтовуючи сутнісні характеристики економічної безпеки, розкриті основні положення ресурсно-функціонального підходу, представниками якого є М. Грещак [61] та Дж.Стейнер [56].

Згідно визначення вищезазначених науковців, економічна безпека підприємства трактується як стан підприємства, при якому найбільш повно та ефективно використовуються економічні ресурси для запобігання загроз та забезпечення сталого функціонування як в поточному, так і в майбутніх періодах. За даним підходом економічна безпека включає такі складові компоненти: фінансову, техніко-технологічну, продуктову, правову, силову, інформаційну, кадрову та екологічну безпеку. Тобто основою методики є зосередження уваги на процесі запобігання впливу негативних факторів на діяльність підприємства [131].

У рамках ресурсно-функціонального підходу щодо визначення поняття «економічна безпека» підприємства особливої уваги заслуговують роботи Д. Аккерлофа [109], К. Аррова [137], С. Іляшенка [76], С. Кіся [33], О. Олексюка [110], Г. Швиданенка, [122], які розглядають економічну безпеку підприємства з позиції ефективного використання ресурсів, що забезпечує розвиток суб'єктів господарювання, і, як наслідок, швидке та адекватне реагування на вплив зовнішніх і внутрішніх факторів. Крім того, у межах ресурсно-функціонального підходу основний наголос робиться на максимально ефективному використанні ресурсів підприємства при визначенні раціонального застосування фінансових, трудових та інших ресурсів суб'єктів господарювання.

Акцент, в першу чергу, на захисті інформації роблять представники інформаційного підходу, а саме на необхідності забезпечення збереження комерційної таємниці та іншої важливої інформації щодо діяльності підприємства. Розділяють положення цього підходу В. Барсуков [36],

В. Белов [45] та Л. Хунсіян [47], згідно з якими пріоритетним напрямом у забезпеченні економічної безпеки на підприємстві є збереження комерційних таємниць. У рамках інформаційного підходу заслуговують на увагу розробки В. Ортинського [136, С.61], П. Самуельсона [22] та В. Ярочкіна [32], які особливу увагу приділяють інформаційно-аналітичному забезпеченню функціонування суб'єктів господарювання. При цьому були виокремлені наступні чинники, що впливають на підтримку рівня інформаційного забезпечення економічної безпеки підприємства:

- звільнення провідних висококваліфікованих працівників, що призводить до зниження рівня інтелектуального потенціалу;
- освітній рівень працівників та його тенденція до зниження;
- неналежний рівень кваліфікації працівників щодо вимог з боку підприємства;
- слабка організація системи управління персоналом;
- неефективна система мотивації персоналу;
- відсутність на підприємстві корпоративної політики;
- неякісне оцінювання кандидатів в процесі найму [136, с. 24].

Погоджуючись з адептами даного підходу в тому, що збереження відповідної інформації є одним з найважливіших аспектів забезпечення економічної безпеки, необхідно зазначити, що даний підхід не враховує впливу інших, не менш важливих, ризиків та небезпек на діяльність підприємства.

Зважаючи на це, економічна безпека підприємства повинна розглядатися з точки зору забезпечення стабільності діяльності за різних умов функціонування, у тому числі і під впливом несприятливих та кризових явищ, що виникають у зовнішньому середовищі.

При характеристиці різних визначень щодо суті економічної безпеки, особлива увага зосереджується на захисті суб'єкта господарювання від впливу внутрішніх та зовнішніх чинників. У рамках цього підходу, В. Забродський визначає економічну безпеку підприємства як сукупність

кількісних та якісних характеристик його властивостей, що дають змогу забезпечити досягнення стабільності та розвитку в умовах впливу внутрішніх та зовнішніх загроз [79, с. 35].

Подібної думки дотримується І. Чумарін, який зазначає, що незалежно від об'єктивних чи суб'єктивних негативних впливів на діяльність підприємства, головною ціллю забезпечення економічної безпеки є досягнення стабільності функціонування, а також створення бази та перспектив до зростання для досягнення поставлених цілей [205]. На противагу до попередніх науковців, у рамках представленого підходу, В. Шликов зосереджує увагу на стані захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних чи потенційних економічних загроз [19]. Проте таке визначення суті економічної безпеки не враховує перспектив розвитку підприємства та зводиться до адаптації до умов середовища функціонування.

В свою чергу П. Попович визначає економічну безпеку як систему захисту та забезпечення економічних інтересів підприємства від внутрішніх та зовнішніх загроз, що створюється та регулюється комплексом заходів, спрямованих на забезпечення стійкості та можливості розвитку суб'єкта господарювання як незалежної одиниці [19].

При характеристиці процесу забезпечення рівня економічної безпеки, деякі вчені, зокрема, зосереджують свою увагу на визначенні цього поняття з точки зору гарантування рівня захищеності. Зокрема, Л. Бендіков і Д. Аккерлоф характеризують економічну безпеку підприємства базуючись на обґрунтуванні широкого кола зовнішніх та внутрішніх загроз, протидія яким дозволяє досягти відповідного рівня захищеності [165]. Згадану точку зору поділяє і Л. Шваб, який приділяє значну увагу особливостям формування економічної безпеки суб'єктів господарювання як стану захищеності від внутрішніх та зовнішніх загроз [29].

Д. Ковальов та І. Сухорукова підходять до визначення категорії «економічна безпека підприємства» з позиції стану, що забезпечує

захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища та здатності негайно усувати різноманітні загрози або пристосуватись до умов, що не впливають негативно на діяльність [95]. Ц. Жун Сян, даючи характеристику економічної безпеки, обґрунтовує її як категорію, основною ознакою якої є стан та тенденція до розвитку захищеності життєво важливих інтересів соціуму та його структур від зовнішніх і внутрішніх загроз [128, с.14]. Аналогічного підходу дотримуються у власних теоретико-методичних дослідженнях О. Бандурка та інші науковці [138, с. 17].

В основі деяких наукових розробок лежить підхід до економічної безпеки як динамічної системи, що забезпечує стале функціонування та розвиток підприємства завдяки найбільш повному та раціональному використанню трудових, фінансових, техніко–технологічних та інших ресурсів підприємства в умовах впливу внутрішніх та зовнішніх чинників. Так, заслуговує на увагу точка зору М. Комлика, який пов'язує процеси формування та забезпечення економічної безпеки на підприємстві одночасно з розвитком процесів протидії зовнішнім і внутрішнім факторам [101, с. 28.]. Т. Кузнєцова та Л. Шергіна розглядають економічну безпеку як динамічну категорію, зосереджуючись на постійному моніторингу зовнішнього та внутрішнього середовищ [110].

Деякі вчені однозначно говорять про динамічні ознаки економічної безпеки підприємства, яка взаємодіє з різними параметрами суб'єктів господарювання [120]. За визначенням С. Ільїна, що економічна безпека – це динамічно стійкий стан стосовно негативних впливів, а також діяльність щодо захисту від внутрішніх і зовнішніх загроз, крім цього, діяльність по забезпеченню таких внутрішніх і зовнішніх умов існування підприємства, що відповідають за сталий розвиток [122].

В. Мак-Мак, дотримуючись аналогічних поглядів вище зазначених науковців, так характеризує економічну безпеку: сукупність таких структурних елементів, як: наукова теорія безпеки, політика

і стратегія безпеки, засоби та методи забезпечення безпеки, концепція безпеки [117, с. 6].

Крім того, він зазначає такі принципи формування економічної безпеки на підприємстві, як пріоритет заходів із попередження, законність, комплексне використання сил і засобів, координація та взаємодія всередині і поза підприємством, поєднання гласності із конспірацією, компетентність, економічна доцільність, планова основа діяльності, системність [117, с. 9-10].

У процесі впровадження системи забезпечення економічної безпеки на підприємстві, основну увагу варто приділяти:

- технологічній незалежності та високому рівню конкурентоспроможності технологічного потенціалу;
- безпеці життя та здоров'я співробітників підприємства, захисту його майна;
- захисту від промислового шпигунства;
- конкурентній розвідці;
- фінансовій стійкості та незалежності підприємства;
- екологічній безпеці підприємства;
- правовій захищеності підприємства, враховуючи особливості його діяльності;
- реалізації кадрового та інтелектуального потенціалів;
- раціональному та ефективному використанню всіх видів ресурсів;
- підвищенню рівня ефективності управління економічною безпекою на підприємстві;
- формуванню та впровадженню інформаційно–аналітичного забезпечення щодо створення та підтримки відповідного рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання [143].

Представником комплексного підходу є Н. Левковець, у роботах якого економічна безпека суб'єктів господарювання розглядається через призму системи механізмів, а саме:

- організаційно–економічного;

- правового;
- функціонально–технологічного;
- соціального [114].

У рамках комплексного підходу реалізуються принципи, що ґрунтуються на захищеності від ризиків, ефективності функціонування, здатності до розвитку та взаємозв'язках безпеки, життєвого циклу функціонування підприємства. Вони розкриті у наукових працях та дослідженнях О. Бойкевича, Т. Васильцева, В. Волошина, В. Каркавчука [48, с. 26–32]. Автори підходу зазначають, що економічна безпека підприємства характеризує протягом періоду його життєвого циклу: (1) виконання місії та досягнення поставлених цілей; (2) доступ до ринків та ресурсів; (3) фінансово-економічну ефективність діяльності; (4) здатність до розвитку; (5) захищеність від внутрішніх та зовнішніх загроз.

У підсумку до аналізу розглянутих підходів, економічну безпеку підприємства можна визначити, з одного боку, як такий рівень функціонування, при якому можливе досягнення місії та цілей діяльності підприємства, а з іншого боку, такий стан підприємства, при якому воно є захищеним від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз, найбільш повно та раціонально використовує наявні ресурси, необхідні для забезпечення ефективного функціонування та здатності до розвитку в майбутньому.

Невід'ємною складовою, що впливає на формування сутнісних характеристик поняття «економічна безпека» суб'єктів господарювання є фінансова безпека підприємства, що є різноаспектною категорією і характеризується різноманіттям підходів до її дефініції.

Економічна безпека згідно підходу І. Бланка розглядається як кількісно та якісно детермінований рівень фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільний захист його пріоритетних фінансових інтересів від реальних та потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, параметри якого визначаються на основі його фінансової філософії

і створюють необхідні передумови фінансової підтримки сталого розвитку в поточному та перспективному періодах [41, с. 28–29].

К. Горячева [53, 54], А. Єпіфанов [132], О. Кириченко [90], Р. Папехін [141], П. Пригунов [164] та А. Соснин визначають економічну безпеку як відповідний фінансовий стан підприємства, стабільність його фінансових показників в межах їх граничних значень для протидії внутрішнім та зовнішнім загрозам. Згідно з підходом К. Горячевої, економічна безпека підприємства – це такий фінансовий стан, який характеризується балансом та якістю фінансових інструментів, технологій та послуг, стійкістю до загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії та завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, а також забезпечувати ефективний і сталий розвиток цієї фінансової системи [54]. Р. Папехін вважає, що економічна безпека дає можливість визначити граничний стан фінансової стійкості підприємства для реалізації своєї стратегії та характеризується спроможністю підприємства протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам [141].

Цікавою є точка зору А. Єпіфанова, який визначає економічну безпеку як стан підприємства, що:

- 1) дозволяє забезпечити фінансову рівновагу, стабільність, платоспроможність та ліквідність у довгостроковому періоді;
- 2) забезпечує достатню фінансову незалежність; задовольняє потреби підприємства у фінансових ресурсах для стійкого розширеного відтворення;
- 3) здатний протистояти існуючим та можливим небезпекам, що можуть завдати фінансової шкоди підприємству або змінити структуру власного капіталу, або примусово ліквідувати підприємство;
- 4) забезпечує достатню гнучкість при прийнятті фінансових рішень;
- 5) захищає фінансові інтереси власників підприємства [122].

В. Гусев, В. Демін, М. Кахлер, Б. Кузін [64, с. 36–37] визначають економічну безпеку підприємства як стан ефективного використання економічних ресурсів та існуючих ринкових можливостей для підприємства,

що дає змогу запобігати внутрішнім та зовнішнім загрозам, забезпечувати тривале та стійке функціонування та розвиток на ринку відповідно до постаовленої мети.

Схожої думки дотримується і В. Шликов, який визначає економічну безпеку через призму стану захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних та потенційних джерел небезпеки або економічних загроз [117, с. 48].

На відміну від попередніх підходів, Д. Ковальов та Т. Сухорукова визначають економічну безпеку як захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність долати різноманітні загрози або адаптовуватися до існуючих змін та умов, що не відбиваються негативно на його стані [96]. М. Бендіков підкреслює, що економічна безпека підприємства являє собою захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих (активних) або непрямих (пасивних) загроз [40].

Г. Козаченко, В. Пономарьов, О. Ляшенко розглядають економічну безпеку підприємства під кутом гармонізації інтересів суб'єктів господарювання [97]. Більш того, економічна безпека визначається як ступінь гармонізації в часі і просторі економічних інтересів підприємства з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, що діють поза його межами.

У рамках ресурсно-функціонального підходу, економічна безпека розглядається з точки зору ефективного використання ресурсів або потенціалу та виділення функціональних складових безпеки. Г. Андрюсеак визначав економічну безпеку підприємства як стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для запобігання загрозам та для забезпечення сталого функціонування підприємства на даний час і в майбутньому [137]. У свою чергу, В. Мунтіян під економічною безпекою розуміє такий стан юридичних, виробничих відносин та організаційних зв'язків, матеріальних та інтелектуальних ресурсів, при якому гарантується

стабільність його функціонування, фінансово-комерційний успіх, прогресивний науково-технічний і соціальний розвиток [127].

Заслуговує на увагу точка зору Н. Балдвіна, як представника ресурсно-функціонального підходу, який при визначенні економічної безпеки підприємства робить акцент на захисті від можливих фінансових втрат та попередженні банкрутства суб'єктів господарювання, досягненні найбільш раціонального використання ресурсів підприємства [135].

При розгляді поняття «економічна безпека» підприємства крізь призму впливу ринкової економіки на фінансово-економічну стійкість суб'єкта господарювання та наявності конкурентних переваг, то визначення суті категорії зводиться до забезпечення захищеності та стійкості підприємства від негативних впливів ринкової економіки. Згідно ресурсно-функціонального підходу, Є. Раздіна визначає економічну безпеку підприємства як систему дій та заходів, що сприяють підвищенню фінансової стійкості суб'єктів господарювання за умов ринкової економіки, що захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних процесів [133].

На думку Дж. Сміта економічна безпека залежить від наявності конкурентних переваг, що зумовлені відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів та організаційної структури підприємства його стратегічним цілям та завданням [38].

Ряд науковців дають визначення економічної безпеки підприємства з позицій безпеки та захисту інтересів та фінансово – господарської діяльності від економічних злочинів, кримінальної конкуренції та дій інших суб'єктів господарювання, що суперечать законодавству та етиці ведення господарської діяльності. Н. Капустін вважає, що економічна безпека підприємства являє собою сукупність факторів, що забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих умов [84].

Підводячи підсумки, базуючись на теоретико-методологічних засадах щодо суті економічної безпеки, зазначимо, що вона є комплексною категорією, що характеризує фінансовий стан, який урівноважує фінансові інструменти та технології, стійкість до загрозливих впливів, раціональність використання економічних ресурсів та здатність забезпечувати сталий розвиток підприємства. Крім того, сутність економічної безпеки можна також розглядати з точки зору найбільш ефективного використання всіх наявних ресурсів підприємства та досягнення оптимальних значень показників фінансової діяльності.

Широке розмаїття наявних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємств, представлене у табл. 1.1, дає підстави стверджувати, що кожен з них має свої переваги і недоліки. Проте, на практиці ефективним є застосування одразу декількох підходів, що дасть змогу отримати більш точні результати, порівняти їх та уникнути ряд недоліків та похибок.

Таблиця 1.1

Фундаментальні підходи до оцінки рівня економічної безпеки

Автори	Назва підходу	Сутність	Переваги	Недоліки
І.Клопов Г. Козаченко Ц. Жун Сян Д. Аккерлоф О. Бланк Б. Корецький К. Арров	Індикаторний (пороговий)	Встановлення рівня економічної безпеки в результаті порівняння фактичних показників діяльності підприємства з індикаторами, що виступають пороговими значеннями цих показників і відповідають певному рівню безпеки	Дозволяє визначитись з категоріями: безпечно або небезпечно; кризовий, критичний, передкризовий нормальний стан економічної безпеки підприємства	При неточному визначенні значень індикаторів неправильно буде визначений рівень економічної безпеки
А. Поссен Д.Торулло Д. Ковальова	На основі теорії економічних ризиків	Визначення різних загроз підприємству та розрахунок збитку, який порівнюється з величиною прибутку, доходу та майна	Прогнозування та врахування ризиків зовнішнього та внутрішнього середовищ	Дещо вужчий, ніж інші підходи

Продовження таблиці 1.1

С.Покровний І. Плетнікова Х. Несадурай С. Ілляшенко М. Реннер	Ресурсно – функціональний	Оцінювання ефективності використання ресурсів підприємства. Підприємство розробляє комплекс заходів щодо захисту від загроз і за кожним напрямом оцінюється економічний ефект	Оцінювання рівня економічної безпеки підприємства ототожнюється із аналізом стану його фінансово–господарської діяльності. Частіше за все розраховуються значення за функціональними складовими	Рівень економічної безпеки за таким підходом можна визначити лише порівнюючи з такими ж рівнями за декілька періодів, тобто в динаміці
А. Ткаченко, О. Резнікова М.Тсеретеллі	Програмно – цільовий (комплексний)	Інтегрування показників, які визначають рівень економічної безпеки підприємства	Підвищену увагу необхідно приділити відбору показників та визначенню методів їх інтегрування	Виникають складності при встановленні коефіцієнтів значущості на основі методів експертних оцінок
І. Пірятінська В. Шлемко М. Скарлет М. Бермант	Бухгалтерський	Передбачає використання критеріїв, що розраховуються на основі інформації бухгалтерського та управлінського обліку, полягає у можливості використання при розрахунках фактичної інформації про господарську діяльність підприємства	Доцільність застосування, дозволяє позбутися недоліків визначення цього рівня за допомогою методів експертної оцінки	Процес ідентифікації і виміру необхідних даних характеризується складністю, довготривалістю та вимагає обробки значних масивів інформації
С. Капітула М. Кахлер І. Руссман	Економіко – математичного модельовання	На основі функціональної залежності рівня економічної безпеки підприємства від відповідних показників діяльності підприємства	Відрізняється простотою інтерпретації отриманих результатів оцінки	Складність формування системи оціночних показників; неточність алгоритму розрахунку пов'язана з невизначеністю видів локальних функцій

Джерело: узагальнено автором на основі [42,81,88,112,125,131,144,121].

У ході аналізу вище зазначених теоретико-методологічних підходів було з'ясовано, що функціональний підхід, представником якого є

С. Кульпінський [112], є найбільш поширеним, за якого увага фокусується на ряді цілеспрямованих заходів фінансової політики з метою досягнення стабільності фінансової системи та створення сприятливих умов для розвитку. З точки зору Д. Торулло та А. Поссена [116], які підкреслюють функціональну ознаку економічної безпеки, представлена категорія є результатом заходів спрямованих на оптимальну організацію діяльності підприємства, для максимальної реалізації інтересів підприємства з мінімально можливим рівнем ризиків і загроз.

Практичним підтвердженням актуальності проблеми необхідності визначення методики і механізму оцінки і моніторингу рівня економічної безпеки підприємства є усвідомлення цієї актуальності керівниками підприємств і створення в організаційній структурі управління підприємствами спеціальних підрозділів, для забезпечення цієї безпеки.

Концептуально можна виділити декілька підходів до визначення економічної безпеки:

1) як захист проти економічних злочинів. Дуже часто забезпечення економічної безпеки зводять до протистояння, захисту від різного роду економічних злочинів (крадіжка, шахрайство, фальсифікація, промислове шпигунство тощо);

2) як стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз. Підприємство – це, в першу чергу, об'єкт економічних відносин, а власник підприємства ставить результатом діяльності досягнення поставленої ним мети, яка, як правило, носить економічний характер. Боротьба з загрозами, як така, найчастіше не є метою створення і володіння підприємством, ведення ним економічної діяльності. Втім, міркування про економічну доцільність ведення боротьби з загрозами напевно викличе інтерес власника, оскільки це безпосередньо зачіпає його матеріальні інтереси, оскільки ведення цієї боротьби вимагає здійснення витрат, а виграш неочевидним;

3) як стан ефективного використання ресурсів або потенціалу. Підхід, що намагається уникнути вживання поняття загрози у визначенні економічної

безпеки, базується на економічних поняттях досягнення мети, функціонування підприємства, тобто є ресурсно-функціональним підходом.

Категорія «економічна безпека» охарактеризована, з точки зору Д. Ковальова та Т. Сухорукової [96], як захищеність діяльності суб'єктів господарювання від негативного впливу зовнішнього середовища, а також як здатність своєчасно запобігати різноманітним загрозам або пристосуватися до існуючих умов, які не здійснюють негативного впливу на діяльність підприємства.

Наступні функції щодо реалізації економічної безпеки були виділені Г. Ткачуком [136] у рамках функціонального підходу: формування фінансових ресурсів в процесі виробничо-господарської діяльності; їх розподіл та використання для забезпечення операційної, виробничої та інвестиційної діяльності підприємства; виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, банками, господарюючими суб'єктами, а також контроль за процесом формування та використання таких ресурсів в процесі відтворення.

Є ряд вчених, які підходять до визначення економічної безпеки з позиції забезпечення стану захищеності, на відміну від представників функціонального підходу. Зокрема, І. Мойсеєнко та О. Реннер характеризують економічну безпеку підприємства, як такий його фінансово-економічний стан, що відповідає за забезпечення захищеності фінансово-економічних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз та створює необхідні фінансово-економічні передумови для сталого розвитку в поточному та довгостроковому періодах [125, С. 32–33]. В такому аспекті, показовою є точка зору М. Бендикова [40], який характеризує економічну безпеку як стан раціонального використання наявних ресурсів та існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім та зовнішнім загрозам, забезпечувати тривале функціонування та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної мети.

Вищезазначений підхід дозволяє окреслити важливу характеристику економічної безпеки підприємства, що полягає у формуванні такого

становища, яке дозволяє забезпечити відповідну захищеність інтересів суб'єктів господарювання, беручи до уваги напрями та особливості їх діяльності.

Зазначимо, що неможливо забезпечити такий стан без комплексного підходу до визначення економічної безпеки підприємства. Т. Васильцев, В. Волошин, О. Байд, В. Каркавчук [48] визначають економічну безпеку суб'єктів господарювання як сукупність невід'ємних її елементів та взаємозв'язків між ними, що мають на меті постійне забезпечення її відповідного рівня. Автори виокремлюють та характеризують такі складові елементи економічної безпеки: множина моментів часу, множини, відповідно, реальних та можливих загроз економічній безпеці підприємства, множина локальних показників системи економічної безпеки підприємства в момент часу, інтегральний індикатор системи економічної безпеки підприємства в момент часу, множини відповідно необхідних та рекомендованих управлінських рішень щодо забезпечення достатнього рівня економічної безпеки підприємства в момент часу, оператор знаходження значень локальних індикаторів системи економічної безпеки підприємства на основі показників діяльності та загроз. О. Шарапов [28] розглядає економічну безпеку підприємства як кібернетичну систему, що характеризується наявністю шляхів передачі інформації між її окремими елементами; багатоваріантністю поведінки системи; керованістю та цілеспрямованістю.

Складність у трактуванні категорії «економічна безпека підприємства», її взаємозалежність із показниками фінансового стану та ефективності діяльності підприємств, значний обсяг ризиків, потреба постійного гарантування, потребує реалізації комплексного підходу. Наступні функціональні складові були виділені у рамках комплексного підходу: інтелектуально-кадрова, техніко-технологічна, ресурсна, інформаційна та ін.

Грунтуючись на проведеному аналізі, слід підкреслити таку характеристику економічної безпеки як системність, що визначається як сукупність елементів та взаємозв'язків між ними, що формується з метою постійного та безперервного забезпечення відповідного рівня захищеності підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз. Головними її складовими є суб'єкти та об'єкти. Крім того, базовими елементами економічної безпеки підприємства є заходи керівництва у сфері безпеки, механізм функціонування, способи управління, її принципи.

На нашу думку, доцільним є підхід до визначення економічної безпеки не з точки зору статичності, а як складної динамічної системи, що забезпечує не тільки стабільне функціонування, але й розвиток підприємств за допомогою своєчасного залучення та раціонального використання ресурсів підприємства в умовах дії ендогенних та екзогенних чинників. Така система розглядається як сукупність економічних інтересів підприємства, впливів на неї з боку зовнішнього середовища та об'єкта управління, а також впливів з боку керівництва.

Дослідження поняття економічної безпеки суб'єкта господарювання, її особливостей, суб'єктів та об'єктів має важливе значення для розробки концепції її забезпечення, вдосконалення механізмів оцінки стану безпеки, здійснення заходів щодо її посилення. Отже, головною метою забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання є стабільність та ефективна діяльність протягом всього життєвого циклу.

Економічна безпека є складною системою, що має власні специфічні внутрішні характеристики, що спрямовані на забезпечення раціональності використання ресурсів підприємства за кожним напрямком діяльності. Впровадження системи економічної безпеки на підприємстві повинно сприяти досягненню цілей діяльності, забезпечення ефективності використання наявних ресурсів, забезпечення фінансової стійкості та платоспроможності, захист інформації та комерційних таємниць,

інтелектуальної власності, матеріальних цінностей, запобігання впливу негативних чинників.

Економічну безпеку підприємств газотранспортної галузі пропонуємо визначати, базуючись на положеннях комплексного підходу, як складну багатофакторну категорію, що складається із системи взаємопов'язаних заходів та елементів, які характеризують стан захищеності підприємства від зовнішніх та внутрішніх небезпек та загроз, та при якому забезпечується здатність підприємства до розширеного самовідтворення, своєчасного реагування на диспропорції й дисбаланси та підвищення конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі для захисту економічних інтересів з врахуванням специфіки газотранспортної галузі.

Варто зазначити, що економічна безпека газотранспортного підприємства відображає рівень стійкості щодо внутрішніх та зовнішніх загроз, здатність до збалансованого розвитку та захисту власних фінансових інтересів, крім того є динамічним показником його фінансового стану.

Відтак, економічна безпека характеризує здатність суб'єкта підприємництва до функціонування та розвитку, економічної стійкості в процесі господарської діяльності та конкурентоспроможності (рис.1.1).

Вихідною умовою є цілісність об'єкта дослідження, як такого, що характеризується певними специфічними особливостями у вигляді системи, якими не володіє жоден її елемент окремо. За таких умов досягається синергетичний ефект. Система економічної безпеки газотранспортного підприємства характеризується всіма властивостями кібернетичної системи, а саме наявністю каналів інформації між її складовими; багатоваріантністю поведінки; керованістю та цілеспрямованістю. Комплексний підхід передбачає дослідження якомога більшої кількості зв'язків між складовими системи та об'єктами зовнішнього середовища з метою виявлення та аналізу найважливіших з них.

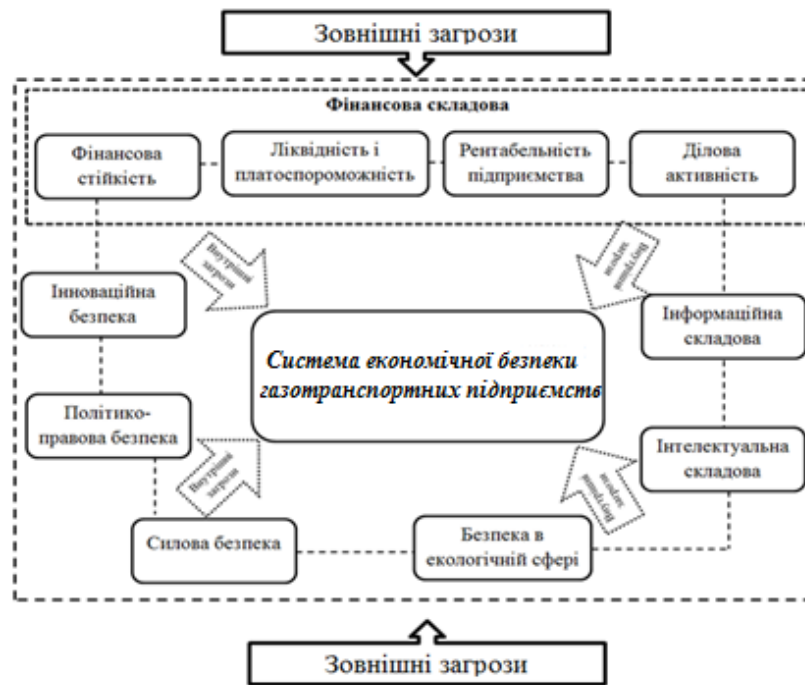

Рис. 1.1. Вплив внутрішніх та зовнішніх загроз на систему економічної безпеки типового газотранспортного підприємства

Джерело: доповнено автором на основі [66]

Визначення особливостей системи, виявлення усіх критично важливих її елементів та всіх відповідних зв'язків між ними, є однією з основних проблем застосування комплексного підходу до забезпечення економічної безпеки підприємств газотранспортної галузі. При розробці та застосуванні комплексної системи забезпечення відповідного рівня економічної безпеки підприємств газотранспортної галузі варто враховувати те, що:

- кожне підприємство має розглядатися як система, що включає різні, взаємопов'язані між собою елементи;
- особливості системи економічної безпеки окремого підприємства по відношенню до аналогічних систем безпеки інших економічних суб'єктів газотранспортної галузі;
- комплексність системи економічної безпеки підприємств газотранспортної галузі, адже створення необхідних умов безпеки пов'язане із забезпеченням науково-технічної, кадрової, інформаційної, правової, фізичної безпеки тощо.

Таким чином, у результаті дослідження проведено аналіз теоретико-методичних підходів щодо визначення економічної безпеки підприємств газотранспортної галузі, а також її найважливішої складової-фінансової, обґрунтовано її суть і вплив у контексті забезпечення комплексного захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз.

1.2 Сучасні принципи формування системи забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств

Як ми уже наголошували економічна безпека підприємств газотранспортної галузі в Україні та її сучасний стан характеризується рядом негативних факторів, серед яких можна виділити високий рівень тінізації економіки, зростання конкуренції, у тому числі недобросовісної, недосконалість чинного законодавства, відсутність досвіду формування та управління системою економічної безпеки.

Негативний вплив з боку держави найбільш відчутний у сфері надання ліцензій, охорони інтелектуальної власності, захисту комерційних таємниць, визнання банкрутства та ін. Крім того, наслідки фінансово-економічної кризи значно посилюють зазначені процеси. Для розв'язання окреслених проблем особливого значення набуває комплексна систематизація теоретико-методичних підходів до визначення складових елементів економічної безпеки підприємств газотранспортної галузі.

Згідно думки деяких експертів (див. п.1.1), до складу економічної безпеки входять фінансова, інтелектуально-кадрова, техніко-технологічна, інформаційна, політико-правова, ресурсна, силова та екологічна. Крім того, до цієї системи можуть включатися також такі складові, як соціальна, суспільно-політична, ринкова та інтерфейсна.

Структура економічної безпеки та процес її формування на підприємствах газотранспортної галузі знаходиться під впливом факторів зовнішнього середовища, яке, в свою чергу, характеризується нормативно-правовим забезпеченням, конкурентоспроможністю, становищем на ринку, рівнем взаємодії із різними групами зацікавлених осіб та ін.

Для створення відповідних передумов для ефективної діяльності підприємств газотранспортної галузі із забезпеченням належного рівня економічної безпеки, доцільно запровадити комплекс заходів, що будуть спрямовані на досягнення стабільного функціонування та розвитку, своєчасну мобілізацію та ефективне використання наявних ресурсів підприємства в умовах дії зовнішніх та внутрішніх загроз.

При комплексному підході до визначення поняття «економічна безпека», вхідними факторами впливу виступає сукупність економічних інтересів, цілей підприємств, а також загрози, а вихідними – різновиди станів підприємства. В результаті дослідження поняття «безпеки суб'єктів господарювання» зроблено класифікацію чинників, що поділяються на такі, що позитивно або негативно впливають на результати діяльності підприємств газотранспортної галузі. Негативні загрози фінансово-господарській діяльності – це сукупність умов, процесів або чинників, що перешкоджають реалізації економічних інтересів або створюють небезпеку для господарюючого суб'єкта. Економічні інтереси підприємств характеризуються місією та цілями на відповідному етапі функціонування.

На основі аналізу теоретико-методичних основ було узагальнено класифікацію загроз економічній безпеці підприємств. Розглядаючи характеристики різних типів загроз, їх згрупувано за наступними ознаками:

– за джерелом виникнення: загрози безпеці підприємства (зовнішні та внутрішні). До зовнішніх належать: розкрадання грошових коштів та інших цінностей, промислове шпигунство, недобросовісна конкуренція, незаконні дії з боку різноманітних структур. Крім того, до зовнішніх загроз нами віднесено спекулятивні операції з цінними паперами підприємства,

недобросовісна конкуренція у всіх її формах та проявах, цілеспрямована купівля акцій підприємства зовнішнім інвестором, рішення органів влади, що негативно впливають на фінансово-господарську діяльність. До внутрішніх загроз відносимо: розголошення конфіденційної інформації працівниками підприємства, низька кваліфікація працівників, неефективне планування діяльності, неефективне управління на ринку акцій та недоліки у виборі дивідендної політики. Зовнішні загрози становлять найбільшу небезпеку, так як правило, такі загрози важко виявити і спрогнозувати. До основних обов'язків органів управління підприємством належить саме виявлення та усунення таких внутрішніх загроз.

– залежно від причин виникнення: загрози об'єктивні, що спричинені процесами навколишнього середовища і які виникають незалежно від прийнятих управлінських рішень, та суб'єктивні, що спричинені навмисними або ненавмисними діями суб'єктів економічної безпеки, органів влади чи організацій. Об'єктивними загрозами є стан світової фінансової кон'юнктури, соціально-політична ситуація в країні, наукові відкриття та інновації, форс-мажорні обставини тощо.

– залежно від масштабів наслідків: загрози з високою, значною, середньою або низькою важкістю наслідків. Наслідки з високою важкістю призводять до різкого погіршення фінансового стану підприємства, що може стати причиною припинення діяльності або призведе до значних втрат, результатом яких буде ліквідація підприємства. Значний рівень важкості наслідків говорить про ймовірність фінансових втрат, що негативно впливатимуть на діяльність підприємства у майбутньому та для подолання яких будуть потрібні значні витрати часу та ресурсів. Для усунення наслідків загроз середнього ступеню важкості необхідні витрати, що несуттєво перевищують поточні витрати діяльності підприємства. Наслідки загроз низького ступеня важкості майже не впливають на поточну діяльність підприємства та позиції, яке воно займає на ринку.

– залежно від об'єктів посягань: загрози трудовим, матеріальним або інформаційним ресурсам. Загрози трудовим ресурсам – це вплив на стан працівників з метою отримання інформації щодо діяльності підприємства, завдання шкоди матеріальним цінностям тощо. Загрози матеріальним ресурсам – це, наприклад, псування виробничих засобів підприємства, пошкодження приміщень, засобів зв'язку. Загрози інформаційним ресурсам – це несанкціонований доступ та розголошення науково-технічних розробок, ноу-хау, винаходів, конфіденційної інформації підприємства тощо.

– залежно від можливості здійснення: загрози економічній безпеці реальні та потенційні. Дія реальних загроз є неминучою, вони існують об'єктивно за досліджуваній період або з великою ймовірністю можуть виникнути в наступні періоди. Потенційні загрози можуть виникати під час реалізації певних суб'єктивних чи об'єктивних умов.

– залежно від тривалості дії: загрози тимчасові, що виникають протягом обмеженого періоду часу, та постійні, що діють протягом усього періоду діяльності підприємств.

– залежно від частоти дії: загрози економічній безпеці одноразові, поява яких має одноразовий характер, та багаторазові, що виникають час від часу або з певним інтервалом під впливом певних факторів внутрішнього й зовнішнього середовищ.

– залежно від суб'єктів загроз: загрози з боку кримінальних структур; загрози з боку конкурентів; загрози з боку контрагентів; загрози з боку власних працівників; загрози з боку держави; форс-мажорні загрози.

– залежно від форми збитків: загрози, вплив яких завдає прямого збитку, та загрози, вплив яких призводить до упущеної вигоди.

Для розробки та запровадження заходів, спрямованих на запобігання впливу загроз економічній безпеці, необхідний систематичний та повний аналіз діяльності підприємства в результаті виконання стратегічних рішень під впливом всіх процесів. Специфіка газотранспортної діяльності

обумовлює наявність широкого переліку загроз діяльності підприємств, й крім того, ускладнюється нестабільністю умов зовнішнього середовища.

На рівень економічної безпеки підприємств газотранспортної галузі впливають загрози, що виникають у зовнішньому середовищі, і які ретельно моніторяться з необхідними діями щодо реагування. До таких загроз належать кризові явища в економіці, зміни на фондовому ринку, зміни у законодавстві, зростання цін на ресурси, енергоносії, збільшення кількості та сум податкових платежів, зміни купівельної спроможності населення та інших потенційних замовників, зростання цін на послуги субпідрядників та орендодавців техніки.

Ринок газотранспортних послуг та його особливості обумовлюють специфічні види загроз, до яких можна віднести: загострення конкуренції на обмеженому ринку замовлень та обмеженому географічному просторі, монополізація ринку великими газовими компаніями, наявність корупційних схем при розподілі замовлень з боку держави, комерційний підкуп при отриманні замовлень та розподілі субпідрядів (так звані «відкат» і «зворотний відкат») та внутрішнє шахрайство. Серед загроз спричинених сезонністю та нерегулярністю видобувного процесу можна виділити такі: вплив погодних ризиків, можливість фінансових збитків внаслідок помилок у плануванні; посилення проблеми кадрового забезпечення (підприємство потребує або мати більший штат працівників із вимушеними простоями в періоди з низьким завантаженням, або залучати додаткових співробітників у періоди з високим навантаженням), що підвищує невиробничі витрати підприємства. Джерела загроз та процес їх виявлення, опрацювання управлінських рішень з їх локалізації, усунення або мінімізації, зумовлюють необхідність декомпозиції та типологізації найбільш суттєвих загроз у контексті забезпечення економічної безпеки на підприємствах газотранспортної галузі.

Дії суб'єктів на різних рівнях управління створюють відповідні загрози на макро-, мезо- та мікрорівнях. Загрози взаємозалежать одні від одних, а

також можуть обумовлювати одна одну, що пов'язано із складністю взаємозв'язків між зацікавленими особами та корпоративними підприємствами газотранспортної галузі. Зв'язки між всіма групами зацікавлених осіб визначаються у процесі діяльності, а саме, з іншими підприємствами (підрядниками і субпідрядниками), фінансово-кредитними установами, погоджувальними інституціями тощо. Зв'язки та взаємовідносини із постачальниками різних видів ресурсів є особливо значущими.

На основі аналізу сучасних умов та характеристик середовища, в умовах якого функціонують підприємства газотранспортної сфери, доцільно виокремити сукупність внутрішніх та зовнішніх ризиків та загроз.

Згідно характеристики зовнішніх та внутрішніх ризиків, що виникають на підприємствах газотранспортної галузі, відзначимо, що до внутрішніх ризиків можна віднести такі:

- значні фінансові втрати через неефективне управління, недосконалу інвестиційну та кредитну політику;
- неефективне управління системою ризиків;
- критичні показники ліквідності та фінансової стійкості через невідповідно обрану структуру активів та пасивів;
- неефективна структура матеріально–технічної бази;
- низькі показники фондівдачі;
- неефективне використання обладнання та техніки;
- відставання від конкурентів за рівнем технічного забезпечення;
- втрата чи псування матеріальних ресурсів;
- нераціональне використання запасів;
- розголошення комерційних таємниць;
- недостовірність інформації;
- штрафні санкції або збитки, внаслідок невідповідності документації підприємства вимогам чинного законодавства;
- неефективна організаційна структура підприємства;

- помилки при укладанні договорів як на постачання матеріалів, так і на виконання робіт;
- втрата контрактів та договорів через недбалість персоналу підприємства;
- збитки та втрати через невідповідність екологічним нормам, або недотриманням правил переробки відходів;
- втрати пов'язані з небезпекою для працівників, недосконалістю контролю за технікою безпеки на підприємстві;
- втрати через неефективний розподіл та перерозподіл фінансових ресурсів протягом календарного року (зміни сезонів);
- негативний вплив на процес споживання або надмірні витрати через нераціональний вибір джерела придбання ресурсів, або вивезення та неможливість утилізації відходів;

До зовнішніх ризиків підприємствах газотранспортної галузі належать:

- інфляційні процеси в економіці;
- посилення недобросовісної конкуренції;
- дежавний контроль та його посилення у сфері господарської діяльності;
- зміни щодо податкового законодавства та сфери надання ліцензій;
- непередбачувані зміни умов інвестування;
- міграційні процеси на ринку праці;
- переманювання провідних фахівців та робітників вищих розрядів;
- обсяг трудових ресурсів та зміни в його структурі;
- суттєве підвищення вартості обладнання та механізмів або послуг на їх оренду та лізинг;
- неналежна якість обслуговування обладнання та механізмів;
- зміни науково-технічного прогресу, що здійснюють безпосередній вплив на діяльність газотранспортних підприємств;
- зміни ринкової кон'юнктури щодо пропозиції необхідних матеріальних ресурсів;

- підвищення вартості необхідного програмного забезпечення;
- високий ступінь зносу програмного забезпечення;
- розголошення конфіденційної інформації, що негативно впливає на фінансово-господарську діяльність підприємства;
- фінансові втрати через невчасне реагування на зміни у нормативно-правових актах щодо сфери діяльності підприємства, часті зміни законодавства;
- негативні дії з боку ринкових суб'єктів;
- втрати через недосконалість законодавства у сфері прав власності, інтелектуального права та інтересів інвесторів;
- політична ситуація в країні;
- непередбачувані природні явища;
- зміни законодавства щодо екологічних норм;
- погіршення умов діяльності через корупційні прояви;
- фінансові втрати пов'язані з рейдерством, кримінальні дії та псування майна підприємства.

У ході дослідження було визначено, що зважаючи на специфіку ведення діяльності газотранспортними підприємствами, найбільш негативні наслідки спричинюють загрози фінансовій, ресурсній та об'єктній складовим економічної безпеки.

Уваги також потребує інноваційно-інвестиційна, інформаційна, маркетингова та організаційно-логістична складові, враховуючи особливості функціонування газотранспортних підприємств.

Діяльність щодо зміцнення фінансової складової економічної безпеки повинна бути спрямована, перш за все, на недопущення або мінімізацію наступних ризиків: 1) недостатньо ефективне управління фінансовими ресурсами підприємства, що призводить до їх втрати (зокрема, збільшення рівня витрат порівняно із плановими, зниження обсягів інвестування, несвоєчасне здійснення грошових операцій); 2) неефективне управління системою ризиків; 3) критичні показники ліквідності і фінансової стійкості

як результат неефективної структури активів та пасивів. В процесі діяльності газотранспортних підприємств основа увага приділяється зазначеним ризикам, при цьому персонал займається їх прогнозуванням, попередженням та ліквідацією.

Одним з найважливіших чинників, що впливає на функціонування підприємств газотранспортної галузі, є інформація. Зниження рівня захисту інформації може призвести до втрати конкурентних переваг та сповільнювати розвиток суб'єктів господарювання. Діяльність керівництва газотранспортного підприємства з метою гарантування інформаційної безпеки, як правило, враховує ризики втрати комерційно-важливої інформації, а також ризик достовірності інформації внаслідок доступу до неї широкого кола осіб, неналежне зберігання такої інформації, розголошення комерційних таємниць. В умовах дії таких ризиків для забезпечення інформаційної безпеки застосовуються відповідні комп'ютерні програми, введення паролів доступу до особливо важливої інформації, інформації, що має статус комерційної таємниці, запровадження відповідальності за розголошення інформації у вигляді штрафів, доган або звільнення.

Ефективному функціонуванню газотранспортних підприємств можуть становити загрозу критичний стан матеріально-технічної бази, низькі показники фондовіддачі, неефективне використання обладнання, відставання від конкурентів за рівнем технічного забезпечення.

У ході аналізу встановлено, що чинниками, які найбільш негативно впливають на інституційно-правову складову економічної безпеки підприємства та можуть виникати у внутрішньому середовищі, є:

- штрафні санкції або фінансові збитки у результаті невідповідності документації підприємства законодавчим вимогам;
- неефективна організаційна структура підприємства;
- помилки при укладанні договорів як на поставку матеріалів, так і на виконання робіт;

– невиконання контрактів через низький рівень професіоналізму персоналу підприємств.

До зовнішніх факторів на інституційно-правову складову відносимо: матеріальні та нематеріальні збитки від несвоєчасного реагування на зміни у нормативно-правових актах щодо галузі діяльності підприємств, постійні зміни в законодавстві, негативні дії ринкових суб'єктів, втрати через недосконалість законодавства у сфері прав власності, інтелектуального права та інтересів інвесторів, нестабільна політична ситуація.

Для підсилення ефективності інституційно-правової складової економічної безпеки пропонується зменшити вплив загроз щодо порушення процесу документообігу, зниження відповідальності працівників, створення перешкод при укладанні договорів.

Екологічна складова економічної безпеки та діяльність підприємств газотранспортної галузі тісно взаємопов'язані. Негативні внутрішні чинники впливу на складову це – невідповідність екологічним нормам процесу транспортування чи зберігання природного газу, недотримання правил щодо переробки відходів. В свою чергу, зовнішні загрози екологічній складовій економічної безпеки це – непередбачені форс-мажорні природні явища, зміни законодавства щодо екологічних норм. Впровадження заходів у сфері екологічної безпеки має на меті сприяння покращенню стану природного середовища.

Для подолання негативних наслідків та попередження зазначених загроз варто створити службу безпеки на підприємстві, розробити інструкції щодо покращення або введення пропускового режиму. Саме такі заходи будуть сприяти зменшенню зовнішніх загроз для діяльності газотранспортних підприємств.

При визначені основних загроз для економічної безпеки газотранспортних підприємств необхідно враховувати наступні принципи (рис. 1.2):

Рис. 1.2. Принципи побудови економіко-організаційного механізму формування економічної безпеки газотранспортного підприємства

Джерело: доповнено автором на основі [61, с. 56]

Забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства, збереження його активів (матеріальних, інформаційних, трудових, тощо) є першочерговим завданням для забезпечення силової складової. Відсутність організаційних відділів з безпеки на газотранспортних підприємствах може призвести до втрат внаслідок створення небезпеки для персоналу, зниження рівня контролю за безпекою. Кризові явища, крім того, поглиблюють втрати

через рейдерство, кримінальні дії та псування майна, і які негативно впливають на збереження та ефективність використання всіх ресурсів підприємства.

Газотранспортні підприємства функціонують в умовах постійного впливу різноманітних загроз, а отже, впровадження системи забезпечення відповідного рівня економічної безпеки потребує системних заходів за кожною її складовою, що спрямовані на:

- виявлення особливо ризикових операцій, і в разі чого, відмова від них, страхування ризиків, зниження частки залучених коштів;
- мінімізацію ризиків шляхом чіткого виконання договірних обов'язків, визначення прав та обов'язків сторін, перелік форс-мажорних обставин та санкцій за порушення умов оплати за виконані роботи;
- диверсифікацію на збільшення кількості постачальників матеріалів;
- створення фондів для покриття ймовірних фінансових втрат.

Метою створення системи забезпечення відповідного рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств є впровадження заходів протидії можливим загрозам, що виникають у зовнішньому та внутрішньому середовищах, що сприятиме стабільності та ефективному функціонуванню, а також, на певному етапі забезпечуватиме сталий розвиток.

Для більш ретельного дослідження щодо формування та впровадження економічної безпеки на підприємствах газотранспортної галузі необхідним є врахування особливостей діяльності та, на основі цього, розробка відповідних заходів, що враховують рівень взаємодії між загрозами газотранспортному підприємству та енергетичної галузі загалом. Для визначення можливих напрямів підвищення рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств важливо відокремити та узагальнити найважливіші її індикатори.

У результаті дослідження встановлено, що для підтримки відповідного рівня економічної безпеки на газотранспортних підприємствах необхідно враховувати та швидко реагувати на зовнішні та внутрішні ризики та загрози

з метою постійного їх моніторингу і контролю, а також з метою здійснення постійного впливу.

Вважаємо, що основними напрямками формування економічної безпеки газотранспортних підприємств є: створення інформаційно-аналітичного забезпечення для впровадження системи економічної безпеки суб'єктів господарювання; аналіз інформаційно-аналітичного забезпечення та характеристика складових економічної безпеки; визначення показників оцінки формування, стану та реалізації економічної безпеки підприємств; розробка заходів щодо підвищення ефективності формування, стану та реалізації системи економічної безпеки підприємств газотранспортної галузі; характеристика джерел фінансування необхідних заходів; визначення організаційних підрозділів, що здійснюють контроль і моніторинг за формуванням, станом та реалізацією системи економічної безпеки.

1.3 Теоретичні та методичні аспекти оцінювання рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств

Сучасна та надійна система економічної безпеки та етапи її впровадження на підприємствах є складним процесом, що залежить від багатьох чинників, у тому числі від оцінки рівня забезпечення економічної безпеки.

Належного аналізу та опрацювання потребує вибір показників (індикаторів) для оцінки стану забезпечення відповідного рівня економічної безпеки підприємств газотранспортної галузі. Для більш точного визначення стану забезпечення економічної безпеки, виявлення та нівелювання загрозливих тенденцій пропонується застосування комплексної оцінки порогових значень всіх показників (індикаторів).

Різноманітні підходи застосовуються для визначення кількісного рівня економічної безпеки підприємства [93]: індикаторний (пороговий), ресурсно-функціональний, програмно-цільовий (комплексний), підхід на основі теорії економічних ризиків, які різняться методами розрахунків, критеріями оцінки рівня стану економічної безпеки, рівнями узагальнення та абстрагування.

У результаті аналізу та систематизації наукових підходів визначена їх різноаспектність. Теоретико-методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємств та їх характеристика наведена у Додатку А.

На основі узагальнень щодо існуючих наукових положень було виявлено, що для оцінки рівня економічної безпеки на підприємствах застосовуються методи експертної оцінки, аналізу, методи сценаріїв, оптимізації, економіко-математичного моделювання, теорії ігор тощо. Серед перелічених методів оцінки заслуговують на увагу методи багатовимірного кількісного аналізу [29], імітаційного моделювання [119], «золотого правила фінансування» та «оперативного резерву фінансової безпеки» [11].

Встановлення рівня економічної безпеки в результаті порівняння фактичних значень показників економічної безпеки з пороговими значеннями лежить в основі індикаторного підходу. В. Шлемко та Дж. Стайнер, аналізуючи індикаторний підхід, зосереджують увагу на можливості застосування індикативних показників для оцінки рівня економічної безпеки на підприємствах [26], а також підкреслюють значення граничних показників й отримання узагальнюючого результату.

Розділяють теоретико-методичні засади та положення індикаторного підходу такі науковці як, Г. Козаченко, Л. Хунсіян, В. Пономарьова, О. Ляшенко [97], А. Поссен, Д. Тарулло, Р. Папехін [142], О. Підхомний та Л. Яструбецька [147]. І. Кордонець та М. Бакай. Дані автори пропонують здійснювати оцінку рівня економічної безпеки базуючись на розрахунку індикаторів, що характеризують: ліквідність, структуру джерел фінансування, платоспроможність, оборотність, рентабельність [105]. Здійснювати оцінку рівня економічної безпеки підприємства на основі

аналізу фінансової стійкості, пропонується автором С. Ільяшенко [76], рівень якої визначається за індикатором наявності необхідних оборотних коштів (власних чи позикових) для здійснення виробничо-господарської діяльності. Обґрунтовує доцільність впровадження системи збалансованих показників Л. Гнилицька, за допомогою яких, залежно від стратегії підходу до забезпечення економічної безпеки, пропонує використовувати широке коло показників оцінки. Крім того, науковець пропонує їх класичну класифікацію та групування за напрямками стратегічного розвитку: клієнти, бізнес-процеси, фінанси, кадровий потенціал [57].

Перевагою індикаторного підходу є використання різноманітних показників, що використовуються для оцінки рівня економічної безпеки підприємств, і які характеризують різні сторони безпеки суб'єктів господарювання, особливості їх функціонування, взаємодії із зацікавленими особами тощо. Недоліком є трудомісткість визначення деяких індикаторів, отримання інформаційно-аналітичного забезпечення, необхідність залучення досвідчених та кваліфікованих спеціалістів.

Визначення ступеню економічної безпеки за допомогою оцінки ефективності використання ресурсів підприємства передбачається в рамках ресурсно-функціонального підходу. Виділяються різні поєднання функціональних складових економічної безпеки підприємства. На підприємстві розробляється система дій та заходів щодо захисту від загроз і за кожним напрямом здійснюється оцінка економічного ефекту. Відповідно до зазначеного підходу, економічна безпека забезпечується шляхом запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам підприємству на основі досягнення його основних функціональних цілей: входження підприємства в фазу стабільності та безперервності виробничої діяльності; досягнення фінансово-економічної стабільності; підвищення рівня ефективності використання наявних ресурсів; пристосування до змін зовнішнього середовища; забезпечення сталого розвитку підприємства. Зокрема, увага зосереджується на:

- показниках, що визначають специфіку формування та реалізації управлінських рішень;
- фінансово-аналітичних показниках;
- ринкових показниках;
- торгівельних індикаторах [100].

Д. Ковальов та І. Плетнікова [94] для оцінки рівня економічної безпеки підприємства ($P_{\text{екон.безп.}}$) пропонують використовувати функціональну залежність, що базується на локальних функціях залежності рівня економічної безпеки від відповідних показників діяльності підприємств ($f(x_1)$, $f(x_2)$, ... , $f(x_n)$) та коефіцієнтах, що відображають значущість кожного показника за формулою:

$$P_{\text{екон.безп.}} = a_1 f(x_1) + a_2 f(x_2) + \dots + a_i f(x_n) \quad (1.1)$$

де a_1, a_2, \dots, a_i – коефіцієнти значущості кожного показника; $f(x_1), f(x_2), \dots, f(x_n)$ – локальні функції залежності рівня економічної безпеки від відповідних показників діяльності підприємства; x_1, x_2, \dots, x_n – вихідні показники, що характеризують економічну безпеку підприємства.

У власних роботах Т. Шабатура обґрунтовує засади балансового підходу і зосереджує увагу на показниках, що характеризують баланс підприємства. Такий підхід є обмеженим, на нашу думку, оскільки такі показники не забезпечують інформаційно-аналітичної оцінки економічної безпеки суб'єктів господарювання [26].

Інтегрування показників, що визначають рівень економічної безпеки підприємства, лежить в основі програмно-цільового (або комплексного) підходу. Належну увагу при застосування цього підходу варто приділяти вибору показників та визначенню методів їх інтегрування. Також складності можуть виникати при виборі коефіцієнтів значущості на основі методів експертних оцінок.

Методику оцінки рівня економічної безпеки підприємства за допомогою інтегрального показника пропонує С. Покропивний [29],

складовими якого є функціональні критерії, які можна розрахувати на основі співвідношення можливої величини збитку підприємства та суми витрат на реалізацію заходів, пов'язаних з його попередженням. Проте запропонований підхід варто використовувати тільки за наявності кількісних оцінок збитку, пов'язаного із впливом можливих загроз, а також величини витрат, необхідної для їхнього усунення.

Серед представлених теоретико-методичних положень на увагу заслуговує цільовий підхід. В. Забродський та М. Кизима пропонують здійснювати оцінку рівня економічної безпеки через систему показників, які можна проранжувати за цільовим призначенням, що дозволяє застосувати багатовимірний аналіз, що підвищує ґрунтовність та доцільність проведеної оцінки [78]. Г. Клейнер, В. Тамбовцев, Р. Качалов зосереджуються на визначенні рівня економічної безпеки підприємства на основі показників, які оцінюються відповідно до ризиків, що виникають в процесі діяльності суб'єктів господарювання [91]. Представником цільового підходу є С. Міщенко, який пропонує у своїх наукових роботах здійснювати оцінку через показники, що визначають вартість підприємства із застосуванням дохідного підходу [23]. Проте отримання такої оцінки може бути ускладнене отриманням необхідного інформаційно-аналітичного забезпечення та проведенням належних розрахунків.

Т. Васильцев, В. Волошин, О. Бойкевич, В. Каркавчук та інші автори пропонують комплексний підхід до оцінки, який ґрунтується на визначенні необхідних показників, що визначають інтервал значень рівня економічної безпеки підприємств із узагальнюючою характеристикою відповідного критерію [48, с. 89 – 90].

Базуючись на засадах комплексного підходу, І. Зайцева виділяє наступні показники:

- частка управлінського персоналу у чисельності працівників підприємства;
- кількість підрозділів підприємства;

- плинність кадрів;
- прибутковість персоналу;
- прибутковість діяльності з перевезень автопідприємства;
- прибутковість інвестицій;
- прибутковість активів;
- прибутковість власного капіталу;
- коефіцієнт автономії;
- коефіцієнт поточної ліквідності;
- коефіцієнт співвідношення позикових та власних коштів;
- коефіцієнт маневреності грошових коштів;
- фондвіддача;
- коефіцієнт зносу основних засобів;
- індекс обсягів перевезень;
- якість перевезень;
- коефіцієнт сталого економічного зростання;
- індекс тарифів на перевезення вантажів/пасажирів;
- оборотність активів;
- оборотність власного капіталу [81].

Комплексна оцінка економічної безпеки підприємств та її теоретико-методичні положення подані у роботі Ю. Чирви та О. Гамільтона, які пропонують наступні етапи оцінювання економічної безпеки газотранспортних підприємств:

1. Характеристика системи економічних показників, що визначають критерії оцінки економічної безпеки.

2. Визначення порогових значень для кожного економічного показника та чисельного значення ймовірності втрати економічної безпеки методом нечітких висловлювань.

3. Характеристика та використання економіко–математичних методів для здійснення оцінки рівня економічної безпеки.

4. Визначення вагомості кожного показника, що впливають на рівень економічної безпеки підприємств.

5. Характеристика шкали, що використовується для оцінки рівня економічної безпеки.

6. Визначення узагальнюючого показника рівня економічної безпеки [203].

У рамках комплексного підходу Н. Ревенчук говорить про узагальнюючий критерій, застосовуючи бальні оцінки [17]. Розділяючи положення зазначеного підходу, О. Вілкул, С. Максимов, Я. Нусінова [50] розраховують оцінку рівня економічної безпеки підприємств на основі виміру фінансових показників у вартісних одиницях та на основі показника запасу власного капіталу, який, за відсутності кризи, можна визначити величиною, на яку можна зменшити власні активи, щоб економічний стан не погіршився, а у разі кризового стану – величиною, на яку потрібно збільшити власні активи для того, щоб значення фінансових коефіцієнтів, що використовуються для розрахунку, дорівнювали нормативним.

О. Адлер пропонує оцінювати рівень економічної безпеки суб'єктів господарювання в наступні етапи:

- Визначення структури негативних впливів за функціональними складовими економічної безпеки.
- Характеристика дій щодо попередження негативних явищ щодо функціонування суб'єктів господарювання.
- Оцінка ефективності заходів щодо попередження негативних явищ.
- Виявлення причин щодо зниження ефективності заходів формування та реалізації економічної безпеки.
- Визначення диспропорцій та характеристика рекомендацій щодо зростання рівня економічної безпеки.

За комплексного підходу до оцінки рівня економічної безпеки є можливість врахування широкого кола чинників та показників, що можуть впливати на цей процес, та можливість структурувати відповідні дії та

отримати результат, який у повній мірі й з високою імовірністю дозволяє розробити та реалізувати стратегію управління економічною безпекою на підприємствах газотранспортної галузі.

Крім того, експрес-методики при оцінці рівня економічної безпеки підприємства набули значного поширення останнім часом. Однією з таких експрес-методик щодо оцінки рівня економічної безпеки підприємства є методика авторів А. Ткаченко та О. Резнікова [17]. Сутність методики полягає у розрахунку оцінки рівня економічної безпеки підприємства за окремими секторами: фінансова безпека, безпека відносин праці, виробнича безпека та безпека збуту. Кожний з показників автори пропонують оцінювати з погляду на те, чи є він стимулятором (відповідає максимальному значенню найкращих показників), чи дестимулятором (відповідає мінімальному значенню) для діяльності підприємства. Для експрес-оцінки рівня економічної безпеки Ф. Євдокімов, О. Мізіна та О. Бородіна [73, с. 6] пропонують використовувати бальні оцінки, а в основі розрахунку рівня безпеки лежать граничні значення показників та їх рейтинг.

Сутність підходу на основі теорії економічних ризиків ґрунтується на визначенні загроз для підприємства та розрахунку збитків, що порівнюються з величиною прибутку, доходу та майна. За такого підходу розраховується оцінка ймовірності банкрутства підприємства за такими моделями як класична модель Альтмана, чотирьохфакторна прогнозна модель фінансової неспроможності Р. Таффлера та Г. Тішоу, модель Ж. Конана і М. Голдера, модель Ж. Депаляна, методика кредитного скорингу. Дюрана тощо.

Підсумовучи, зазначимо, що серед існуючих методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства найбільш поширеними є комбіновані методики оцінки на основі поєднання ресурсно-функціонального та комплексного підходів. Характерною особливістю для більшості існуючих методичних підходів є необґрунтованість вибору функціональних складових та показників оцінки рівня економічної безпеки. Недостатнє наукове обґрунтування концептуальних та методичних засад аналітичного

забезпечення економічної безпеки підприємств актуалізує доцільність удосконалення її понятійно-категоріального апарату. Головне питання, яке й досі потребує ґрунтовної відповіді, при розробці методики оцінки стану рівня економічної безпеки – це створення системи показників рівня економічної безпеки. Вважаємо, що відбір необхідних показників, як індикаторів стану економічної безпеки підприємства, доцільно здійснювати із використанням двох підходів:

– базуючись на евристичних методах із залученням команди експертів.

В цьому випадку найбільш ефективним є метод «Дельфі»;

– базуючись на кореляційному аналізі, що дозволяє автоматизувати процес відбору показників залежно від зовнішнього і внутрішнього середовищ підприємств. Вибір показників проводиться згідно максимізації значення коефіцієнта кореляції з врахуванням фактору мультиколінеарності.

Ґрунтуючись на методичних принципах вибору індикаторів для формування системи показників оцінки рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств наведених нижче та враховуючи специфіку газотранспортної галузі, нами запропоновано принципи організації оцінювання рівня економічної безпеки підприємств газотранспортної галузі:

– принцип повноти (комплексності): системи показників повинна достатньо повно характеризувати всі складові економічної безпеки підприємства;

– принцип зайвої надлишковості: показники не повинні враховувати одні й ті ж характеристики економічної безпеки, а також не повинні функціонально залежати один від одного;

– принцип інформаційної простоти: показники повинні базуватися на наявному обліку та звітності підприємства;

– принцип нормалізації: у кінцевому підсумку показники необхідно зводити до ізоморфного вигляду, тобто до однакової спрямованості та одиниць вимірювання.

На основі аналізу різноманітних підходів щодо оцінки економічної безпеки, нами обґрунтована необхідність впровадження системи показників для оцінки стану рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств. Процес обґрунтування досить складний і включає потенційну можливість систематизації та узагальнення теоретико-методичних положень, рекомендацій та пропозицій фахівців, вчених, досвід інших країн й власні напрацювання, проведені дослідження, законодавчо-нормативну базу.

Для оцінки рівня економічної безпеки варто використовувати наступні функціональні складові, що характеризують діяльність підприємств газотранспортної галузі: техніко-технологічні, ділові, інтелектуально-кадрові, фінансові, інформаційні, результативності діяльності, силові, інституційно-правові, організаційно-логістичні, екологічні, інноваційно-інвестиційні, маркетингові, якості корпоративного управління.

Кожна функціональна складова характеризується відповідним набором ключових показників. Запропонована нами система ключових показників оцінки загального рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств за функціональними складовими подана у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Індикатори оцінювання економічної безпеки підприємства

Складова (компонента)	Індикатори
Фінансова	Фінансова стійкість та стабільність: коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт фінансової залежності, коефіцієнт ефективності використання активів та коефіцієнт ефективності використання власного капіталу
	Платоспроможність та ліквідність: коефіцієнт покриття, коефіцієнт швидкої ліквідності та коефіцієнт абсолютної ліквідності
	Рентабельність: рентабельність реалізованої продукції, рентабельність основної діяльності, рентабельність власного капіталу, період окупності власного капіталу, рентабельність усього капіталу підприємства
	Ділова активність: загальна оборотність капіталу, оборотність мобільних коштів, оборотність матеріальних оборотних коштів, середній строк обороту дебіторської заборгованості, оборотність кредиторської заборгованості, фондвіддача основних засобів та інших необоротних активів, оборотність власного капіталу

Продовження таблиці 1.2

Інтелектуальна	Показник винахідницької (раціоналізаторської) активності Показник інженерно – технічного і наукового забезпечення Показник освітнього рівня Показник оновлення знань
Інформаційна	Коефіцієнт повноти інформації Коефіцієнт точності інформації Коефіцієнт суперечливості інформації
Екологічна	Рівень відповідності вмісту забруднювальних речовин на підприємстві нормативам Безпека життєдіяльності Умови праці на підприємстві Навантаження на навколишнє середовище
Силова	Протидія рейдерству Безпека персоналу Безпека керівництва Система охорони приміщень та будівель
Політико-правова	Коефіцієнт платіжної дисципліни Рівень якості юридичних послуг Коефіцієнт юридичного менеджменту
Інноваційна	Рівень безпеки інноваційних продуктів Рівень ризикованості інноваційної діяльності Рівень зміни активності освоєння нових видів продукції

Джерело: розроблено автором на основі [55,59,67,89].

Запропонований автором підхід дозволяє здійснити комплексну оцінку загального рівня економічної безпеки та створює підґрунтя для формування й реалізації системи оцінки стану рівня економічної безпеки та її забезпечення.

Висновки до розділу 1

У результаті аналізу та систематизації теоретико-методичних засад щодо рівня економічної безпеки підприємств газотранспортної галузі отримані наступні висновки та зроблені пропозиції:

1. На основі отриманих результатів щодо систематизації теоретико-методичних підходів до визначення таких понять, як «економічна безпека» та «фінансова безпека», а також на основі ключових положень та підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємства, було сформульовано визначення економічної безпеки для підприємств газотранспортної галузі.

Запропоновано розглядати економічну безпеку як складне багатофакторне поняття, що характеризує стан захищеності підприємства від зовнішніх та внутрішніх небезпек та загроз, при якому забезпечується здатність підприємства до розширеного самовідтворення, своєчасного реагування на диспропорції та дисбаланси, підвищення конкурентоспроможності у довгостроковій перспективі для захисту економічних інтересів усіх груп зацікавлених осіб у системі відносин за функціональними складовим з врахуванням специфіки газотранспортної галузі.

2. На основі аналізу наукових розробок доведено, що «економічна безпека» більшістю дослідників визначається як відповідний фінансовий стан підприємства, що дозволяє забезпечити економічну рівновагу, стабільність, платоспроможність та ліквідність у довгостроковій перспективі та впливає на формування сутнісних характеристик економічної безпеки суб'єктів господарювання. Зважаючи на це, економічна безпека в рамках дисертаційного дослідження розглядається з точки зору найбільш ефективного використання наявних фінансових ресурсів газотранспортних підприємств та досягнення високих значень фінансових показників діяльності. Так, економічна безпека характеризує спроможність суб'єкта господарювання до функціонування та розвитку, економічної стійкості у динаміці та конкурентоспроможності.

3. Систематизовано підходи до визначення категорії «економічна безпека» підприємства, обґрунтовано доцільність застосування комплексного підходу до формування системи забезпечення економічної безпеки підприємства, що характеризується усіма властивостями кібернетичної системи, зокрема наявністю каналів інформації між її окремими елементами, багатоваріантністю поведінки системи, керованістю та цілеспрямованістю.

4. Встановлено, що відсутній єдиний підхід до визначення поняття «забезпечення економічної безпеки». В рамках дисертаційного дослідження забезпечення відповідного рівня економічної безпеки розглядається як системний процес, в якому поєднуються три основних складові: діагностика

та оцінка фінансово-економічних, операційних, та організаційних критеріїв з метою своєчасного виявлення джерел виникнення небезпечних для діяльності підприємства проявів; застосування релевантного каталогу антикризових (стабілізаційних) заходів для нейтралізації внутрішніх і зовнішніх факторів; впровадження системи рекомендацій та заходів щодо створення конкурентних переваг та забезпечення розвитку діяльності підприємства на всіх етапах його життєвого та операційного циклів.

5. Зроблено узагальнену класифікацію загроз економічній безпеці підприємств за джерелами виникнення, у залежності від ступеня важкості наслідків дії, за об'єктами посягань, за можливістю здійснення загрози, за тривалістю дії, за частотою дії загрози, за суб'єктами загроз, за формою збитків. Враховуючи особливості газотранспортної галузі, визначено специфічні види загроз, а саме: загострення конкуренції на обмеженому ринку замовлень та обмеженому географічному просторі, наявність корупційних схем при розподілі державних та регіональних замовлень, існування явищ комерційного підкупу та внутрішнього шахрайства.

На основі аналізу сучасних умов та характерних особливостей середовища підприємницької діяльності у газотранспортній сфері, узагальнено сукупність внутрішніх та зовнішніх ризиків та загроз за функціональними елементами економічної безпеки. Обґрунтовано напрямки формування економічної безпеки для газотранспортних підприємств.

6. На основі аналізу та систематизації показників оцінки рівня економічної безпеки обґрунтовано ключові показники для забезпечення економічної безпеки на газотранспортних підприємствах. Вони згруповані за функціональними ознаками з врахуванням галузевої специфіки, що характеризують наступні напрями та ознаки діяльності підприємств галузі: техніко-технологічні, ділові, інтелектуально-кадрові, фінансові, інформаційні, результативності діяльності, силові, інституційно-правові, організаційно-логістичні, екологічні, інноваційно-інвестиційні, маркетингові.

Систематизовано заходи щодо мінімізації ризиків функціонування підприємств газотранспортної галузі, враховуючи зазначені компоненти.

7. У результаті систематизації існуючих теоретико-методичних положень запропоновано авторський підхід до оцінки рівня економічної безпеки газотранспортних підприємства.

8. Доведено, що запропонований автором підхід дозволяє здійснити комплексну оцінку стану рівня економічної безпеки, виявити фактори, що негативно впливають на процес формування й реалізації безпеки на підприємствах газотранспортної галузі, забезпечити своєчасність реагування на них й запропонувати заходи з розробки та впровадження стратегії управління економічною безпекою на підприємстві.

Список використаних джерел до розділу 1

1. Ареф'єва О. В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств / Олена Володимирівна Ареф'єва // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України : зб. матер. наук.–практ. конф., Київ, 16–17 травня 2001 р. К. : Вид-во Європ. ун-ту фінансів, інформ. систем, менеджменту і бізнесу, 2003. С. 49–53.
2. Баженова О. В. Аналіз стану економіки України в 325 контексті її економічної безпеки / Олена Володимирівна Баженова // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сб. науч. тр. ДонНУ. Донецк : Изд-во ДонНУ, 2004. С. 839–845.
3. Баженова О. В. Застосування системного підходу до аналізу економічної безпеки держави / Олена Володимирівна Баженова // Вісн. КНУ, сер. Економіка. Вип. 66–67. К. : ВПЦ КНУ, 2003. С. 122–124.
4. Баженова О. В. Методика визначення оцінки економічної безпеки держави / Олена Володимирівна Баженова // Актуальні проблеми розвитку підприємницької діяльності в Україні: зб. наук. пр. за заг. ред. А. В. Шегди. Вип. 3. К. : ВПЦ КНУ, 2003. С. 4–9.
5. Базилюк А. В. Тіньова економіка в Україні / А. В. Базилюк, С. О. Коваленко. К. : КФ ДП НДЕІ Мінекономіки, 1998. – 206 с.
6. Барановський О. І. Проблеми власності та легалізації капіталів і доходів в Україні / О. І. Барановський, В. Сіденко // Національна безпека і оборона. 2004. № 2 (50). С. 2–13.
7. Барановський О. І. Фінансова безпека : моногр. / Олександр Іванович Барановський. Ін-т екон. прогнозування. К. : Фенікс, 1999. 338 с.
8. Бежан О. М. Роль держави у формуванні системи 326 протидії «тінізації» капіталу / О. М. Бежан // Прометей, 2004. № 3 (15). С. 44–47.
9. Бізнес-середовище в Україні: Проект дослідження підприємницької діяльності в Україні, 2004. К. : Міжн. фін. корпорація, Група Світ. банку, 2004. 100 с.

10. Бізнес–середовище в Україні : Проект розвитку підприємництва в Україні, 2007. К.: Міжн. фін. корпорація, Група Світ. банку, 2007. 108 с.
11. Біла С. О. Тіньова економіка та її вплив на структурне трансформування українського виробництва / Світлана Олексіївна Біла // Економіка України. 2000. №10. С. 54–61.
12. Білик М. Д. Податкова система в Україні : навч. метод. посіб. / М. Д. Білик, І. А. Золотько. К. : ВПЦ КНУ, 2003. 192 с.
13. Білорус О. Г. Глобалізація і національна стратегія України / Олег Григорович Білорус. Броди : Просвіта, 2001. 300 с.
14. Білорус О. Г. Економічна система глобалізму: моногр. / Олег Григорович Білорус. К. : ВПЦ КНУ, 2003. 360 с.
15. Бороденко С. М. Світові методики оцінки економічного стану держави / Сергій Михайлович Бороденко // Економіка. Фінанси. Право. 2000. №10. С. 8–9.
16. Вакульчик О.М. Analytical decomposition model of the indicator of corporate management quality and effectiveness / Вакульчик О.М., Вагонова О.Г., Протасова Є.В. // Науковий вісник НГУ. 2016 № 6 (155) С. 159 – 164.
17. Вакульчик О.М., Дубицький Д.П. Оцінка економічної безпеки підприємства в умовах кредитування / Економічний вісник НГУ. 2013. №3. С. 76–84.
18. Варналій З. С. Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва / З. С. Варналій, І. С. Кузнецова ; Ін–т екон. прогнозування НАН України. К.: 2002. 104 с.
19. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва в умовах європейської інтеграції України / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций : региональный аспект: сб. науч. тр. ДонНУ. Донецк : Изд 329 во ДонНУ, 2007. С. 1639–1644.

20. Васильців Т. Г. Механізми підвищення рівня конкурентоспроможності сектора малого підприємництва регіону / Тарас Григорович Васильців // Вісн. Львів. комерц. акад. Сер. екон. Л., 2007. С. 69–74.
21. Васильців Т. Г. Соціально–економічна роль сектора малого підприємництва у розвитку регіону (на прикладі Львівської області) / Т. Г. Васильців, О. І. Іляш // Проблеми раціонального використання соціально–економічного та природно–ресурсного потенціалу регіону : Фінансова політика та інвестиції : зб. наук. пр. / Нац. Ун-т вод. Госп-ва та природокористування та ін. Сер. зайнятість та соціальна інфраструктура. Вип. 12. № 3. Луцьк : ВОРВП Надстир'я, 2006. С. 25.
22. Васильців Т. Г. Страхова сфера як системоформуючий чинник розвитку і безпеки підприємництва в Україні : аналітична записка до Секретаріату Президента України / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, А. І. Мокій // офіційний інтернет-ресурс Нац. Ін-ту стратегічних досліджень – www.niss.gov.ua.
23. Васильців Т. Г. Удосконалення дозвільної системи діяльності малих і середніх підприємств : аналітична записка до Секретаріату Президента України / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин // офіційний інтернет-ресурс Нац. Ін-ту стратегічних досліджень – www.niss.gov.ua.
24. Васильців Т. Г. Функціональні акценти регіональних інноваційних систем щодо розвитку сектора малого і середнього підприємництва та підвищення його конкурентоспроможності / Тарас Григорович Васильців // Науково–технічний прогрес та високі технології в Україні та світі : галузевий аспект в контексті вступу до СОТ : матеріали засідання «круглого столу» / За ред. Ю. В. Макогона. Донецьк : ДонФНІСД, 2007. С. 64–65.
25. Васильців Т. Г., Волошин В. І., Бойкевич О. Р., Каркавчук В. В. Фінансово–економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення: монографія / за ред. Т. Г. Васильціва. Львів: Ліга Прес, 2012. 386 с.

26. Васильців, Т. Г. Фінансово–економічна безпека підприємств України: стратегія та механізми забезпечення [Текст]: монографія / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин, О. Р. Бойкевич, В. В. Каркавчук, [за ред. Т. Г. Васильціва]. Львів: ВИДАВНИЦТВО, 2012. –386 с.
27. Власюк О. С. Аналітична оцінка стратегічних напрямків та заходів щодо реалізації програми стабілізації економіки України / Олександр Степанович Власюк // НІСД. К. : Вид-во НІСД, 1998. 82 с.
28. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку : наук. доповідь / Олександр Степанович Власюк // Нац. ін–т проблем міжнар. безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. К. : Вид-во НІПМБ, 2008. – 48 с.
29. Войнаренко М. П. Кластерні технології в системі підтримки конкурентоздатності та розвитку підприємницьких структур / Михайло Петрович Войнаренко // Вісн. Технолог. Ун-ту Поділля. Хмельницьк : вид-во ТУП, 2003. № 6. Ч. 1. С. 7–11.
30. Гладченко Т. М. Науково–методичні основи створення механізму державного управління і регулювання системи безпеки підприємницької діяльності: регіональний аспект: автореф. дис. канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 «механізми державного управління» / Таїсія Миколаївна 332 Гладченко ; [Донецька держ. академія управління]. – Донецьк, 2004. 20 с.
31. Глобалізація і безпека розвитку: моногр. / М. О. Гончаренко, В. А. Зленко Д. Г. Лукяненко та ін.; кер. авт. кол. і наук. ред. Олег Григорович Білоус – К. : ВПЦ КНУ, 2001. 733 с.
32. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ : моногр. / А. В. Войчак, А. О. Олефір, О. В. Фурсова, та ін. ; кер. авт. кол. і наук. ред. Тетяна Михайлівна Циганкова. К. : ВПЦ КНУ, 2003. 660 с.
33. Гораль Л. Концептуальні засади трансформації організаційної структури вертикально-інтегрованої компанії / Ліліана Гораль // Галицький економічний вісник . Тернопіль : ТНТУ, 2014. Том 47. — № 4. С. 90-95.

34. Горобінська І. В. Аналіз податкового навантаження та його вплив на динаміку ділової активності / Ірина Владиславівна Горобінська // Актуал. пробл. економіки. 2004. № 10 (40). С. 26–32.
35. Горська О. В. Структура економіки України як фактор економічної безпеки / Олена Василівна Горська // Регіональна економіка. 2002. № 3. С. 61–68.
36. Господарський кодекс України; Господарський процесуальний кодекс України: офіційне видання станом на 2018 р. К.: Ін Юре, 2007. 320 с.
37. Губський Б. В. Економічна безпека України : методологія виміру, стан і стратегія забезпечення / Богдан Володимирович Губський. К. : ДП Укрархбудінформ, 2001. 122 с.
38. Дарнопих Г. Ю. Економічна безпека держави в умовах трансформаційної економіки : дис. канд. екон. наук: 08.01.01 «економічна теорія» / Геннадій Юрійович Дарнопих ; [Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого]. Х., 2009. – 200 с.
39. Дерев'янка Б. В. Необхідність підтримки вітчизняного великого бізнесу / Богдан Володимирович Дерев'янка // Підприємництво, господарство і право. – 2003. – № 7. – С. 11–14.
40. Державна програма «Контрабанді – стоп» на 2005 – 2006 роки (www.vindpa.vc.ukrtel.net).
41. Державна регіональна політика України : особливості та стратегічні пріоритети : моногр. / З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. С. Куйбіда та ін.; за ред. Зіновія Степановича Варналія. К. : НІСД, 2007. 768 с.
42. Дзись Г. В. Роль регіонів у становленні національної економіки України / Георгій Васильович Дзись // Економіка України. 1999. № 10. С. 19–28.
43. Діак І. В. Енергетична безпека України / Іван Васильович Діак. К. : [б. в.], 2000. 103 с.
44. Добжанський Р. В. Роль держави у підтримці та розвитку малого і середнього бізнесу європейських країн та перспективи України / Р. В. Добжанський. К. : Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. 116 с.

45. Довідка про стан виконання Резолюції учасників робочої зустрічі Президента України з промисловцями і підприємцями 27.11.2006 р. та Указу Президента України від 28.04.2007 р. № 363 «Про деякі заходи щодо вдосконалення регулювання підприємницької діяльності».
46. Дороніна М. С. Управління економічними та 335 соціальними процесами підприємства / Майя Степанівна Дороніна. Х. : Вид-во ХДЕУ, 2002. 431 с.
47. Дослідження зміни стану малого підприємництва Львівської області (квітень 2008 р. в порівнянні з жовтнем 2006 р., на базі соціологічних досліджень, проведених Комітетом підприємців Львівщини / офіційний інтернет-ресурс Комітету підприємців Львівщини (www.kpl.lviv.ua).
48. Економіка підприємства: підруч. / М. Г. Грещак, В. М. Колот, А. П. Наливайко та ін. ; за заг. ред. Сергія Федоровича Покропивного. 2-ге вид., перероб. та доп. К. : КНЕУ, 2000. 528 с.
49. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика / Ярослав Анатолійович Жаліло. К. : НІСД. 2003. 224 с.
50. Жаліло Я. А. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації / Ярослав Анатолійович Жаліло // В зб. : Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. К. : Сатсанга, 2001. 224 с.
51. Журба І. О. Запобігання рейдерству як одна з вимог економічної безпеки підприємства / Інна Олександрівна Журба. // Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції. 2017. №4. С. 77–81.
52. Журба І. О. Сутність економічної безпеки підприємств регіону / Інна Олександрівна Журба. // Збірник наукових праць ЧДТУ. 2018. №48. С. 124–130.
53. Забродський В. А. Власність, економічна безпека і держава / В. А. Забродський, М. О. Кизим // Економічна кібернетика. 2000. № 3–4. С. 58–63.

54. Задорожний Г. В. Соціальне партнерство – реальний шлях до відкритого суспільства / Г. В. Задорожний, О. В. Коврига, В. В. Смолвик. Х.: ХІБМ, 2000. 192 с.
55. Звіт про діяльність Держкомпідприємництва України у 2007 році. – К.: Держ. комітет України з питань регулят. політики та підпр-ва, 2008. 164 с.
56. Зубок М. І. Безпека підприємницької діяльності. Нормативно–правова документація комерційного підприємства, банку / М. І. Зубок, Р. М. Зубок. К. : Істина, 2004. 144 с.
57. Інноваційна стратегія українських реформ / [А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко]. К. : Знання України, 2002. 336 с. 338
58. Інструменти підтримки інноваційності малих і середніх підприємств : досвід Польщі та Європейського Союзу / [А. Бонковскі, М. Клепка, К. Матусяк, Є. та ін.]. Познань–Київ : Коло, 2005. 186 с.
59. Інтернет–ресурс ISO2007 / Стандарт ISO 27001:2005. Офіційна сертифікація системи управління інформаційною безпекою (СУІБ) (www.iso27001security.com).
60. Інтернет-ресурс VI Всеросійської конференції експорто-орієнтованого малого бізнесу. – Досвід закордонних країн в розвитку конкурентоспроможного експортно–орієнтованого малого і середнього підприємництва (США, Великобританія, Японія, Південна Корея, Республіка Китай, Індія, Польща, Узбекистан) 339 (www.giac.ru).
61. Інтернет-ресурс Державного комітету статистики України (www.kpl.lviv.ua).
62. Інтернет-ресурс Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва (www.dkrp.gov.ua).
63. Інтернет-ресурс Європейського комітету статистики (www.eurostat.ec.europa.eu).
64. Інтернет-ресурс Кабінету Міністрів України (www.kmu.gov.ua).
65. Інтернет-ресурс Комітету підприємців Львівщини (www.kpl.lviv.ua).
66. Інтернет-ресурс Міністерства економіки України (www.me.gov.ua).

67. Інтернет-ресурс Міністерства економіки, торгівлі та промисловості Японії (www.meti.go.jp/english/other/METIntroduction/c10130ej.html).
68. Інтернет-ресурс Міністерства фінансів України (www.minfin.gov.ua).
69. Інтернет-ресурс Національного інституту системних досліджень проблем підприємництва Росії (www.nisse.ru/analitics.html?id=gp_usa).
70. Інтернет-ресурс Національного інституту стратегічних досліджень (www.niss.gov.ua).
71. Інтернет-ресурс Проекту «Програма захисту та представлення інтересів малого бізнесу в Росії» (www.react.ru/print/librery/5country_analys.pdf).
72. Інтернет-ресурс Проекту БізПро «Малі та середні підприємства України: показники діяльності та стратегії розвитку» (www.bizpro.org.ua).
73. Інфраструктура підтримки науково-інноваційної діяльності. Л. : ЛьвЦНТЕІ, 2005. 58 с.
74. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посіб. / Микола Ілліч Камлик. К. : Атіка, 2005. 431 с.
75. Капаруліна М. С. Максимізація вартості підприємства як критерій ефективності його функціонування / Марія Сергіївна Капаруліна // Стратегічні пріоритети. Нац. Ін-т стратегічних досліджень. № 3 (4), 2007. С.84–90.
76. Карачина Н. П. До питання соціоекономічних аспектів управління безпекою підприємства / Наталія Петрівна Карачина // Проблеми раціонального використання соціально–економічного та природно–ресурсного потенціалу регіону : Фінансова політика та інвестиції: зб. наук. пр. Нац. Ун-т вод. Госп-ва та природокористування та ін. Сер. зайнятість та соціальна інфраструктура. Вип. 12. № 3. Луцьк : ВОРВП Надтир'я, 2006. С. 76–92.
77. Картузов Є. П. Вплив ризиків і загроз на стан фінансової безпеки підприємств // Актуальні проблеми економіки. 2012. № 9 (135). С. 115–124.
78. Качинський А. Б. Екологічна безпека України: системний аналіз перспектив покращення / Анатолій Броніславович Качинський // Сер. екологічна безпека. К. : НІСД, 2001 311 с.

79. Кириленко В. І. Інвестиційна складова економічної безпеки : автореф. дис. д-ра екон. наук: 08.01.01 «економічна теорія» / Володимир Іванович Кириленко ; [Київ. нац. екон. ун-т ім. Вадима Гетьмана]. К., 2006. 33 с.
80. Ковальчук Т. М. Оперативний економічний аналіз : теорія, методологія, організація : автореф. дис. д-ра екон. наук : 08.06.04 «бухгалтерський облік, аналіз та аудит» / Тетяна Миколаївна Ковальчук ; [Ін-т аграр. економіки УААН]. К., 2004. 40 с.
81. Ковальчук Т. Т. Економічна безпека і політика: із досвіду професійного аналітика / Трохим Тихонович Ковальчук. К. : Знання, 2004. 638 с.
82. Коженцьовські Л. Управління безпекою / Лешек Коженцьовські // Актуальні проблеми економіки. 2004. № 1. С. 147–154.
83. Куценко Т. Ф. Бюджетно-податкова політика : навч.-метод. посіб. / Тамара Федорівна Куценко. К. : КНЕУ, 2006. 508 с.
84. Лациба М. В. Становлення бізнес-асоціацій як суб'єктів публічної політики в регіонах України / Максим Валерійович Лациба // Пріоритети. 2006. № 6. С. 30.
85. Лутчин Н. П. Оцінка областей України у світлі економічної безпеки / Наталія Павлівна Лутчин // Вісн. Львів. комерц. акад. Сер. екон., вип. 20. Л. : Вид-во ЛКА, 2006. С. 75–85.
86. Ляпін Д. В. Щодо готовності підприємницької спільноти впливати на рішення органів державної влади та місцевого самоврядування (квітень – травень 2007) / Дмитро Вадимович Ляпін. К. : Ін-т Конкурентного суспільства, 2007. 60 с.
87. Ляпіна К. М. Національна програма розвитку малого підприємництва: очікування – проблеми – перспективи / К. М. Ляпіна, Д. В. Ляпін, С. М. Береславський // Аналітичний документ для прийняття політичних рішень. К., 2001. 24 с.
88. Ляпіна К. М. Опитування бізнес-асоціацій : «Бізнес-клімат в Україні : сучасний стан та перспективи» / К. М. Ляпіна, Д. В. Ляпін // Матеріали

«круглого столу» «Пріоритети розвитку бізнесу та програми політичних партій.» Донецьк–Луганськ : Ін-т Конкурентного суспільства, 2006. 19 с.

89. Ляшенко В. И. Поддержка субъектов малого предпринимательства в России, Украине и других странах СНГ / В. И. Ляшенко, В. В. Хахулин, С. В. Ляшенко. Луганск : Альма–матер, 2005. 490 с.

90. Мазур І. І. Детінізація економіки України : теорія та практика : моногр / Ірина Іванівна Мазур // К. : ВПЦ 344 КНУ, 2006. 239 с.

91. Мале підприємництво України: процес розвитку / Держкомпідприємництво України. К. : Ін-т Конкурентного суспільства, 2001. 255 с.

92. Малий бізнес : стійкість та компенсаторні можливості : моногр. / Г. В. Козаченко, А. Е. Воронкова, В. Ю. Медяник, В. В. Назаров. К. : Лібра, 2003. 328 с.

93. Малий бізнес та підприємництво в ринкових умовах господарювання: навч. посіб. / Л. І. Воротіна, В. Є. Воротін, Л. А. Мартинюк, Т. В. Черняк ; за ред. Людмили Іванівни Воротіной. К. : Вид-во Європ. Ун-ту, 2004. 307 с.

94. Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні : зб. наук. ст. / За ред. Ярослава Анатолійовича Жаліла. К.: Альтерпрес, 2002. 118 с.

95. Малі підприємства Львівщини : стат. зб. Держкомстат України, ГУС у Львів. області. Л. : [б. в.], 2007. 124 с.

96. Прокопчук О. А. Забезпечення економічної стійкості сільськогосподарських підприємств [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Прокопчук Оксана Андріївна; ЖНАУ. - Житомир., 2008. – 194 с.

97. Малолеткова О. Підприємців учать відбиватися від рейдерів / Оксана Малолеткова // Урядовий кур'єр. 2007. 22 лютого. № 34.

98. Методичні рекомендації щодо формування і реалізації регіональних програм розвитку малого підприємництва. К. : Держкомпідприємництво України, Мінекономіки України, 2000. 24 с.

99. Моделювання економічної безпеки : держава, регіон, підприємство : моногр. / за ред. Валерія Михайловича Геєця. Х. : Інжек, 2006. 240 с.
100. Мойсеєнко І. П., Марченко О. М. Управління фінансово–економічною безпекою підприємства: посіб. Львів, 2011. 380 с.
101. Мочерний С. В. Механізм забезпечення 346 економічної безпеки країни Степан Васильович Мочерний // Наук. записки Тернопіль. держ. пед. ун.-ту. Сер. економіка. 2000. Вип. 6. С. 5–11.
102. Мунтіян В. І. Економічна безпека України: моногр. / Валерій Іванович Мунтіян. К. : вид-во КВІЦ, 1999. 464 с.
103. Мунтіян В. І. Нові виклики економічній безпеці держави / Валерій Іванович Мунтіян // Екон.-мат. моделювання соц.-екон. систем: зб. наук. пр. Вип. 4 ; відп. ред. О. О. Бакаєв. К. : МННЦ ІТіС, 2003. С. 5–15.
104. Мунтіян В. І. Політика Уряду щодо забезпечення конкурентоспроможності української економіки / Валерій Іванович Мунтіян ; Вісн. Ін-ту екон. та прогнозування НАН України. К. : вид-во ІЕП, 2007. № 1. С. 26–27.
105. Мунтіян В. І. Проблеми національної безпеки в процесах державотворення : моногр. / Валерій Іванович Мунтіян. К. : вид-во КВІЦ, 2005. 756 с.
106. Мур А. Руководство по безопасности бизнеса : практ. пособ. по упр. рисками / Алек Мур, Хиарнден Кейт ; [пер. с англ. В. А. Егоров]. – М. : Филинь, 1998. 328 с.
107. Національна безпека України, 1994 – 1996 рр. : наук. доповідь НІСД / Рада Національної безпеки і оборони України ; НІСД / За ред. О. Ф. Белова : НІСД, 1997. 198 с.
108. Нерівномірності оподаткування в Україні : причини, наслідки та рекомендації щодо реформування. К. : РАУСІ, CASF, Інститут реформ, 2002. 63 с.

109. Нижник В. М. Економічна дипломатія та економічна безпека України : навч. посіб. / Віктор Михайлович Нижник. Хмельницький : вид-во ХНУ, 2007. 299 с.
110. Нижник В. М. Завдання та перспективи розвитку 347 української економіки в контексті вступу у Світову організацію торгівлі / Віктор Михайлович Нижник ; Вісн. ХНУ. Хмельницький : вид-во ХНУ, 2005. № 2. С. 10–14.
111. Новицький В. Є. Національні інтереси України в контексті цивілізаційних детермінант і економічної глобалізації / Валерій Євгенович Новицький // Економіка України. 2003. № 7. С. 12–18.
112. Новицький Г. В. Теоретико–правові основи забезпечення національної безпеки України : моногр. / Григорій Новицький. – К. : Інтертехнологія, 2008. 496 с.
113. Орлик О. В. Механізм управління фінансово–економічною безпекою підприємства та його основні складові // Фінансово–кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. 2015. Вип. 2 (19). С. 222–232.
114. Орлик О. В. Напрямки формування надійної системи економічної безпеки суб'єктів господарювання // Соціально–економічні аспекти розвитку економіки та управління: зб. матер. міжнар. наук.–практ. Інтернет-конференції (16–17 січня 2017 р.). Дніпропетровськ: ФОП Дробязко С.І., 2014. С. 306–309.
115. Орлов, П. І. Основи економічної безпеки фірми [Текст] : навчальний посібник / П. І. Орлов, В. Є. Духов. Х. : ТОВ «Прометей–Прес», 2004. 284 с.
116. Підхомний О. М., Микитюк Н. О., Вознюк І. П. Типологія загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємницької діяльності. URL: http://vlp.com.ua/files/20_29.pdf.
117. Реверчук Н. Й. Економічна безпека в Україні : держави, фірми, особи : Навч. посіб. / Н. Й. Реверчук, Я. Й. Малик, І. І. Кульчицький, С. К. Реверчук ; за ред. Сергія Корнійовича Реверчука. // ЛФМАУП. Л. : ВПВ ЛВЦНТЕІ, 2000. 192 с.

118. Реверчук Н. Й. Умови формування системи управління економічною безпекою малого підприємництва в Україні / Надія Йосипівна Реверчук // Соціально–економічна ефективність державного управління: теорія, методологія та практика : матеріали щоріч. наук. практ. конф. Л. : ЛВІДУ УАДІ, 2003. ч. 2. С. 337–338.
119. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою 352 підприємницьких структур / Надія Йосипівна Реверчук // Нац. банк України ; Львів. банківський ін-т. Л. : ЛБІ НБУ, 2004. 196 с.
120. Реверчук Н. Й. Управління економічною безпекою підприємництва в Україні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.02.03 «організація управління, планування і регулювання економікою» / Надія Йосипівна Реверчук ; [Львів. нац. ун–т ім. Івана Франка]. Л., 2004. 20 с.
121. Сорокіна, І. В. Теоретико–методологічні аспекти формування системи економічної безпеки підприємства [Текст]/ І. В. Сорокіна // Актуальні проблеми економіки. 2009. № 12. С. 114–122.
122. Статистичний щорічник України за 2006 рік. – Держкомстат України. К. : Консультант, 2007. 576 с.
123. Степаненко А. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів / А. Степаненко, М. Герасимов // Регіональна економіка. 2002. № 2. С. 39–54.
124. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004 – 2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції». К. : ІВЦ Держкомстат України, 2004. 323 с.
125. Стратегія розвитку Львівської області до 2015 року. Економіка. Суспільство. Середовище. Моніторинг за 2006 рік. Львівська ОДА. Л. : Головне управління статистики у Львівській області, 2017. 222 с.
126. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації: монографія / за ред. Захарія Степановича Варналія. К. : НІСД, 2016. 576 с.
127. Тринько Р. І. Державне регулювання підприємництва: теорія, методика, практика / Р. І. Тринько, О. Я. Маліновська. Л. : Львів. держ. ун.–т внутрішніх справ, Львів. держ. фін. акад. – 2007. – 184 с.

128. Турчинов О. Тіньова економіка: теоретичні основи дослідження. К. : Артек, 2005. 300 с.
129. Україна. Верховна Рада. Про концепцію (основи державної політики) національної безпеки України. Постанова № 3/97–ВР від 16.01.2006 р. // Відомості Верховної Ради України. № 10. 2006 (www.zakon.rada.gov.ua).
130. Україна. Закон. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо посилення правового захисту громадян та запровадження механізмів реалізації конституційних прав громадян на підприємницьку діяльність): № 2322–IV від 12. 01. 2005 р. (www.zakon.rada.gov.ua).
131. Україна. Закон. Про державну підтримку малого підприємництва: № 2063–III від 19.10.2000 р. (www.zakon.rada.gov.ua).
132. Україна. Закон. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: № 2806–IV від 06.09.2005 р. (www.zakon.rada.gov.ua).
133. Україна. Закон. Про запобігання та протидію 323 легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: № 240–IV від 28.11.2002 р. (www.zakon.rada.gov.ua).
134. Україна. Закон. Про Національну програму сприяння розвитку малого підприємництва в Україні: № 2157–III від 21.12.2000 р. (www.zakon.rada.gov.ua).
135. Україна. Закон. Про Раду національної безпеки і оборони України: № 183/98–ВР від 05.03.1998 р. // Урядовий кур'єр. – № 64–65.
136. Україна. Кабінет Міністрів. Про затвердження Плану заходів з виконання у 2007 році Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва в Україні. – Розпорядження: № 28–р від 31.01.2007 р. (www.zakon.rada.gov.ua).
137. Україна. Міністерство економіки. Наказ. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України: № 60 від 02.03.2007 р. (www.me.gov.ua).
138. Україна. Президент. Про Стратегію національної безпеки України. – Указ: № 105/2007 від 12.02.2007 р. (www.president.gov.ua).

139. Україна. Президент. Про концепцію вдосконалення державного регулювання господарської діяльності. – Указ: № 816/2007 від 03.09.2007 р. (www.president.gov.ua).
140. Україна. Президент. Про лібералізацію підприємницької діяльності та державну підтримку підприємництва. – Указ: №779/2005 від 12.05.2005 р. (www.president.gov.ua).
141. Україна. Президент. Про спрощену систему оподаткування, звітності та обліку суб'єктів малого підприємництва. – Указ: № 727/98 від 3.07.1998 р. (www.president.gov.ua).
142. Український фонд підтримки підприємництва. Звіт про діяльність у 2005 році. К. : УФПП, 2006. 63 с.
143. Управління бізнесом : доступно про складне / Л. Кістерський, К. Павловські, А. Бурляй, Т. Липова, Т. Пустовойтова. К. : Знання України, 2001. 246 с.
144. Федоренко В. Г. Міжнародні і правові аспекти інвестиційної діяльності в Україні / В. Г. Федоренко, О. Г. Чувардинський, О. Ф. Іткін та ін. К. : Науковий світ, 2002. 505 с.
145. Черняк О. І. Методика визначення зовнішньоекономічної безпеки України / О. І. Черняк, А. В. Ставицький // Экономическая безопасность, разведка и контрразведка. 2002. № 1 (1). С. 3–7.
146. Яценко Н. М. Регіональна економічна безпека у 358 контексті національної економічної безпеки / Н. М. Яценко // Актуал. пробл. економіки. 2002. № 2. С. 3–7.
147. Doing business in 2007: How to reform. Comparing regulations in 175 economies / The International Bank of Reconstruction and Development
148. Neuberger Egon. Comparative economic systems : a decision-making approach / Egon Neuberger, William J. Duffy ; with the collaboration of Alan A. Brown, F. Reed Johnson, Joseph A. Licari. – Boston : Allyn and Bacon, 1976. 378p.
149. O. Vakulchyk. Unsystematic Risk and Enterprise Investment Attractiveness/ O. Vakulchyk and Y. Protasova//Sustainable Development of

Industrial Regions. Advanced Engineering Forum Vol. 22. Trans Tech Publications Ltd, Switzerland, 2017. P. 107–112.

150. Shnyrkov Alexander, Rogach Alexander, Kopystyra Arseniy. Ukraine's joining the WTO : Realities and Challenges // Transition Studies Review (Springer Wien). Vol.13. № 3. October, 2006. P. 513–524.

РОЗДІЛ 2

ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИКИ ІНТЕГРАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1 Узагальнений аналіз методики вибору систем оцінювання рівня економічної безпеки підприємств

Останнім часом все більше досліджень в Україні та світі присвячується питанням визначення та особливостей економічної безпеки. Насамперед, це пов'язано з погіршенням сталого та стабільного розвитку та функціонування вітчизняних підприємств, відсутності сприятливих умов для ведення та підтримання ефективної підприємницької діяльності, що викликано економічною нестабільністю, наявністю протиріч у законодавчій базі та кризовими явищами грошово-кредитної системи та валютного ринку країни.

На сьогоднішній день практично не дослідженими є сутнісні та змістовні характеристики економічної безпеки газотранспортних підприємств; не визначені підходи до оцінки рівня економічної безпеки та можливості його підвищення в процесі фінансово-господарської діяльності; не розроблені наукові положення щодо системи фінансової безпеки газотранспортних підприємств в сучасних умовах господарювання. Все це обумовлює необхідність та актуальність дослідження, а недостатня розробка теоретичних і практичних положень визначає доцільність проведення такого дослідження.

Газотранспортна галузь України, як одна з провідних галузей економіки держави, однією з перших зазнала впливу кризових явищ, що призвело до зниження частки у структурі ВВП та навіть до від'ємних його показників за останній квартал 2017 року. Всі ці фактори змушують вітчизняні підприємства приділяти підвищену увагу до питань формування, забезпечення та оцінки рівня власної економічної безпеки в сучасних умовах

та на майбутнє. Тож особливої актуальності сьогодні набувають питання дослідження наявних методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки, а також їх адаптація з урахуванням галузевої специфіки до особливостей функціонування газотранспортних підприємств, як стратегічно важливих об'єктів економіки, що дасть змогу створити надійну та ефективну систему їх економічної безпеки.

Вагомий внесок щодо розробки теоретичних та методичних основ оцінки рівня економічної безпеки підприємств належить таким вітчизняним та зарубіжним вченим, як: Т. Г. Васильцевим розглянуто стратегію та механізми зміцнення економічної безпеки підприємництва України; Л. Гнилицькою досліджено основи збалансованої системи економічних показників для оцінки стану та рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності; С. Ільяшенко сформульовано складові економічної безпеки підприємства і підходи до їх оцінки; Е. Камишніковою запропоновано методи формування кількісної оцінки рівня економічної безпеки. В роботах, Ю. Воробйова, С. Ільяшенко, О. Коробчинського, А. Кушнірук, О. Молодід, І. Пірятінської, О. Федосової, М. Чорної акцентовано увагу на галузевій специфіці підприємств при визначенні рівня їх економічної безпеки.

Проте, не зважаючи на значну кількість проведених досліджень, подальшого вивчення та розробки потребують методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємств з урахуванням галузевої приналежності саме газотранспортних підприємств, адже більшість фахівців у галузі чи то економічної безпеки держави, чи то окремої галузі промисловості, або окремо взятого підприємства, пропонують кожен свій метод оцінки економічної безпеки. Зважаючи на руйнівний вплив економічної кризи на діяльність підприємств газотранспортної галузі, що призводить до зниження обсягів виконаних робіт; відтоку фінансування з державного бюджету та залучення інвестиційних коштів; погіршення показників їх фінансового стану і, як наслідок, – загрози настання

банкрутства, виникає нагальна потреба не лише в адаптації існуючих методичних підходів до оцінки рівня економічної безпеки підприємств, а і розробка методики для газотранспортних підприємств зокрема.

Враховуючи специфіку соціально-економічної ролі, яку відіграє та чи інша галузь в економіці держави в цілому та на регіональному рівні зокрема, необхідною стає потреба у визначенні ефективності заходів суб'єктів системи показників економічної безпеки у галузево – секторальному аспекті (рис. 2.1).

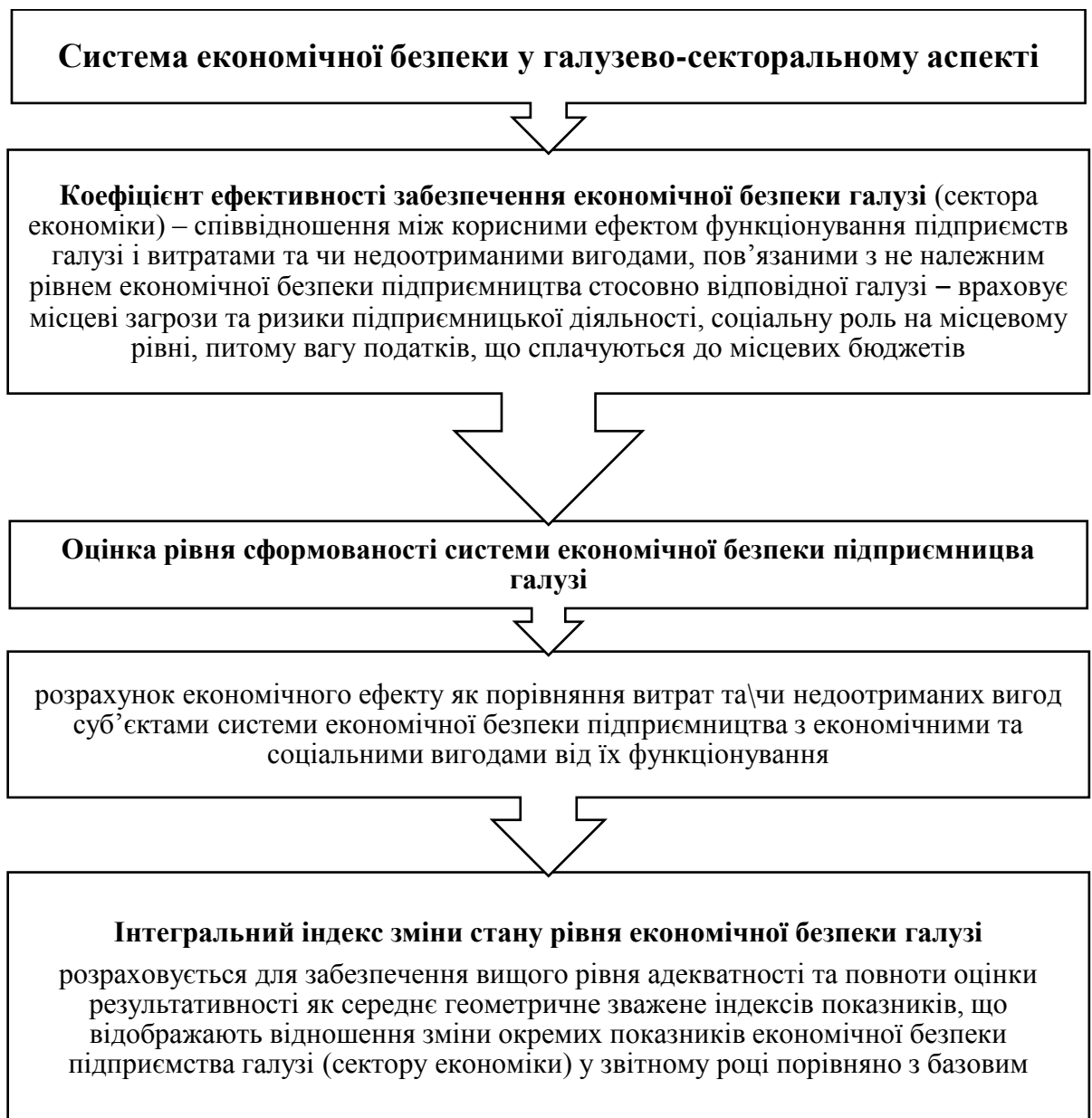

Рис. 2.1 Система показників економічної безпеки у галузево-секторальному аспекті

Джерело: узагальнено і доповнено автором на основі [55,68]

Дана система включає в себе розрахунок коефіцієнта ефективності забезпечення економічної безпеки галузі (сектора економіки) з урахуванням ризиків та негативного впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовищ, а також дозволяє оцінити рівень сформованості системи економічної безпеки підприємництва галузі, що є дуже важливим в сучасних кризових умовах функціонування економіки.

У межах цієї методики може бути розраховано низку інтегральних індексів з огляду на тактичні завдання в межах одного зі стратегічних завдань державної політики зміцнення економічної безпеки підприємництва, зокрема, інтегральні індекси макроекономічних показників розвитку підприємництва; ефективності використання ресурсного потенціалу галузі; ділового клімату; соціальної ефективності підприємництва; рівня розвитку об'єктів інфраструктури підтримки та забезпечення економічної безпеки підприємств галузі.

Основний висновок про ефективність системи економічної безпеки може ґрунтуватись на порівнянні темпів поліпшення інтегрального показника та приросту обсягів витрат (потенційних втрат) на фінансування заходів з її забезпечення.

У визначенні економічної безпеки підприємства з точки зору цього підходу не згадана можливість використання некорпоративних ресурсів забезпечення безпеки. Також неможливо визначити чи є швидкий, динамічний розвиток підприємства або навпаки, застій.

4) як наявність конкурентних переваг. Підхід, прихильники якого вважають, що наявність конкурентних переваг, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури підприємства забезпечать йому певний рівень економічної безпеки. Але сам факт наявності переваг і потенціалу, без їх використання і реалізації, не гарантує підприємству економічної безпеки;

5) як реалізація і захист економічних інтересів. Відносно більш новий підхід, що заснований на реалізації і захисті економічних інтересів

підприємства, і визначає економічну безпеку як захищеність його життєво важливих інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз, тобто захист підприємства, його кадрового і інтелектуального потенціалу і прибутку, що забезпечується системою заходів спеціального правового, економічного, організаційного, інформаційно-технічного і соціального характеру.

Для газотранспортних підприємств характерним є ряд специфічних, нетрадиційних факторів впливу на діяльність, які можуть бути розціненні як небезпеки чи загрози, тому організація ефективного захисту економічної безпеки газотранспортних підприємств повинна обов'язково передбачати взаємодію служби власної економічної безпеки з іншими структурними підрозділами підприємства, оскільки комплексність і багатовекторність загрози не дозволить працівнику відділу економічної безпеки самостійно здійснювати контроль і реагування від усіх видів ідентифікованих та прихованих небезпек. Вузька спеціалізація забезпечує перекачку лише одного виду продукції, що викликає необхідність застосування спеціального обладнання, а постійне споживання газу вимагає проведення системи заходів для регулювання нерівномірності експлуатації магістральних газопроводів.

На діяльність УМГ «Прикарпаттрансгаз» значний вплив також має економічна та політична нестабільність в Україні та в країнах ближнього зарубіжжя. В результаті недоброякісних поставок газу, нерівномірного постачання продукції з порушенням графіків і планів, а в деяких випадках із припиненням подачі УМГ «Прикарпаттрансгаз» несе значні збитки, сплачуючи штрафи закордонним споживачам.

Специфіка матеріально-технічної бази підприємства, в значній мірі залежить від його спеціалізації, виробничих процесів, рівня їх концентрації та розподілу праці, масштабів виробництва. На балансі УМГ «Прикарпаттрансгаз» знаходяться 11 родовищ, в тому числі 4 газоконденсатних і 7 газових. В розробці знаходяться ще 5 родовищ.

Для обслуговування свердловин та газопроводів на підприємстві створено цех капітального ремонту, який свою діяльність здійснює в порядку

планово-попереджувальних ремонтів. У розпорядженні ремонтних бригад є адміністративний будинок, склади для хімреагентів, матеріалів, ремонтна ділянка, набір проти викидного обладнання, система пересувних ємностей, набір інструментів для капітального ремонту. І це все створено для головної мети - транспортування газу.

Варто зазначити, що на сьогоднішній день УМГ «Прикарпаттрансгаз» займається виключно транспортуванням, зберіганням та реалізацією газу, а експлуатація газових та газоконденсатних родовищ передана УМГ «Львівтрансгаз».

Значна кількість газу експортується в країни Західної і Південно - Західної Європи. УМГ «Прикарпаттрансгаз» займається також підземним зберіганням газу (загальна потужність 2,3 млрд.м³) та іншою діяльністю. Загальна проектна потужність експортних газопроводів складає 140 млрд. м³ на рік.

Проведений аналіз методичного забезпечення оцінювання рівня економічної безпеки підприємств продемонстрував велику кількість наявних доробок вітчизняних та зарубіжних вчених щодо формування комплексу моделей, підходів, методів та безпосередньо методології її оцінки. Їх аналіз, коротка характеристика, переваги і недоліки наведені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Методики оцінювання рівня економічної безпеки підприємства

Автори, методик	Сутність	Переваги	Недоліки
Г. Козаченко, В. Шлемко Ц. Жун Сян М. Скарлет	Оцінюється на підставі зіставлення значень індикаторів— стимуляторів та дестимуляторів. Дозволяє виділити зону нормального рівня безпеки, зону критичного рівня та передкризову зону	Графічна інтерпретація результатів оцінки та розділення показників на групи стимуляторів та дестимуляторів	Необґрунтованість вибору вихідної системи показників та діапазонів нормативних значень. При їх неправильному визначенні рівень ЕБ також буде визначено неправильно, що є небезпечним для підприємства

Продовження таблиці 2.1

Автори, методик	Сутність	Переваги	Недоліки
М. Бермант, І. Руссман Д. Аккерлоф О. Бланк	В якості розрахункових показників фіксують показники виробництва, економічні, фінансові та соціальні	Порахувати індикатори відносно легко маючи звітність підприємства та динаміку розвитку показників для визначення тенденції в майбутньому	Не зафіксовано, яким чином необхідно визначити втрату потенціалу підприємства. Нечітко сформульовані межі відхилень індикаторів від порогових, оскільки для різних показників однакове відхилення може мати різне значення
Б. Корецький К. Арров	Виділяється шість блоків: індикатори якості потенціалу; індикатори виробництва; індикатори стану ринку та позиції на ньому суб'єкта господарювання; індикатори фінансового стану підприємства; соціальні індикатори; екологічні індикатори	Простота розрахункової формули та відповідно доступність у визначенні показника	Неможливість скористатися запропонованим методом для вибору індикаторів у випадках, коли в якості середньогалузевого показника обирається певне еталонне (порогове) значення
С. Покровний А. Поссен Д.Торулло	Базується на функціональних складових ЕБ підприємства, які визначаються на основі співвідношення можливої величини збитку підприємства і суми витрат на реалізацію заходів, пов'язаних з його попередженням	Методологічний та науково–обґрунтований. Дає можливість досить точно оцінити рівень ЕБ в конкретний момент часу, використовуючи значну кількість показників	Не враховано галузеві особливості; функціональні складові не розподілено за рівнями значущості. Недоліком є розрахунок значної кількості показників; для невеликих підприємств з малим обсягом виробництва оцінка такої кількості показників є недоцільною
С. Капітула М. Кахлер	Узагальнена формула розрахунку економічної безпеки підприємства є доволі простою	Перелік складових, які входять до розрахункової формули того чи іншого з показників подається	При розрахунку окремих показників виникають проблеми, оскільки для визначення функцій, що встановлює залежність за показниками слід проводити ґрунтовні дослідження

Продовження таблиці 2.1

Автори, методик	Сутність	Переваги	Недоліки
С. Ілляшенко М. Реннер	На основі синтезу таких функціональних складових, як: фінансова, ринкова, інтерфейсна, інтелектуальна. Вплив кожного з факторів на ринкову безпеку підприємства має бути оцінений експертами за допомогою коефіцієнтів впевненості за шкалою від -1 до 1	Деталізований та комплексний метод. Застосовуються показники, на основі яких доцільно розраховувати рівень економічної безпеки підприємства; врахування показників стимуляторів та дестимуляторів; комплексний розгляд функціональних складових економічної безпеки	Для удосконалення цього методичного підходу доцільно було б при проведенні оцінки фінансової складової включити показники ділової активності, ліквідності та рентабельності підприємства
А. Ткаченко, О. Резнікова М.Тсеретеллі	Визначення рівня економічної безпеки підприємства опирається на сектори: виробництво, збут, фінанси та відносин праці	Фактичні значення показників, які включено до цих секторів порівнюються з нормативними значеннями та на цій основі визначається рівень економічної безпеки підприємства	Необґрунтованість вибору саме таких секторів, тому що більшість економічних явищ можна визначити за такими секторами, не зрозуміло, як автори виділили саме категорію економічної безпеки підприємства
Моделі: Альтмана; Таффлера; Тішоу; Конана; Голдера тощо.	Дозволяють розрахувати та спрогнозувати ймовірність настання банкрутства, вплив факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ	При виявленні передумов зниження інтегрального показника фінансової складової економічної безпеки підприємства першочерговим завданням є проведення аналізу ймовірності банкрутства досліджуваного підприємства за декількома альтернативними методиками	Розглянуті моделі оцінки ймовірності банкрутства підприємства адаптовані, в основному, під діяльність закордонних підприємств. При оцінюванні ймовірності банкрутства необхідно враховувати галузеві особливості. Тому пропонується перейти від інтегральних показників, розрахованих за певною моделлю, до спеціального коефіцієнта можливості банкрутства

Продовження таблиці 2.1

Автори, методик	Сутність	Переваги	Недоліки
Д. Ковальова, І. Плетнікова Х. Несадурай	Виділяють: коефіцієнти значущості кожного показника; локальні функції залежності рівня ЕБ від відповідних показників діяльності підприємств; вихідні показники, які характеризують ЕБ підприємства	Залежність базується на локальних функціях залежності рівня ЕБ від відповідних показників діяльності підприємств та коефіцієнтах, які відображають значущість кожного показника	Невизначеність відносно формування системи показників; незрозумілість, як саме визначати коефіцієнти значущості; необґрунтованість вибору форми локальних функцій

Джерело: узагальнено автором на основі [35,51,64].

Проте представлені методи і методики характеризуються такими недоліками як:

- 1) не враховують одночасно внутрішніх і зовнішніх загроз діяльності підприємства;
- 2) недостатньо повно висвітлюють процедуру відбору найбільш значущих показників оцінювання рівня економічної безпеки;
- 3) однобічно висвітлюють питання формування нормованої комплексної оцінки рівня економічної безпеки;
- 4) не пропонують конкретних методів діагностики і диверсифікації загроз економічній безпеці;
- 5) не враховують галузевої специфіки діяльності підприємства, що, в свою чергу, не дає змогу оптимально оцінити запас фінансової стійкості, яка є ключовою при оцінюванні рівня економічної безпеки підприємства

Ось чому методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки галузевого підприємства повинні характеризувати не тільки її існуючий рівень, але й відображати ймовірність настання впливу і загрози як зовнішніх так і внутрішніх факторів діяльності підприємства. В свою чергу, методологія оцінки рівня економічної безпеки підприємств повинна охоплювати перелік показників, критеріїв та індикаторів (включаючи їхні

порогові значення), а також поєднувати в собі моніторинг ключових показників, експертних оцінок, ситуацію у галузі (ризиків і можливостей).

Сучасна методика для оцінювання рівня економічної безпеки повинна відповідати наступним критеріям:

1) репрезентативність – методика повинна відображати стан і динаміку всіх показників які мають вплив на рівень економічної безпеки;

2) динамічність – суть цього критерію полягає в тому щоб методика була гнучкою до змін як зовнішнього і внутрішнього середовища і відповідно відображала цю зміну;

3) достовірність – полягає в адекватному відображенні стану підприємства і його позиції на ринку чи можливостям адекватно реагувати на зміни і загрози;

4) інформаційна доступність – передбачає всебічне охоплення методикою як офіційних статистичних даних підприємства і регіону так і публічних експертних оцінок відповідних фахівців.

Недоліки в системі внутрішнього управління підприємством у більшості випадків є причиною виникнення кризової ситуації. Вихід підприємства з кризового стану вимагає чіткого проведення реструктуризації управління, розроблення стратегії антикризового управління, стратегії виживання. Для цього потрібні створення гармонійно узгодженої структури, пропорційність обсягів влади та відповідальності кожного з учасників конфігурації на підприємстві [2]. Передкризова ситуація спостерігається вже тривалий час із вертикально-інтегрованою компанією НАК «Нафтогаз України». Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України» є провідним підприємством паливно-енергетичного комплексу, однією з найбільших компаній України, яке здійснює повний цикл операцій з розвідки та розроблення родовищ, експлуатаційного та розвідувального буріння, транспортування та зберігання нафти і газу, постачання природного і скрапленого газу споживачам. Понад 90% нафти і газу в Україні видобувається підприємствами компанії. Крім суто комерційної діяльності,

компанія виконує важливу соціальну роль, забезпечуючи населення, бюджетні установи та комунальних споживачів природним газом за цінами, які встановлює держава [3].

Метою діяльності підприємств магістрального транспорту газу є безперебійне постачання газу споживачам. Принцип економічності (раціональності) в існуванні газотранспортних підприємств вимагає від них максимального раціонального використання виробничих факторів при наданні послуг газопостачання. Загалом він передбачає можливість двох альтернативних підходів: 1) технічну мінімізацію – транспортування визначеної кількості природного газу з мінімальними витратами виробництва; 2) максимізацію випуску – за наявних ресурсів виробництва необхідно транспортувати максимальну кількість природного газу. Для магістрального транспортування природного газу в часи виникаючого дефіциту енергоносіїв оптимальним буде максимізація обсягів транспортованого газу за існуючих виробничих ресурсів. При цьому слід мати на увазі, що всі ресурси потребують належної експлуатації, догляду та відтворення. Професійно вміле застосування економічних, соціально-психологічних та організаційних методів управління здебільшого забезпечує достатньо ефективне господарювання. При формуванні нової структури управління ПАТ «Укртрансгаз» доцільно врахувати такі рекомендації: - для управління оперативною діяльністю, забезпечення виробництва та реалізації завдань технічного розвитку УМГ потрібен чіткіший поділ функцій директора з виробництва і головного інженера: для забезпечення ефективного функціонування УМГ потрібен чіткий розподіл функцій фінансової служби і бухгалтерії; забезпечення розроблення нових напрямів діяльності ПАТ «Укртрансгаз» вимагає створення служби управління змінами, основним завдання якої має стати організаційне забезпечення адаптації виробництва і технологічного процесу до мінливих ринкових умов; переорієнтація служби управління якістю УМГ на кінцевого споживача; створення повноцінної служби для роботи з персоналом, особливо стосовно

мотивації й атестації персоналу, а також пошуку та підготовки висококваліфікованих кадрів. Для надання гнучкості організаційній структурі й керуючись мотивами економічної доцільності, можна винести (частково) за межі підприємства ряд завдань, що вимагають великих витрат і кваліфікованих кадрів, використовуючи при цьому механізм аутсорсингу [53].

2.2 Обґрунтування методичних основ інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств

Як уже зазначалось, проблема визначення методики інтегральної оцінки рівня економічної безпеки підприємств різних галузей економіки в останній час набула особливої актуальності. Причиною цьому служать як трансформаційні явища в економіці, так і не стабільна економічна ситуація як в Україні, так і світі. А коли мова йде про газотранспортну галузь, то економічна безпека стає основоположником добробуту та економічної стабільності підприємства, галузі, держави.

Однак, не дивлячись на велику зацікавленість вітчизняних і закордонних вчених щодо вирішення цієї проблеми, слід зазначити, що більшість наукових розробок присвячені державному або регіональному рівню, тоді як питання оцінки економічної безпеки підприємств конкретної галузі залишилося поза увагою. Хоча наразі тривають дискусії щодо певних складових економічної безпеки підприємства у спектрі функціональних складових та складі оціночних критеріїв складових економічної безпеки держави.

Для розробки методики оцінки рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств використаємо сучасний концептуальний підхід та в подальшому адаптуємо його під особливості газотранспортної

галузі. Для вищезгаданої методики використано алгоритм формування методики визначення економічної безпеки запропонований Корнієнко Т.О. з доповненнями та адаптацією автора (рис. 2.2).

Рис. 2.2 Алгоритм оцінки економічної безпеки газотранспортних підприємств Джерело: узагальнено і доповнено автором на основі [18]

З рис. 2.2 видно, що запропонований алгоритм має вісім етапів і дозволяє всебічно оцінити економічну безпеку газотранспортних підприємств за допомогою комплексного показника.

На першому етапі визначаються інформаційна база для проведення дослідження, тобто збираються статистичні і аналітичні дані для проведення розрахунків.

На другому етапі серед показників, що характеризують господарську діяльність підприємства, визначаються індикатори, які стосуються економічної безпеки, а також порядок їх обчислення. Дані показники систематизуються за функціональними складовими економічної безпеки підприємства.

На третьому етапі проводиться аналіз підприємства і визначаються ті компоненти, що мають безпосередній вплив на стан економічної безпеки підприємства.

На четвертому етапі, базуючись на компонентах, формуються індикатори для кожної з обраних складових.

На п'ятому етапі проводиться визначення та аналіз показників, що входять до кожної з компонент.

На шостому етапі визначається вагове значення кожної з компонент використовуючи метод варіацій. Показник варіації розраховується і застосовується для визначення вагових коефіцієнтів за формулами 2.1 – 2.4 [6]:

$$W_k = \frac{V_k}{\sum_{k=1}^n V_k} \quad (2.1)$$

$$V_k = \frac{S_k}{\bar{x}_k} \quad (2.2)$$

$$\bar{x}_k = \frac{1}{w} \sum_{i=1}^w x_{ik} \quad (2.3)$$

$$S_k = \left[\frac{1}{w-1} \sum_{i=1}^w (x_{ik} - \bar{x}_k)^2 \right]^{\frac{1}{2}} \quad (2.4)$$

де W_k – ваговий коефіцієнт (ієрархії); x_k – середнє значення k -ї ($k = 1, 2, \dots, n$) ознаки – показника; x_{ik} – значення k -ї ознаки (показника) для i -го об'єкту дослідження; S_k – стандартне відхилення ознаки k . Подальше використання отриманих коефіцієнтів вагомості полягає у їх помноженні на стандартизоване значення k -ї ознаки i -го об'єкту дослідження:

$$Z_{ik}^* = \frac{x_{ik} - \bar{x}_k}{S_k} \times W_k \quad (2.5)$$

де: Z_{ik}^* – стандартизоване значення k -ї ознаки для i -го об'єкту дослідження скориговане на ваговий коефіцієнт.

На цьому етапі проводиться таксонометричний аналіз для визначення інтегрального показника. В основу таксонометричного методу (методу евклідових відстаней) закладено вибір еталона, в даному випадку – «еталонної конфігурації» та порівняння оптимальних параметрів (координат) її вектора з відповідними параметрами векторів інших можливих конфігурацій, тобто знаходження евклідових відстаней, за якими і проводиться ранжування можливих структур кластера: найменша відстань відповідає вищому місцю.

Принцип даної методики полягає у представленні всіх даних за бажаними перевагами від участі в кластері у вигляді матриці, де окремий рядок є вектором переваг варіанта конфігурації, координатами якого є ті ж значення сукупних результатів.

На восьмому етапі відбувається детальний аналіз результатів і надання рекомендацій щодо забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства: систематизація проблем підприємства; визначення стратегій подальшого розвитку підприємства; надання пропозицій щодо застосування організаційно-економічних заходів забезпечення економічної безпеки підприємства з урахуванням впливу євроінтеграційних факторів в умовах нестабільного ринкового середовища. Визначаються внутрішні і зовнішні загрози, а також стратегії уникнення і диверсифікації ризиків діяльності підприємства; прогнозується стан діяльності підприємства на наступний звітний період.

Виконання такої послідовності дій, на нашу думку, дозволить не тільки якісно проаналізувати стан діяльності підприємства через призму різних його складових, але й забезпечити стабільність функціонування шляхом визначання поточного рівня і можливостей до покращення показника економічної безпеки даного підприємства. Проте, вважаємо за доцільне, при дослідженні проблем забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств, виокремити серед загального числа складових діяльності підприємства такі основні складові, як фінансова, силова, інноваційна, політико-правова, інформаційна, інтелектуальна та екологічна.

Кожна із наведених складових економічної безпеки підприємства характеризується власним змістом, набором функціональних критеріїв і способами забезпечення. Задля більш детального дослідження кожного з складових ми пропонуємо наступну декомпозицію складових на індикатори, які, на нашу думку, повністю будуть відображати суть складової і її вплив на економічну безпеку.

Визначення і аналіз індикаторів економічної безпеки підприємства має також і превентивну функцію, що полягає у недопущенні переходу підприємства у критичний стан економічної безпеки, що призводить до загального погіршення фінансового стану підприємства. Вказані індикатори дозволяють своєчасно виявляти ознаки істотних відхилень від нормального стану економічної безпеки і своєчасно запровадити заходи спрямовані на підвищення значень даних показників. Нами пропонується оцінювати рівень економічної безпеки газотранспортного підприємства, використовуючи десять груп індикаторів для кожного з компонентів економічної безпеки (табл. 2.3).

Наступним кроком у оцінюванні економічної безпеки є розрахунок значень показників для аналізованого підприємства.

Таблиця 2.2

Індикатори оцінювання економічної безпеки підприємства

Складова (компонента)	Індикатори
Фінансова	Фінансова стійкість та стабільність: коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт фінансової залежності, коефіцієнт ефективності використання активів та коефіцієнт ефективності використання власного капіталу
	Платоспроможність та ліквідність: коефіцієнт покриття, коефіцієнт швидкої ліквідності та коефіцієнт абсолютної ліквідності
	Рентабельність: рентабельність реалізованої продукції, рентабельність основної діяльності, рентабельність власного капіталу, період окупності власного капіталу, рентабельність усього капіталу підприємства
	Ділова активність: загальна оборотність капіталу, оборотність мобільних коштів, оборотність матеріальних оборотних коштів, середній строк обороту дебіторської заборгованості, оборотність кредиторської заборгованості, фондвіддача основних засобів та інших необоротних активів, оборотність власного капіталу
Інтелектуальна	Показник винахідницької (раціоналізаторської) активності Показник інженерно-технічного і наукового забезпечення Показник освітнього рівня Показник оновлення знань
Інформаційна	Коефіцієнт повноти інформації Коефіцієнт точності інформації Коефіцієнт суперечливості інформації
Екологічна	Рівень відповідності вмісту забруднювальних речовин на підприємстві нормативам Безпека життєдіяльності Умови праці на підприємстві Навантаження на навколишнє середовище
Силова	Протидія рейдерству Безпека персоналу Безпека керівництва Система охорони приміщень та будівель
Політико-правова	Коефіцієнт платіжної дисципліни Рівень якості юридичних послуг Коефіцієнт юридичного менеджменту
Інноваційна	Рівень безпеки інноваційних продуктів Рівень ризикованості інноваційної діяльності Рівень зміни активності освоєння нових видів продукції

Джерело: доповнено автором на основі [12,15,19,45].

Комплексність категорії фінансової стійкості суб'єктів господарювання полягає у відображенні в ній рівня фінансового стану та фінансових результатів, його здатності виконувати свої зобов'язання та забезпечувати

подальший розвиток при збереженні платоспроможності і відносній незалежності від змін внутрішніх та зовнішніх чинників.

Аналіз фінансової стійкості та стабільності здійснюється шляхом розрахунку показників: коефіцієнт автономії, коефіцієнт фінансової стійкості, коефіцієнт фінансової залежності, коефіцієнт ефективності використання активів та коефіцієнт ефективності використання власного капіталу.

Розраховані значення показників на кінець року, а також оптимальне їх значення, подано в табл. 2.4. Розрахунки здійснено на основі даних балансу та звіту про фінансові результати УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 – 2017 роки (Додаток Б табл. В1 –В4).

Таблиця 2.3

Показники фінансової стійкості та стабільності
УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 – 2017 рр.

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Оптимальне значення
1. Коефіцієнт автономії	0,6	0,65	0,69	0,73	0,78	$\geq 0,5$
2. Коефіцієнт фінансової стійкості	2,1	2,3	2,5	2,87	2,92	$> 1,0$
3. Коефіцієнт фінансової залежності	2,4	2,6	2,71	2,82	2,9	$> 1,0$
4. Коефіцієнт ефективності використання активів	0,9	1,5	1,7	2,1	2,5	Зростання
5. Коефіцієнт ефективності використання власного капіталу	1,1	1,5	1,8	2,3	2,7	Зростання

Джерело: розраховано автором на основі додатку Б.

На основі розрахованих показників можна зробити наступні висновки:

1. Протягом 2013 – 2017 рр. значення коефіцієнта автономії було вище від оптимального та свідчить що в кожних ста гривнях вкладених активів підприємства власними коштами (на кінець року) є: у 2013 р. – 60 грн.; у 2014 р. – 65 грн.; у 2015 р. – 69 грн.; у 2016 р. – 73 грн.; у 2017 р. – 78 грн. Дані значення показника є позитивними та характеризують підприємство як фінансово незалежне.

2. Значення коефіцієнта фінансової стійкості мало тенденцію до збільшення впродовж аналізованого періоду, значення було вищим за

оптимальне. Позитивним є значення показника на кінець 2017 р., що більше ніж втричі вище за оптимальне значення: на кожен гривню залучених коштів припадає 2,92 грн. власних коштів.

3. Значення коефіцієнта фінансової залежності протягом аналізованого періоду є вищим за оптимальне значення, і означає, що підприємство повністю самофінансується.

4. Коефіцієнт ефективності використання активів показує скільки чистого прибутку має підприємство в середньому на кожен гривню вкладень у діяльність (на кінець року): у 2013 р. – 0,9 грн.; у 2014 р. – 1,5 грн.; у 2015р. – 1,7 грн.; у 2016 р. – 2,1 грн.; у 2017 р. – 2,5 грн. Значення показника та тенденція до зростання свідчить про ефективне використання активів підприємства.

5. Про динаміку та зміну значення коефіцієнта використання власного капіталу можна зробити аналогічні висновки як і до коефіцієнта ефективності використання активів. Коефіцієнт показує скільки чистого прибутку має підприємство в середньому на кожен гривню власного капіталу: у 2013 р. – 1,1 грн.; у 2014 р. – 1,5 грн.; у 2015 р. – 1,8 грн. ; у 2016 р. – 2,3 грн.; у 2017 р. – 2,7 грн. Значення показника та тенденція до зростання свідчить про збільшення чистого прибутку на гривню власного капіталу, що є позитивним в діяльності підприємства.

Графічно результати аналізу представлені на рис. 2.3.

У якості підсумку до розрахунків та аналізу, слід зазначити, що підприємство є фінансово стійким, власний капітал та активи використовуються ефективно, що створює відповідні передумови для подальшого розвитку та зростання.

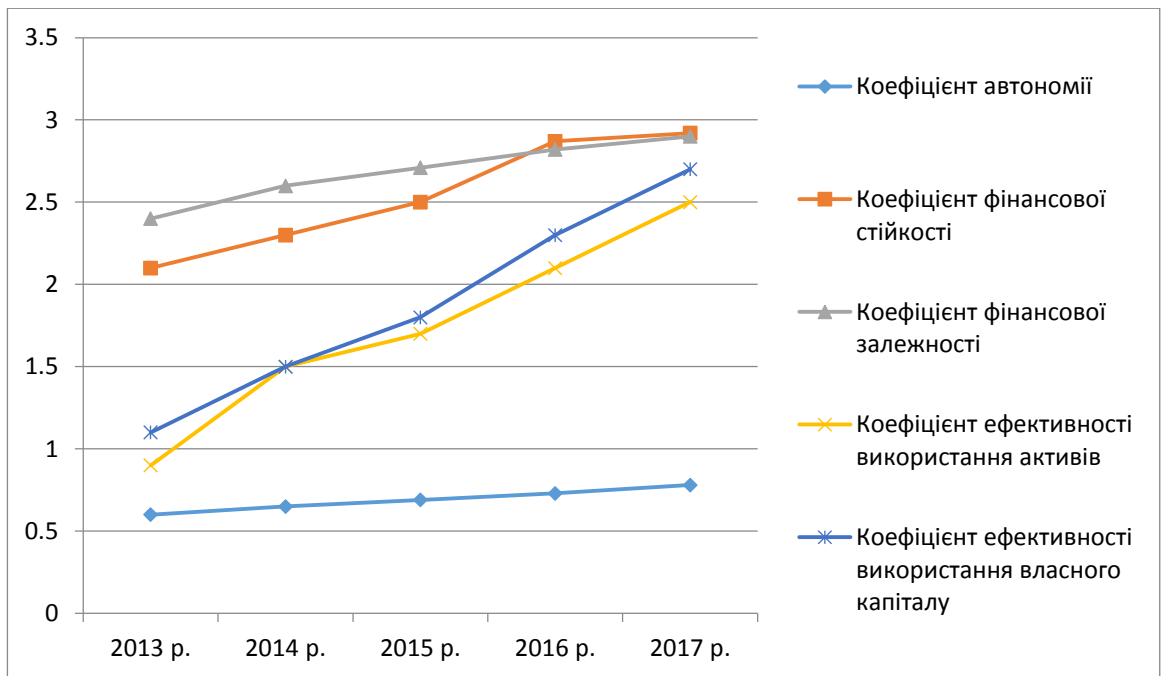

Рис. 2.3 Показники фінансової стійкості та стабільності
УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013–2017 рр.
Джерело: побудовано автором на основі табл. 2.3.

Оцінка рівня ліквідності та платоспроможності є основою для прогнозування можливостей підприємства вчасно виконувати свої фінансові зобов'язання. Платоспроможність підприємства характеризується його можливостями здійснювати чергові платежі і виконувати грошові зобов'язання за рахунок готівкових коштів і активів, достатніх для розрахунків.

Платоспроможність розглядається як характеристика готовності підприємства постійно розраховуватися за своїми зобов'язаннями, строк сплати яких настав. Категорії ліквідності та платоспроможності близькі за змістом, але перша більш містка, бо від ліквідності балансу залежить платоспроможність. Ліквідність характеризується як спосіб підтримання платоспроможності.

Аналіз та оцінку рівня платоспроможності та ліквідності підприємства проведемо за допомогою таких показників: коефіцієнт покриття, коефіцієнт швидкої ліквідності та коефіцієнт абсолютної ліквідності. Розраховані значення зазначених показників на кінець року, а також оптимальне їх

значення подано в табл. 2.4. Розрахунки здійснено на основі даних балансу за 2013 – 2017 роки (Додаток Б).

Таблиця 2.4

Показники ліквідності та платоспроможності
УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 – 2017 рр.

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Оптимальне значення
1. Коефіцієнт покриття	1,508	1,76	1,8	1,92	1,99	> 1,0
2. Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,61	0,7	0,71	0,73	0,75	0,6 – 0,8
3. Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2	0,21	0,21	0,22	0,24	0,2 – 0,25

Джерело: розраховано автором на основі додатку Б.

На основі розрахованих показників можна зробити наступні висновки:

1. Значення коефіцієнта покриття за аналізований період має тенденцію до зростання і було значно вище за оптимальне значення. Підприємство впродовж аналізованого періоду могло погасити за рахунок оборотних активів всі короткострокові зобов'язання.

2. Аналогічні тенденції простежуються і в динаміці коефіцієнта швидкої ліквідності. У 2013 р. підприємство могло погасити за рахунок грошових коштів та коштів у розрахунках з дебіторами 61,7 % короткострокових зобов'язань. У 2014 та 2015 рр. – 70 % та 71 % відповідно. У 2016 та 2016 рр. – 73 % та 75 % відповідно. Аналізована тенденція позитивно впливає на діяльність підприємства.

3. Впродовж аналізованого періоду значення коефіцієнта абсолютної ліквідності відповідає оптимальному значенню, це означає, що підприємство може, за потреби, негайно погасити короткострокових зобов'язань: у 2013 р. – 20 %; у 2014 р. – 21 %; у 2015 р. – 21 %; у 2016 р. – 22 %; у 2017 р. – 24 %.

Графічно результати аналізу представлені на рис. 2.4.

У якості підсумку до розрахунків та аналізу, слід зазначити, що підприємство є платоспроможним та незалежним.

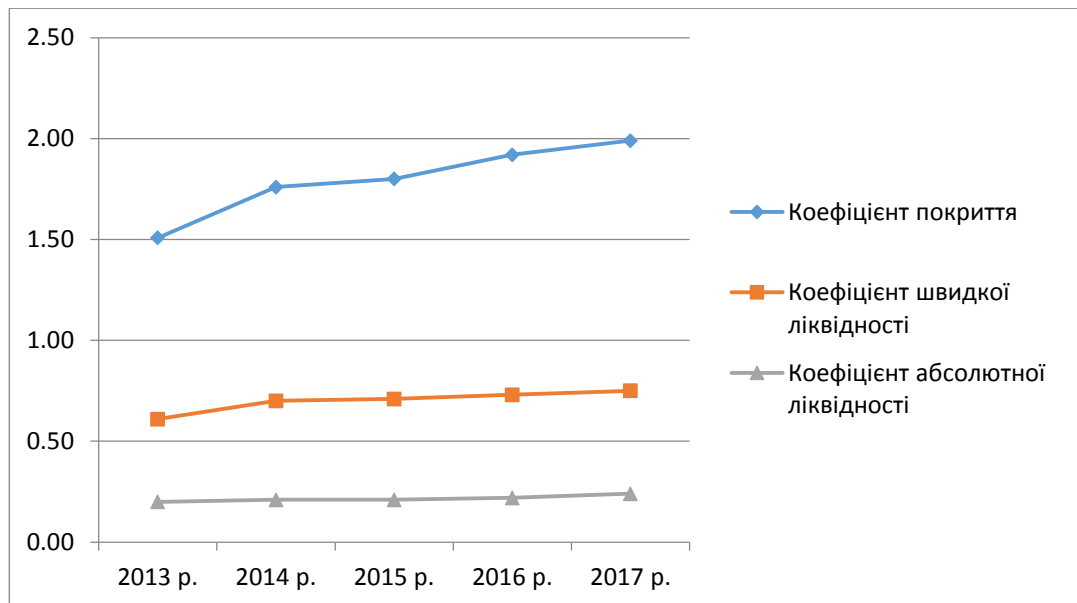

Рис. 2.4 Показники ліквідності та платоспроможності УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013–2017 рр.
Джерело: побудовано автором на основі табл.2.4.

Аналіз рентабельності підприємства дозволяє визначити ефективність вкладення коштів та раціональність їхнього використання. Аналізуючи рентабельність, підприємство використовує такі показники: рентабельність реалізованої продукції, рентабельність основної діяльності, рентабельність власного капіталу, період окупності власного капіталу, рентабельність усього капіталу підприємства.

Розраховані значення показників за 2013–2017 рр. подано в табл. 2.6. Розрахунки здійснено на основі даних балансу та звіту про фінансові результати за 2013–2017 рр. (Додаток Б).

Таблиця 2.5

Показники рентабельності УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013–2017 рр.

Показник	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
1. Рентабельність реалізованої продукції, %	20,9	22,2	23,9	24,6	25,0
2. Рентабельність основної діяльності, %	10,8	11,5	13,5	15,4	16,9
3. Рентабельність власного капіталу, %	11,3	15,4	16,9	17,8	18,0
4. Період окупності власного капіталу	3,1	3,1	2,9	2,8	2,8
5. Рентабельність усього капіталу компанії, %	7,9	8,1	9,3	10,7	12,0

Джерело: розраховано автором на основі додатку Б.

На основі розрахованих показників можна зробити наступні висновки:

1. Рентабельність реалізованої продукції показує скільки отримано прибутку на 1 грн.: у 2013 р. – 20,9 %; у 2014 р. – 22,2 %; у 2015 р. – 23,9 %; у

2016 р. – 24,6 %; у 2017 р. – 25,0 %. Збільшення значення даного показника є позитивним в роботі підприємства, адже відбулося збільшення прибутку на 1 грн реалізованої продукції.

2. Рентабельність основної діяльності підприємства показує скільки отримано прибутку на 1 грн. витрат: у 2013 р. – 10,8 %; у 2014 р. – 11,5 %; у 2015 р. – 13,5 %; у 2016 р. – 15,4 %; у 2017 р. – 16,9 %. Збільшення показника пов'язано зі скороченням витрат, а також збільшення значення даного показника є позитивним в роботі підприємства.

3. Рентабельність власного капіталу показує скільки отримано прибутку на 1 грн. власного капіталу: у 2013 р. – 11,3 %; у 2014 р. – 15,4 %; у 2015 р. – 16,9 %; у 2016 р. – 17,8 %; у 2017 р. – 18,0 %. Збільшення значення даного показника є позитивним в діяльності підприємства.

4. Період окупності власного капіталу в період з 2013–2017 рр. скоротився, проте несуттєво.

5. Рентабельність усього капіталу підприємства впродовж аналізованого періоду має тенденцію до зростання. У 2017 р. вона становила 12,0 %, порівнюючи з 2013 р. значення показника суттєво збільшилось.

Графічно результати аналізу представлені на рис. 2.5.

Аналіз ділової активності дозволяє проаналізувати ефективність основної діяльності підприємства, що характеризується швидкістю обертання фінансових ресурсів.

В процесі своєї діяльності при даному аналізі підприємство використовує такі коефіцієнти: загальна оборотність капіталу, оборотність мобільних коштів, оборотність матеріальних оборотних коштів, середній строк обороту дебіторської заборгованості, оборотність кредиторської заборгованості, фондвіддача основних засобів та інших необоротних активів, оборотність власного капіталу.

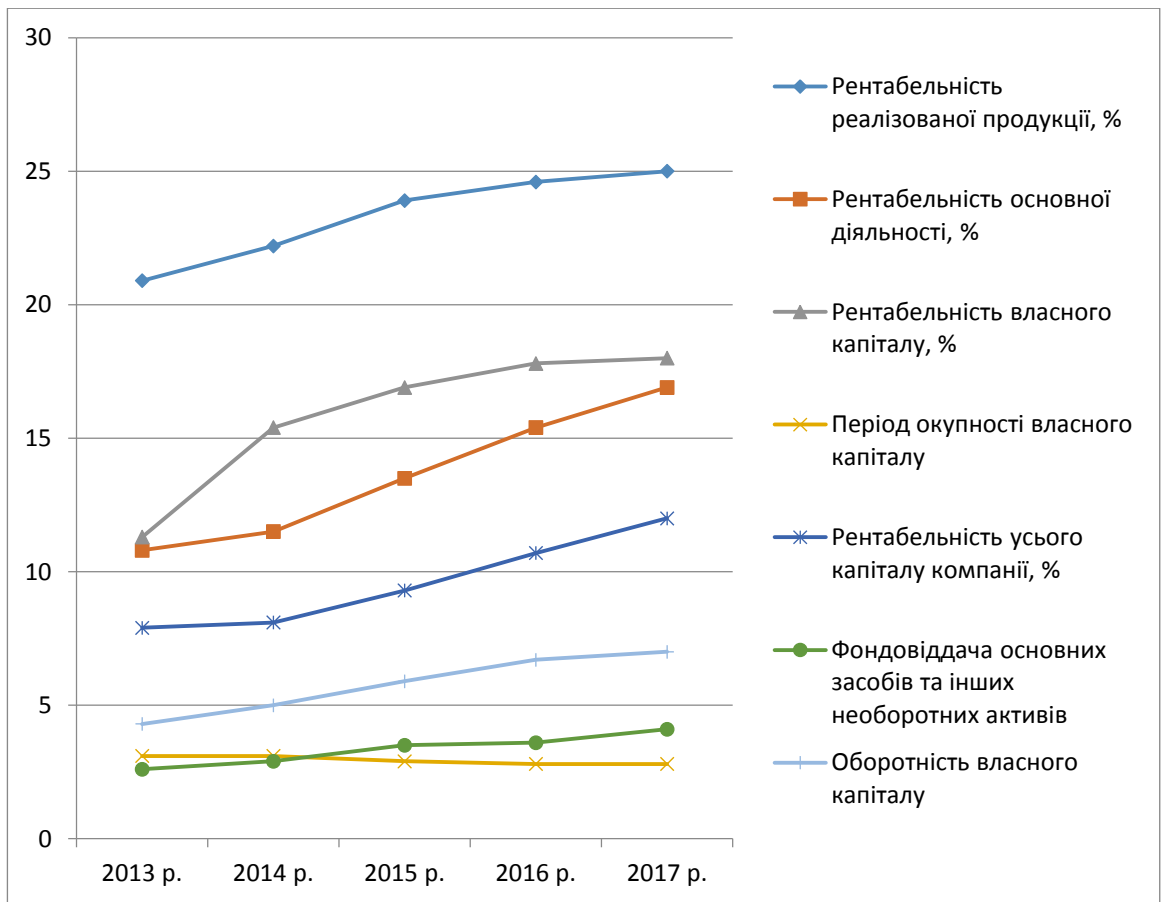

Рис. 2.5 Показники рентабельності УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013–2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі табл. 2.5.

Розраховані значення показників на кінець року подано в табл. 2.6. Розрахунки здійснено на основі даних балансу та звіту про фінансові результати за 2013 – 2017 роки (Додаток Б).

Таблиця 2.6

Показники ділової активності УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 – 2017 рр.

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
1. Загальна оборотність капіталу	1,77	1,9	2,2	2,5	3,0
2. Оборотність мобільних коштів	5,3	8,5	9,1	10,4	11,0
3. Оборотність матеріальних оборотних коштів	9,9	10,7	11,1	12,4	12,8
4. Середній строк обороту дебіторської заборгованості	13,7	14,4	15,4	16,0	17,1
5. Оборотність кредиторської заборгованості	6,0	6,5	6,8	7,2	7,5
6. Фондовіддача основних засобів та інших необоротних активів	2,6	2,9	3,5	3,6	4,1
7. Оборотність власного капіталу	4,3	5,0	5,9	6,7	7,0

Джерело: розраховано автором на основі додатку Б.

На основі розрахованих показників можна зробити наступні висновки:

1. Коефіцієнт загальної оборотності капіталу характеризує ефективність використання підприємством усіх наявних ресурсів, незалежно від джерел їхнього залучення. Значення даного коефіцієнта впродовж аналізованого періоду має тенденцію до зростання, що свідчить про підвищення ефективності використання ресурсів підприємства впродовж п'яти років.

2. Аналогічні тенденції спостерігаються в динаміці коефіцієнта оборотності мобільних коштів, що свідчить про підвищення ефективності використання мобільних коштів підприємства впродовж аналізованого періоду.

3. Оборотність матеріальних оборотних коштів за п'ять років зросла на 29,0 %.

4. Середній строк обороту дебіторської заборгованості зріс з 13,7 у 2013р. до 17,1 у 2017 р., що позитивно характеризує господарську діяльність підприємства.

5. Оборотність кредиторської заборгованості з 2013 по 2017 рр. збільшилась на 25 %, що є позитивним в роботі підприємства.

6. Фондовіддача основних засобів та інших необоротних активів збільшилась за аналізований період – майже на 60 %, що свідчить про підвищення ефективності використання основних виробничих фондів підприємства.

7. Коефіцієнт оборотності власного капіталу збільшився за п'ять років на 63 %, що свідчить про високу ефективність використання власного капіталу підприємства.

Графічно результати аналізу представлені на рис. 2.6.

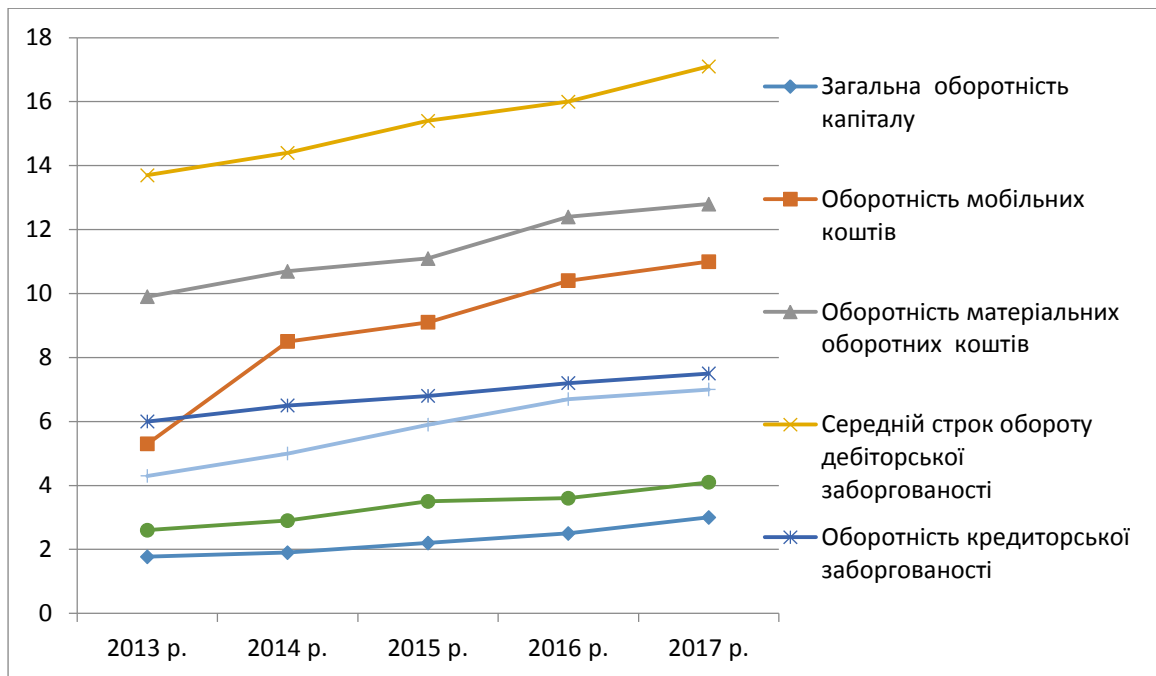

Рис. 2.6 Показники ділової активності УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013–2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі табл. 2.6.

Інтелектуальна складова характеризує можливості генерації й сприйняття ідей і задумів інновацій та їх доведення до рівня нових технологій, товарів, організаційних й управлінських рішень. Аналіз практичної діяльності газотранспортних підприємств показує, що для її оцінки доцільно застосовувати наступні показники:

1. Показник винахідницької (раціоналізаторської) активності ($I_{в.а}$) характеризує здатність до генерації нових знань (технічних і технологічних рішень), що можуть стати основою інновацій:

$$I_{в.а} = \frac{K_{в.р}}{K_{п}} \quad (2.6)$$

де, $K_{в.р}$ – кількість винаходів (раціоналізаторських пропозицій);

$K_{п}$ – кількість інженерно-технічних і наукових працівників (загальна кількість працівників).

2. Показник інженерно-технічного і наукового забезпечення ($I_{ітр}$) характеризує потенціальну здатність персоналу підприємства до розв'язання інженерно-технічних і науково-прикладних завдань:

$$I_{itp} = \frac{K_{itp}}{K_{zag}} \quad (2.7)$$

де K_{itp} – кількість науково–технічних і наукових працівників;

K_{zag} – загальна кількість працівників.

3. Показник освітнього рівня $I_{осв}$ характеризує освітній рівень персоналу підприємства:

$$I_{осв} = \frac{K_{в.с}}{K_{zag}} \quad (2.8)$$

де $K_{в.с}$ – кількість осіб з вищою або середньою спеціальною освітою, що відповідає профілю діяльності підприємства.

4. Показник оновлення знань $I_{о.з}$ характеризує відповідність рівня знань працівників сучасним вимогам (стан перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників):

$$I_{о.з} = \frac{K_{п.пв}}{K_{zag}} \quad (2.9)$$

де $K_{п.пв}$ – кількість працівників, що пройшли підвищення кваліфікації чи перепідготовку протягом останніх 3–5 років.

Розраховані значення показників на кінець року подано в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Показники інтелектуальної складової УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 – 2017 рр.

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
1. Показник винахідницької (раціоналізаторської) активності	0,2	0,3	0,3	0,4	0,6
2. Показник інженерно-технічного і наукового забезпечення	0,4	0,5	0,5	0,6	0,6
3. Показник освітнього рівня	0,7	0,7	0,71	0,73	0,74
4. Показник оновлення знань	0,1	0,12	0,13	0,15	0,2

Джерело: розраховано автором на основі додатку Б.

На основі розрахованих показників можна зробити наступні висновки:

1. Показник винахідницької (раціоналізаторської) активності показує скільки наукових винаходів припадає на одного інженерно-технічного або наукового працівника підприємства. Значення даного коефіцієнта впродовж аналізованого періоду має тенденцію до зростання: за п'ять років значення

показника зросло втричі, що свідчить про підвищення кількості наукових та технічних розробок, є позитивним в роботі підприємства, оскільки означає, що керівництво активно сприяє та заохочує наукову діяльність працівників.

2. Показник інженерно-технічного і наукового забезпечення показує скільки відсотків науково-технічних і наукових працівників в загальній кількості працівників підприємства. Впродовж аналізованого періоду значення показника має тенденцію до зростання, і на кінець 2017 р. становив 60 %, що свідчить про високий рівень технічного і наукового забезпечення підприємства.

3. Показник освітнього рівня характеризує кількість осіб з вищою або середньою спеціальною освітою до загальної кількості працівників підприємства. За п'ять років значення показника має тенденцію до зростання, і на кінець 2017 р. становив 74 %, що свідчить про те, що майже дві третини працівників підприємства мають вищу або середню спеціальну освіту, що відповідає профілю діяльності підприємства.

4. Показник оновлення знань надає інформацію про кількість працівників, які пройшли підвищення кваліфікації чи перепідготовку протягом останніх 3 – 5 років. За п'ять років значення показника має тенденцію до зростання, і на кінець 2017 р. збільшилось вдвічі в порівнянні з 2013 р., що свідчить про те, що підприємство стимулює та сприяє даному процесу для працівників.

Графічно результати аналізу представлені на рис. 2.7.

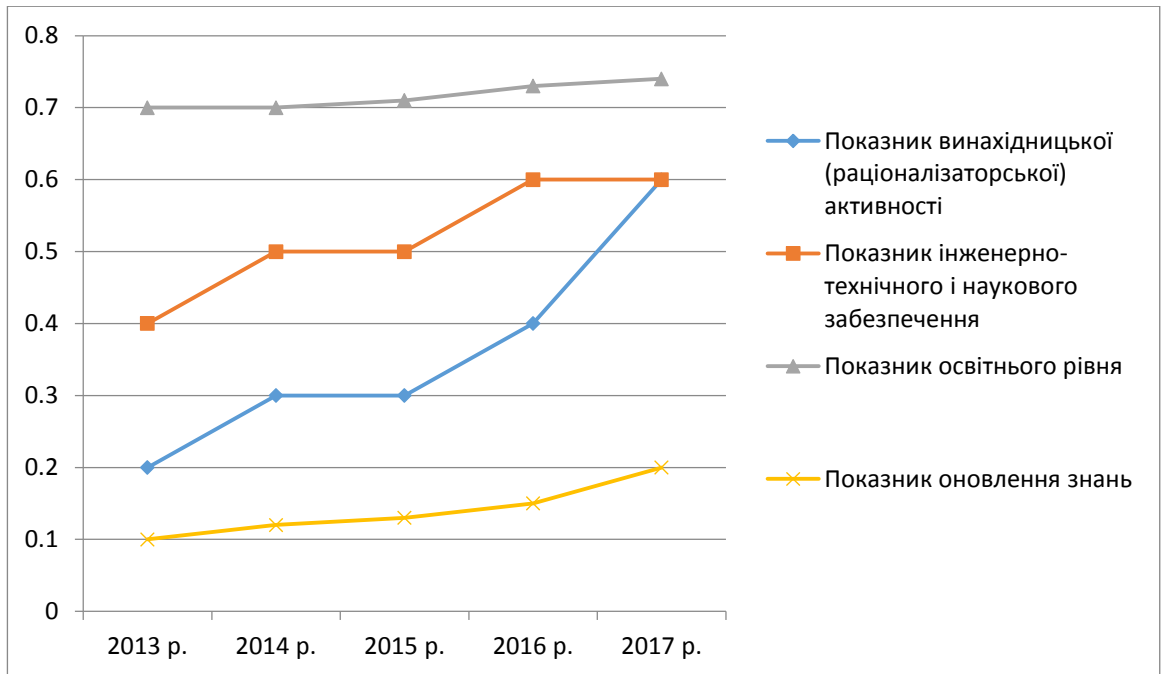

Рис. 2.7 Показники інтелектуальної складової УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013–2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі табл. 2.7.

Інформаційна складова характеризує інформаційну оснащеність підприємства, ступінь повноти, точності й суперечливості інформації, необхідної для прийняття ефективних управлінських рішень. Для оцінки цієї складової доцільно застосовувати такі показники:

1. Коефіцієнт повноти інформації I_{Π} :

$$I_{\Pi} = \frac{K_{\text{опр}}}{K_{\text{н}}} \quad (2.10)$$

де, $K_{\text{опр}}$ – обсяг інформації у розпорядженні особи, яка приймає рішення; $K_{\text{н}}$ – обсяг інформації, яка необхідна для прийняття обґрунтованого рішення.

2. Коефіцієнт точності інформації I_{T} :

$$I_{\text{T}} = \frac{K_{\text{рел}}}{K_{\text{опр}}} \quad (2.11)$$

де $K_{\text{рел}}$ – обсяг релевантної інформації в загальному обсязі інформації, що є у розпорядженні особи, яка приймає рішення.

3. Коефіцієнт суперечливості інформації I_{C} :

$$I_c = \frac{K_{н.с.поз}}{K_{н.с.заг}} \quad (2.12)$$

де $K_{н.с.поз}$ – кількість незалежних свідочств на користь прийняття певного рішення; $K_{н.с.заг}$ – загальна кількість незалежних свідочств у сумарному обсязі релевантної інформації, що є у розпорядженні особи, яка приймає рішення.

Розраховані значення показників на кінець року подано в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Показники інформаційної складової УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013–2017 рр.

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
1. Коефіцієнт повноти інформації	0,6	0,6	0,63	0,65	0,71
2. Коефіцієнт точності інформації	0,4	0,49	0,57	0,62	0,73
3. Коефіцієнт суперечливості інформації	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6

Джерело: розраховано автором на основі додатку Б.

На основі розрахованих показників можна зробити наступні висновки:

1. Коефіцієнт повноти інформації характеризує обсяг інформації, що необхідний особі для прийняття рішення у відношенні до загального обсягу наявної інформації. Значення даного коефіцієнта впродовж аналізованого періоду має тенденцію до зростання, що свідчить про якість наявної інформації для прийняття обґрунтованих рішень на підприємстві. На 2017 р. підприємство для прийняття рішень мало в своєму розпорядженні 71 % необхідної інформації.

2. Коефіцієнт точності інформації характеризує обсяг релевантної інформації, що необхідна особі для прийняття рішення у відношенні до загального обсягу інформації. Значення даного коефіцієнта впродовж аналізованого періоду має тенденцію до зростання, що свідчить про підвищення рівня точності наявної інформації для прийняття рішень на підприємстві. На 2017 р. підприємство для прийняття рішень мало в своєму розпорядженні 73 % необхідної інформації, що майже вдвічі більше в порівнянні з 2013 р.

3. Коефіцієнт суперечливості інформації характеризує скільки незалежних свідоцтв на користь прийняття рішення припадає на загальну кількість незалежних свідоцтв у сумарному обсязі релевантної інформації. Значення даного коефіцієнта впродовж аналізованого періоду має тенденцію до зростання, що свідчить про підвищення рівня точності та якості наявної інформації для прийняття рішень за рахунок зниження відсотку суперечливої інформації. На 2017 р. підприємство для прийняття рішень мало в своєму розпорядженні 60 % необхідної незалежної інформації, що майже втричі більше в порівнянні з 2013 р.

Графічно результати аналізу представлені на рис. 2.8.

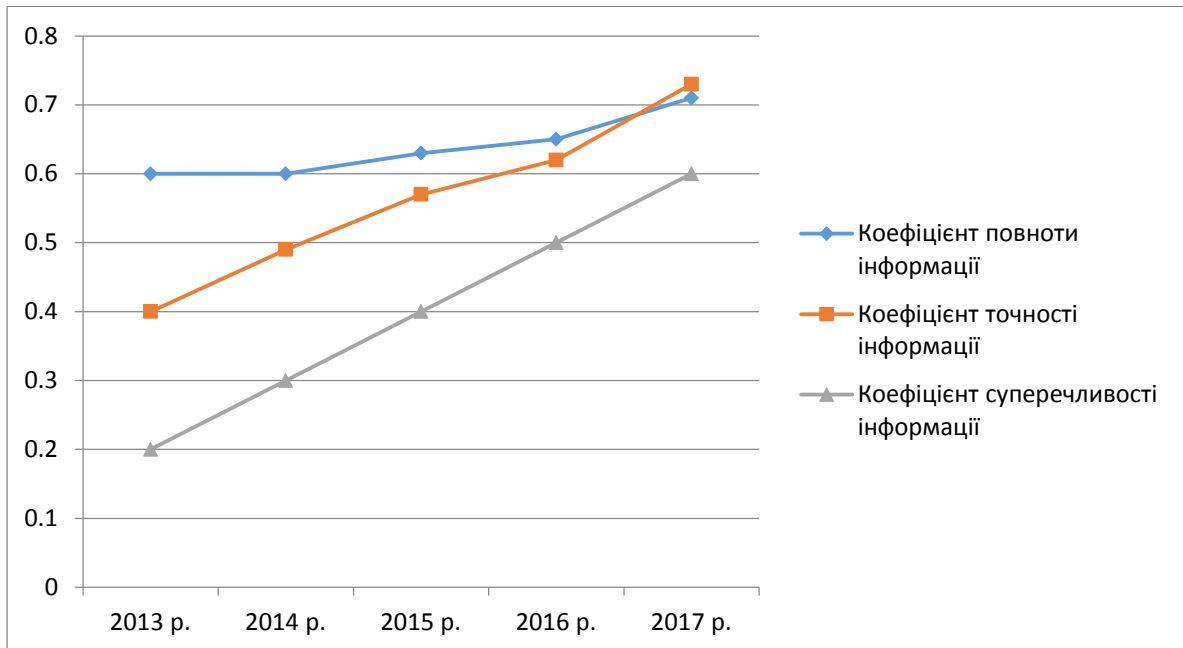

Рис. 2.8 Показники інформаційної складової УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 – 2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі табл. 2.8.

Безпека підприємства в екологічній сфері – це захист від руйнівного впливу природних, техногенних чинників і наслідків господарської діяльності підприємства. Повені, землетруси, смерчі, зсуви ґрунту, лавини можуть завдати величезної шкоди майну підприємства, здоров'ю працівників.

На практиці передбачити природні катастрофи неможливо, однак потрібно вжити всіх заходів, щоб наслідки стихійних лих підприємства були мінімальними.

Техногенні катастрофи виникають внаслідок використання фізично зношених основних засобів, непланованого відключення енергії або через низьку кваліфікацію і безвідповідальність працівників. Екологічні збитки можуть суттєво впливати на фінансовий стан підприємства.

Для оцінки екологічної складової доцільно застосовувати такі показники:

1. Коефіцієнт безпечності продукції ($K_{б.п}$):

$$K_{б.п} = \frac{P_{с.п}}{P_{п}} \quad (2.13)$$

де $P_{с.п}$ – вартість сертифікованої продукції, $P_{п}$ – обсяг промислової продукції.

2. Коефіцієнт «екологічного баласту» ($K_{е.б}$):

$$K_{е.б} = \frac{V_{утил}}{V_{вал}} \quad (2.14)$$

де $V_{утил}$ – вартість утилізації, знешкодження, розміщення відходів виробництва, тис. грн.; $V_{вал}$ – валові витрати підприємства, тис. грн.

3. Коефіцієнт раціонального використання відходів ($K_{р.в.в}$):

$$K_{р.в.в} = \frac{V_{зв.в}}{V_{від}} \quad (2.15)$$

де $V_{зв.в}$ – вартість зворотних відходів за цінами повноцінної сировини, тис. грн.; $V_{від}$ – вартість відходів, тис. грн.

4. Коефіцієнт забруднення середовища (K_3):

$$K_3 = \frac{V_{ек.з}}{V_{вал}} \quad (2.16)$$

де $V_{ек.з}$ – вартість екологічних зборів, тис. грн.; $V_{вал}$ – валові витрати підприємства, тис. грн.

Розраховані значення показників на кінець року подано в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Показники екологічної складової УМГ «Прикарпаттрансгаз»
за 2013 – 2017 рр.

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
1. Коефіцієнт безпечності продукції	0,3	0,34	0,41	0,54	0,57
2. Коефіцієнт «екологічного баласту»	0,6	0,56	0,54	0,54	0,5
3. Коефіцієнт раціонального використання відходів	0,2	0,23	0,28	0,32	0,4
4. Коефіцієнт забруднення середовища	0,4	0,38	0,38	0,36	0,35

Джерело: розраховано автором на основі додатку Б.

На основі розрахованих показників можна зробити наступні висновки:

Коефіцієнт безпечності продукції показує відсоток сертифікованого газу у обсязі промислового постачання газу споживачам. Значення даного коефіцієнта впродовж аналізованого періоду має тенденцію до зростання: за п'ять років значення показника зросло майже вдвічі, що свідчить про підвищення витрат на сертифікацію продукції, що впливає на якість кінцевої продукції.

Коефіцієнт «екологічного баласту» показує скільки у обсязі валових витрат підприємства витрачається на утилізацію, знешкодження або розміщення відходів виробництва. Значення даного коефіцієнта впродовж аналізованого періоду має тенденцію до зменшення: за п'ять років значення показника зменшилось, проте несуттєво, що свідчить про зниження вартості витрат утилізацію відходів виробництва.

Коефіцієнт раціонального використання відходів показує скільки у обсязі вартості відходів становлять витрати на зворотні відходи за цінами повноцінної сировини. Значення даного коефіцієнта впродовж аналізованого періоду має тенденцію до зростання: за п'ять років значення показника збільшилось вдвічі, що свідчить про більш раціональне використання відходів підприємством.

Коефіцієнт забруднення середовища відходів показує скільки у обсязі валових витрат підприємства становлять витрати на екологічні збори. Значення даного коефіцієнта впродовж аналізованого періоду має тенденцію до зменшення, проте несуттєво.

Графічно результати аналізу представлені на рис. 2.9.

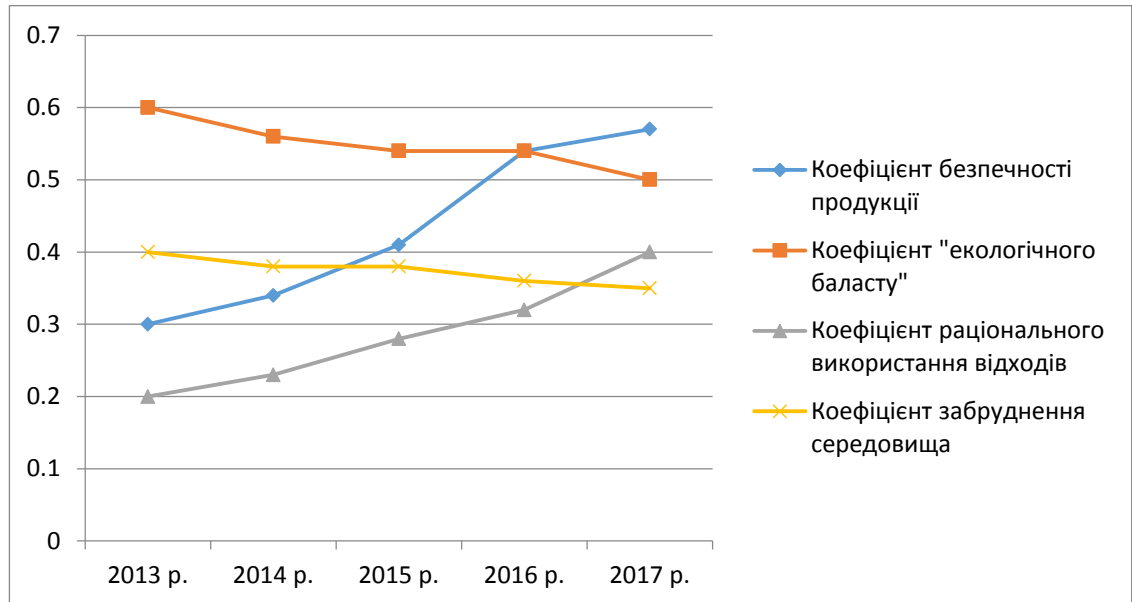

Рис. 2.9 Показники екологічної складової УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013–2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі табл. 2.9.

Силова безпека підприємства – захист фізичної особи від загроз її життю, здоров'ю та матеріальному благополуччю, а також захист майна підприємства від кримінальних посягань. Силова складова полягає в забезпеченні фізичної безпеки працівників підприємства (перш за все керівників) і збереженні його майна.

До основних негативних впливів, що характеризують цю складову, відносять фізичні і моральні впливи, спрямовані на конкретних осіб (особливо на керівництво та провідних спеціалістів) з метою заподіяти шкоду їхньому здоров'ю та репутації, що становить загрозу нормальній діяльності їхнього підприємства. Негативні впливи, що завдають шкоди майну підприємства, несуть загрозу зниження вартості його активів і втрати економічної незалежності (дезінформація, знищення інформації).

Для оцінки силової складової доцільно застосовувати такі показники:

1. Коефіцієнт транспортної безпеки ($K_{Т.б}$):

$$K_{Т.б} = \frac{B_{в.ц.т}}{B_{вал}} \quad (2.17)$$

де $V_{в.ц.т.}$ – вартість викрадених цінностей при транспортуванні, тис. грн;
 $V_{вал}$ – валові витрати підприємства, тис. грн.

2. Рівень інженерно-технічного захисту: середній, високий або низький.

3. Коефіцієнт захищеності майна та персоналу підприємства ($K_{зах}$):

$$K_{зах} = \frac{V_{ох}}{П_ч} \quad (2.18)$$

де $V_{ох}$ – витрати на охорону бізнесу, тис. грн; $П_ч$ – чистий прибуток підприємства, тис. грн.

Розраховані значення показників на кінець року подано в табл. 2.10.

Таблиця 2.10

Показники силової складової УМГ «Прикарпаттрансгаз»
за 2013–2017 рр.

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
1. Коефіцієнт транспортної безпеки	0,01	0,01	0,01	0,02	0,01
2. Рівень інженерно-технічного захисту	середній	середній	високий	високий	високий
3. Коефіцієнт захищеності майна та персоналу підприємства	0,15	0,16	0,18	0,2	0,21

Джерело: розраховано автором на основі додатку Б.

На основі розрахованих показників можна зробити наступні висновки:

Коефіцієнт транспортної безпеки показує скільки у обсязі валових витрат підприємства становить вартість викрадених при транспортуванні цінностей. Значення показника впродовж аналізованого періоду становить 1%, крім 2016 р., коли значення коефіцієнта збільшилось до 2 %. Такий низький відсоток пояснюється галузевою специфікою: підприємство в основному транспортує природній газ магістральними газопроводами, доступу до яких треті особи не мають.

Рівень інженерно-технічного захисту впродовж аналізованого періоду змінився з «середнього» до «високого» за останні три роки, що є позитивним в діяльності, і свідчить про високий рівень захисту на підприємстві.

Коефіцієнт захищеності майна та персоналу показує скільки у обсязі чистого прибутку становлять витрати на охорону бізнесу. Значення даного коефіцієнта впродовж аналізованого періоду має тенденцію до зростання: за

п'ять років значення показника збільшилось у півтора рази, що свідчить про підвищення рівня захищеності як майна, так і персоналу підприємства.

Графічно результати аналізу представлені на рис. 2.10.

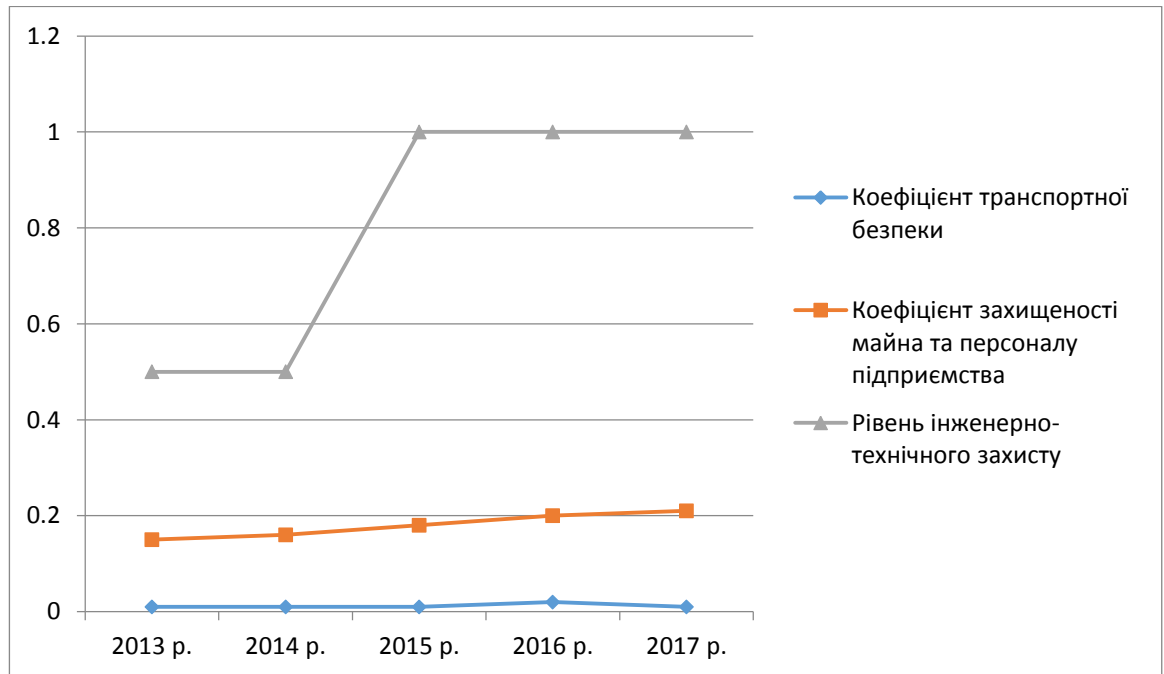

Рис. 2.10 Показники силової складової УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013–2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі табл. 2.10.

Політико-правова безпека підприємства – це захист від надмірного податкового тиску, нестабільного законодавства та неефективної роботи юридичного відділу підприємства. Вона визначає середовище, в якому функціонують підприємства, а також «правила гри для них».

Для оцінки політико-правової складової доцільно застосовувати такі показники:

1. Коефіцієнт платіжної дисципліни ($K_{пл.д.}$):

$$K_{пл.д.} = \frac{П_{оп} - ШС}{П_{оп}} \quad (2.19)$$

де $П_{оп}$ – прибуток від операційної діяльності, грн.; ШС – збитки від штрафних санкції, грн.

2. Коефіцієнт якості юридичних послуг ($K_{я.юр.п.}$):

$$K_{я.юр.п.} = \frac{C_{виг}}{C_{заг}} \quad (2.20)$$

де $C_{\text{виг}}$ – судові справи виграні в суді, од.; $C_{\text{заг}}$ – загальна кількість судових позовів підприємства, од.

3. Коефіцієнт юридичного менеджменту ($K_{\text{юр.м}}$):

$$K_{\text{юр.м}} = \frac{P_{\text{від}}}{P_{\text{нар}}} \quad (2.21)$$

де $P_{\text{від}}$ – дохід від відшкодованих штрафних санкцій, тис. грн.; $P_{\text{нар}}$ – дохід від нарахованих штрафних санкцій підприємству, тис.грн.

Розраховані значення показників на кінець року подано в табл. 2.12.

Таблиця 2.11

Показники політико-правової складової УМГ «Прикарпаттрансгаз»
за 2013–2017 рр.

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
1. Коефіцієнт платіжної дисципліни	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2
2. Рівень якості юридичних послуг	0,6	0,65	0,7	0,71	0,73
3. Коефіцієнт юридичного менеджменту	0,2	0,21	0,26	0,3	0,35

Джерело: розраховано автором на основі додатку Б.

На основі розрахованих показників можна зробити наступні висновки:

Коефіцієнт платіжної дисципліни показує скільки у обсязі прибутку від операційної діяльності становлять збитки від штрафних санкцій. Значення показника впродовж п'яти років є низьким, проте збільшилось з 10% до 20 % у 2017 р.

Коефіцієнт якості юридичних послуг показує скільки у загальному обсязі судових позовів підприємства становить кількість виграних справ у суді. Значення показника впродовж аналізованого періоду має тенденцію до зростання, і на кінець 2017 р. становить 73 %. Такий відсоток характеризує високу якість наданих юридичних послуг та високий кваліфікаційний рівень працівників юридичного департаменту.

Коефіцієнт юридичного менеджменту показує скільки у доході від нарахованих штрафних санкцій підприємству становить дохід від відшкодованих штрафних санкцій. Значення коефіцієнта впродовж аналізованого періоду збільшилось з 20 % у 2013 р. до 35 % у 2017 р., що є позитивним в роботі.

Графічно результати аналізу представлені на рис. 2.11.

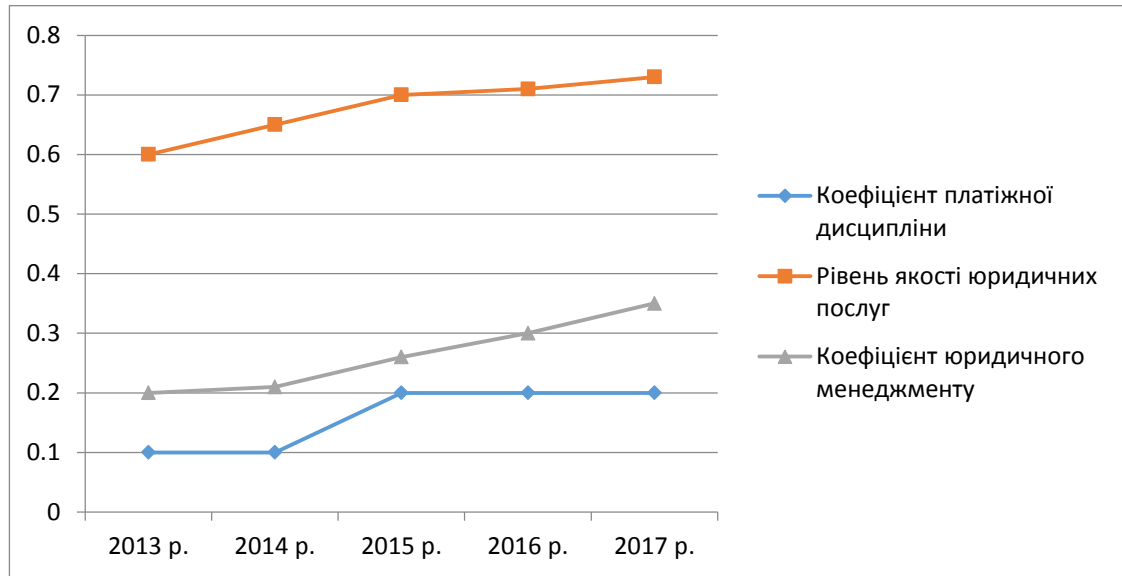

Рис. 2.11 Показники політико–правової складової УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 – 2017 рр.

Джерело: розраховано автором на основі табл. 2.11.

Під інноваційною безпекою підприємства розуміють послідовну, заплановану, цілеспрямовану, комплекту діяльність щодо зміни кожного з елементів бізнесу певного підприємства, викликану попитом, обумовлену науково технічним прогресом і спрямовану на діючу організаційну структуру, технологічні процеси, стиль і методи управління продукцією що випускається, джерела сировини та матеріалів, ринки збуту, документообіг та інше.

В інноваційній безпеці вирішальною умовою є дотримання та реалізація інтересів підприємства, а така безпека безпосередньо спрямована на формування необхідних та достатніх умов для збільшення можливостей створення та використання інновацій: продуктових, технологічних, економічних, організаційних та соціальних з метою розроблення та впровадження конкурентоспроможності продукції й технології на рівні світових стандартів.

Для оцінки інноваційної складової доцільно застосовувати такі показники:

1. Рівень безпеки інноваційних продуктів ($P_{p.i.n}$):

нами запропоновано оцінити рівень безпеки інноваційних продуктів експертним методом у діапазоні $[0;1]$ у залежності від їх відповідності вимогам: безпеки життя, здоров'я і майна споживачів (відповідність технічної документації, наявність необхідних дозволів); безпеки для навколишнього та природного середовища (визначається дотриманням екологічних стандартів, норм документації при створення і впровадженні інноваційних продуктів).

2. Рівень ризикованості інноваційної діяльності ($P_{p.i.d}$):

ризикованість інноваційної діяльності може визначатись шляхом обрахунку коефіцієнту варіації. Таким чином рівень ризикованості інноваційної діяльності ($P_{p.i.d}$) можна обрахувати, розрахувавши відношення фактичного коефіцієнту варіації V_{ϕ} до нормативного (допустима зона ризику передбачає значення коефіцієнту варіації V_n у межах 0,4):

$$P_{p.i.d} = \frac{V_{\phi}}{V_n} \quad (2.22)$$

3. Рівень зміни активності створення зразків нової техніки ($P_{заст}$):

Відношення фактичного індексу зміни активності створення зразків нової техніки ($I_{заст.ф}$) до нормативного ($I_{заст.н}, 100$) дозволяє визначити рівень зміни активності. Це є наслідком використання фінансових ресурсів на об'єктах інноваційної інфраструктури та може бути розрахований за формулою:

$$P_{заст} = \frac{I_{заст.ф}}{I_{заст.н}} \quad (2.23)$$

Розраховані значення показників на кінець року подано в табл. 2.12.

Таблиця 2.12

Показники інноваційної складової УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 – 2017 рр.

Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.
1. Рівень безпеки інноваційних продуктів	0,5	0,55	0,6	0,6	0,65
2. Рівень ризикованості інноваційної діяльності	0,3	0,3	0,29	0,26	0,25
3. Рівень зміни активності освоєння нових видів продукції	0,2	0,3	0,45	0,46	0,5

Джерело: розраховано автором на основі додатку Б.

На основі розрахованих показників можна зробити наступні висновки:

Рівень безпеки інноваційних продуктів розраховується експертним методом у діапазоні $[0;1]$ у залежності від їх відповідності вимогам: безпеки життя, здоров'я і майна споживачів (відповідність технічної документації, наявність необхідних дозволів); безпеки для навколишнього та природного середовища (визначається дотриманням екологічних стандартів, норм документації при створенні і впровадженні інноваційних продуктів).

Значення показника впродовж аналізованого періоду має тенденцію до зростання і характеризує рівень безпеки інноваційних продуктів як високий.

Ризикованість інноваційної діяльності може визначатись шляхом обрахунку коефіцієнту варіації. Таким чином рівень ризикованості інноваційної діяльності було обраховано, розрахувавши відношення фактичного коефіцієнту варіації до нормативного. Значення показника впродовж аналізованого періоду має тенденцію до зменшення, що свідчить про зниження ризику інноваційної діяльності підприємства. У 2017 р. показник становив 25 %.

Відношення фактичного індексу зміни активності створення зразків нової техніки до нормативного дозволяє визначити рівень зміни активності освоєння нових видів продукції. Це є наслідком використання фінансових ресурсів на об'єктах інноваційної інфраструктури.

Значення показника впродовж аналізованого періоду має тенденцію до зростання, що свідчить про збільшення активності стосовно освоєння нових видів продукції на підприємстві. За п'ять років значення показника зросло у два з половиною рази, що є позитивним в діяльності підприємства.

Графічно результати аналізу представлені на рис. 2.12.

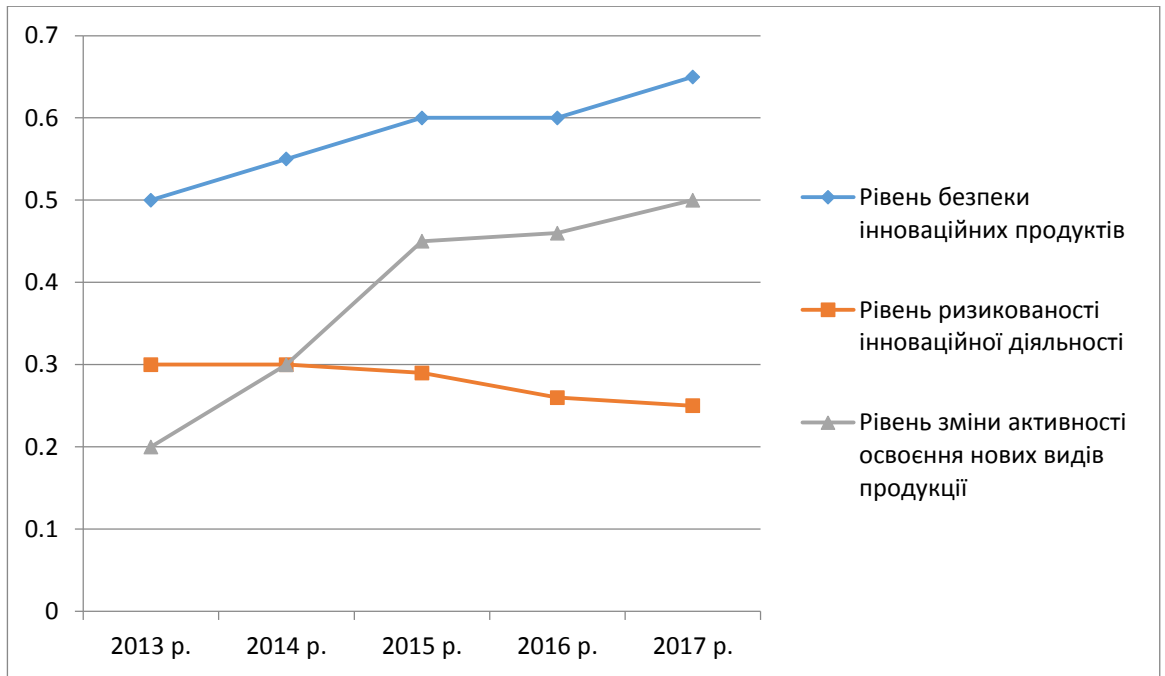

Рис. 2.12 Показники інноваційної складової УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 – 2017рр.

Джерело: побудовано автором на основі табл. 2.12.

Розглянуті вище складові компоненти методики оцінювання рівня економічної безпеки, на нашу думку, всеціло і всебічно відображають стан підприємства з перспективи не тільки фінансової, але й екологічної, інформаційної, інтелектуальної, правової, інноваційної. Саме ці критерії є фундаментальними, а показники, які їх визначають – ключовими у процесі визначення інтегрального показника економічної безпеки. Варто зазначити, що деякі з виокремлених показників не мають граничних значень, а визначаються як сумарне значення власних складових або як наявність або відсутність певної політики чи компетенції на підприємстві.

Специфіка енергетичної галузі якраз і зумовлює такий нестандартний підхід до формування методики оцінки рівня економічної безпеки.

2.3 Адаптація моделі оцінки рівня економічної безпеки до умов газотранспортних підприємств

Ефективність функціонування газотранспортної галузі пов'язана зі станом використання ресурсів у нафтогазовому комплексі в цілому, та магістральному транспорті газу зокрема. Особливу значущість набуває дослідження процесу формування впливу окремих показників і факторів на рівень економічної безпеки газотранспортних підприємств. У сучасному агресивному конкурентному середовищі нерациональне використання наявних ресурсів та недосконалість методів управління ставлять під загрозу подальше існування підприємств магістрального транспорту газу.

Розроблена нами методика дозволить всеціло і адекватно оцінити рівень економічної безпеки, а також виявити резерви до покращення і слабкі місця в діяльності підприємства з урахуванням можливих кризових явищ як на рівні підприємства, галузі, так і на рівні держави загалом. В умовах, коли промислові підприємства стають виключно ринковими «гравцями» і самостійно вирішують питання відтворення свого капіталу, газотранспортні підприємства як і раніше регулюються державою, і управління їх стабільним розвитком набуває державної значимості.

Наступним кроком у імplementації методики є розрахунок вагових коефіцієнтів методом варіації. Базою для розрахунку служать баланс підприємства та фінансові звіти, а також показники розраховані в таблицях 2.4 – 2.12.

Результати розрахунків індексу вагомості складових діяльності для УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 рік наведені в табл. 2.13.

Таблиця 2.13

Розрахунок вагомості категорій (складових економічної безпеки)
для УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 рік

Складова інтегрального показника ЕБ	$S_k 2013$	$x_k 2013$	$V_k 2013$	$W_k 2013$
Фінансова стійкість	2.98	0.71	4.20	0.14
Ліквідність і платоспроможність	0.90	0.23	3.90	0.13
Рентабельність підприємства	1.30	0.36	3.60	0.12
Ділова активність	17.00	4.36	3.90	0.13
Інтелектуальна складова	0.25	0.14	1.80	0.06
Інформаційна складова	0.11	0.12	0.90	0.03
Безпека підприємства в екологічній сфері	0.18	0.15	1.20	0.04
Силова безпека підприємства	0.32	0.07	4.50	0.15
Політико-правова безпека підприємства	0.14	0.09	1.50	0.05
Інноваційна безпека підприємства	0.45	0.10	4.50	0.15

Джерело: розраховано автором

На основі розрахованих показників можна зробити наступні висновки:

Найбільшу вагомість у структурі УМГ «Прикарпаттрансгаз» мали інноваційна і силова складові, а також складові фінансової стійкості, ліквідності і платоспроможності та ділової активності.

Поясненням цьому служить те, що для підприємств газової галузі характерним є концентрація на фінансово-економічних результатах діяльності, інноваційному розвитку та захисту від посягань як на основні так і на інноваційні засоби підприємства.

Аналізуючи решту складових можемо зазначити, що хоча їхня вагомість у структурі економічної безпеки є дещо меншою, проте не варто залишати ці показники поза увагою також.

Вагомість кожної складової інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 рік відображена графічно на рис. 2.13.

Рис. 2.13 Вагомість складових інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 рік
Джерело: побудовано автором на основі табл. 2.13.

Результати розрахунків індексу вагомості для УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2014 – 2017 рік наведені в табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Розрахунок вагомості категорій (складових економічної безпеки) для УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2014 – 2017 рік

Рік	Складова інтегрального показника ЕБ	S_k 2014	X_k 2014	V_k 2014	W_k 2014
2014	Фінансова стійкість	3.59	0.86	4.20	0.14
	Ліквідність і платоспроможність	1.04	0.27	3.90	0.13
	Рентабельність підприємства	1.43	0.37	3.90	0.13
	Ділова активність	17.96	4.99	3.60	0.12
	Інтелектуальна складова	0.24	0.16	1.50	0.05
	Інформаційна складова	0.21	0.14	1.50	0.05
	Безпека підприємства в екологічній сфері	0.18	0.15	1.20	0.04
	Силова безпека підприємства	0.30	0.07	4.50	0.15
	Політико – правова безпека підприємства	0.14	0.10	1.50	0.05
	Інноваційна безпека підприємства	0.48	0.12	4.20	0.14

Продовження таблиці 2.14

2015	Фінансова стійкість	3.95	0.94	4.20	0.14
	Ліквідність і платоспроможність	1.14	0.27	4.20	0.14
	Рентабельність підприємства	1.17	0.35	3.30	0.11
	Ділова активність	21.06	5.40	3.90	0.13
	Інтелектуальна складова	0.25	0.16	1.50	0.05
	Інформаційна складова	0.19	0.16	1.20	0.04
	Безпека підприємства в екологічній сфері	0.19	0.16	1.20	0.04
	Силова безпека підприємства	0.54	0.12	4.50	0.15
	Політико-правова безпека підприємства	0.17	0.12	1.50	0.05
	Інноваційна безпека підприємства	0.60	0.13	4.50	0.15
2016	Фінансова стійкість	4.22	1.08	3.90	0.13
	Ліквідність і платоспроможність	1.12	0.29	3.90	0.13
	Рентабельність підприємства	1.36	0.35	3.90	0.13
	Ділова активність	24.70	5.88	4.20	0.14
	Інтелектуальна складова	0.34	0.19	1.80	0.06
	Інформаційна складова	0.21	0.18	1.20	0.04
	Безпека підприємства в екологічній сфері	0.11	0.18	0.60	0.02
	Силова безпека підприємства	0.59	0.12	4.80	0.16
	Політико – правова безпека підприємства	0.15	0.12	1.20	0.04
	Інноваційна безпека підприємства	0.59	0.13	4.50	0.15
2017	Фінансова стійкість	4.60	1.18	3.90	0.13
	Ліквідність і платоспроможність	1.25	0.30	4.20	0.14
	Рентабельність підприємства	1.37	0.35	3.90	0.13
	Ділова активність	14.98	4.54	3.30	0.11
	Інтелектуальна складова	0.32	0.21	1.50	0.05
	Інформаційна складова	0.24	0.20	1.20	0.04
	Безпека підприємства в екологічній сфері	0.16	0.18	0.90	0.03
	Силова безпека підприємства	0.59	0.12	4.80	0.16
	Політико-правова безпека підприємства	0.23	0.13	1.80	0.06
	Інноваційна безпека підприємства	0.63	0.14	4.50	0.15

Джерело: розраховано автором.

На основі розрахованих показників можна зробити наступні висновки:

Вагомість показників ділової активності знизилась з 0.13 до 0.11, що свідчить про спад основної діяльності підприємства. Натомість екологічна складова мала позитивну динаміку, яка на нашу думку може бути зумовлена увагою керівництва компанії до екологічних проблем і світовим трендом до збереження довкілля. Також спостерігається зростання у політико–правовому сегменті, що пояснюється збільшенням уваги держави і контролюючих

органів над підприємством і створення державою для підприємства підтримки та умов для повноцінного функціонування і розвитку.

Аналізуючи відсоткове значення складових діяльності УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2014 – 2017 рік можемо зробити висновок про те, що у структурі діяльності підприємства переважають економічні і фінансові складові, проте варто зазначити про високу вагомість силової і інноваційної складової, що в свою чергу свідчить про потребу у більш детальному аналізі і пошуку методів і шляхів для покращення і забезпечення високого рівня для цих показників. Окрім того варто включити ці складові до розробки стратегічного плану на рівні з економічними показниками. Також відносно високе значення вище зазначених показників (силова 16% у 2017 році, інноваційна 15% у 2017 році) свідчать, що параметри вагомості показників грають виключно велику роль в оцінці і справляють істотний вплив на кінцевий результат діяльності УМГ «Прикарпаттрансгаз». Щодо показників які мали менші відсоткові значення вважаємо необхідним також проводити постійний моніторинг і забезпечення високого рівня показників, оскільки тільки від загального високого рівня всіх показників може бути досягнутий високий рівень економічної безпеки.

Зведена таблиця динаміки вагових індексів складових елементів інтегрального показника економічної безпеки наведена в таблиці 2.15.

Таблиця 2.15

Динаміка зміни індексів вагомості категорій (складових економічної безпеки) для УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013–2017 рр.

Складова інтегрального показника ЕБ	$W_k 2013$	$W_k 2014$	$W_k 2015$	$W_k 2016$	$W_k 2017$
Фінансова стійкість	0.14	0.14	0.14	0.13	0.13
Ліквідність і платоспроможність	0.13	0.13	0.14	0.13	0.14
Рентабельність підприємства	0.12	0.13	0.11	0.13	0.13
Ділова активність	0.13	0.12	0.13	0.14	0.11
Інтелектуальна складова	0.06	0.05	0.05	0.06	0.05
Інформаційна складова	0.03	0.05	0.04	0.04	0.04
Безпека підприємства в екологічній сфері	0.04	0.04	0.04	0.02	0.03
Силова безпека підприємства	0.15	0.15	0.15	0.16	0.16
Політико-правова безпека підприємства	0.05	0.05	0.05	0.04	0.06
Інноваційна безпека підприємства	0.15	0.14	0.15	0.15	0.15

Динаміка вагомості складових інтегрального показника економічної безпеки за 2013–2017 рр. відображена графічно на рис. 2.14.

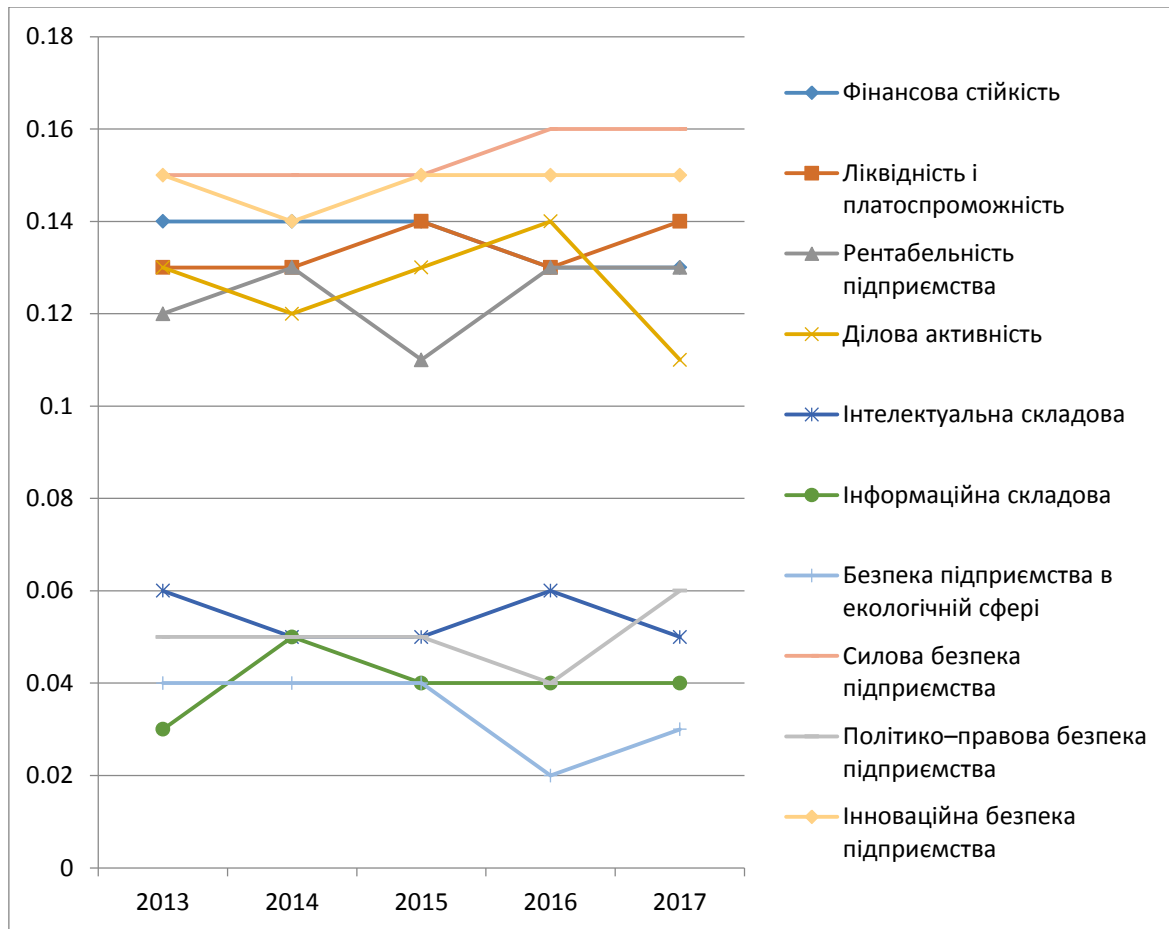

Рис. 2.14 Вагомість складових інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013–2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі табл. 2.15.

На основі динаміки вагових індексів складових інтегрального показника економічної безпеки можна зробити наступні висновки:

За аналізований період вагомість фінансової стійкості коливалась у межах 14 – 13 %, що свідчить про її значущість у контексті економічної безпеки газотранспортних підприємств.

Щодо вагомості такої складової як ліквідність і платоспроможність підприємства, можемо зробити висновок, що так як і фінансова стійкість показники цієї групи становили вагому частку для інтегрального показника протягом 2013 – 2017 рр. (13 – 14 %).

Аналізуючи рентабельність і ділову активність під призмою вагомості для інтегрального показника економічної безпеки бачимо, що все ж ці показники не мали чіткого тренду, але по вагомості займають на кінець 2017р. – 13% і 11% відповідно.

Прослідкувавши динаміку таких складових як інтелектуальна, інформаційна, екологічна і політико правова, можемо відзначити їхню невелику вагомість, проте важливість для економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» протягом 2013 – 2017 рр. Хоча дані показники не перевищували 6 % позначки вагомості, вони все ж мають вплив і свою вагомість для підприємства в контексті стабільної роботи і розвитку.

Показники силової безпеки і інноваційності протягом аналізованого періоду займали найвищі частки у ваговому поділі складових інтегрального показника економічної безпеки і на кінець 2017 року становили 16 % і 15 % відповідно. На нашу думку, це зумовлено світовими тенденціями до інновацій і зокрема в енергетичній галузі, а також актуальністю і перспективністю для газотранспортних підприємств України. Щодо силової складової також варто зазначити, що динаміка зростання пояснюється також тим, що почастишали факти рейдерського захоплення підприємств, а особливо тих, що проводять успішну господарську діяльність і мають сталий і динамічний розвиток. Тому протягом аналізованого періоду керівництво компанії започаткувало і продовжує політику спрямовану на протидію силовому захопленню і впровадженню інновацій, що в свою чергу дозволить з обох сторін – забезпечити підприємству сталий розвиток і зростання, а з іншого боку, захистити підприємство від рейдерського посягання.

Для подальшого розрахунку інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» було необхідно, врахувавши значення вагомості складових, зробити коригування їх методом середньозважених цілих.

Результати розрахунків наведені в табл. 2.16.

Таблиця 2.16

Значення складових економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз»
скориговане на ваговий коефіцієнт за 2013–2017 рр.

Складова інтегрального показника ЕБ	Z _k 2013	Z _k 2014	Z _k 2015	Z _k 2016	Z _k 2017
Фінансова стійкість	0.99	1.20	1.32	1.41	1.53
Ліквідність і платоспроможність	0.30	0.35	0.38	0.37	0.42
Рентабельність підприємства	0.43	0.48	0.39	0.45	0.46
Ділова активність	5.66	5.99	7.02	8.23	4.99
Інтелектуальна складова	0.084	0.08	0.08	0.11	0.11
Інформаційна складова	0.036	0.07	0.06	0.07	0.08
Безпека підприємства в екологічній сфері	0.06	0.06	0.06	0.04	0.05
Силовa безпека підприємства	0.099	0.10	0.18	0.20	0.20
Політико-правова безпека підприємства	0.045	0.05	0.06	0.05	0.08
Інноваційна безпека підприємства	0.15	0.16	0.20	0.20	0.21

Джерело: розраховано автором.

Оцінка фінансового стану підприємства з використанням таксонометричного аналізу (рис.2.1 п.2.2) дає можливість провести моніторинг діяльності газотранспортного підприємства та визначити інтегральний показник економічної безпеки. Запропонований метод дає можливість отримати досить повну та неупереджену інформацію про такий стан та динаміку цього показника за аналізований період [2].

Для розрахунку інтегрального показника економічної безпеки показника УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 – 2017 рр. Таксонометричним методом вихідні дані відображено в табл. 2.17.

Таблиця 2.17

Вихідні дані для розрахунку інтегрального показника економічної безпеки таксонометричним методом (вихідні дані скориговані на їхні вагові коефіцієнти)

Роки	Фінансова стійкість	Ліквідність і платоспроможність підприємства	Рентабельність підприємства	Ділова активність	Інтелектуальна	Інформаційна	Безпека підприємства в екологічній сфері	Силовa безпека підприємства	Політико-правова безпека підприємства	Інноваційна безпека підприємства
2013	0.99	0.30	0.43	5.66	0.08	0.04	0.06	0.10	0.05	0.15
2014	1.20	0.35	0.48	5.99	0.08	0.07	0.06	0.10	0.05	0.16
2015	1.32	0.38	0.39	7.02	0.08	0.06	0.06	0.18	0.06	0.20
2016	1.41	0.37	0.45	8.23	0.11	0.07	0.04	0.20	0.05	0.20
2017	1.53	0.42	0.46	4.99	0.11	0.08	0.05	0.20	0.08	0.21

Використовуючи дані табл. 2.17, сформовано матрицю спостережень (табл. 2.18)

Таблиця 2.18

Матриця спостережень X інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013–2017 рр.

X	0.99	0.30	0.43	5.66	0.08	0.04	0.06	0.10	0.05	0.15
	1.20	0.35	0.48	5.99	0.08	0.07	0.06	0.10	0.05	0.16
	1.32	0.38	0.39	7.02	0.08	0.06	0.06	0.18	0.06	0.20
	1.41	0.37	0.45	8.23	0.11	0.07	0.04	0.20	0.05	0.20
	1.53	0.42	0.46	4.99	0.11	0.08	0.05	0.20	0.08	0.21

Джерело: розраховано автором.

Оскільки деякі показники відображаються у відносних, а деякі в абсолютних величинах, то для уніфікації і можливостей проведення подальших розрахунків необхідно виконати стандартизацію – приведення різних одиниць виміру до безрозмірної величини, тобто вирівняти значення ознак які будуть використовуватись для розрахунку інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» методом таксонометричного аналізу.

Для цього визначаємо середнє значення за кожним показником і проведено серіалізацію за формулою:

$$F_{ij} = \frac{X_{ij}}{\bar{X}_j} \quad (2.24)$$

Результати розрахунків середнього значення і серіалізації наведені в табл. 2.19 і табл. 2.20 відповідно.

Таблиця 2.19

Результати розрахунку середнього значення кожної з ознак (складових) і матриці стандартизованих значень F кожної з ознак інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 – 2017рр

\bar{X}_n	\bar{X}_1	\bar{X}_2	\bar{X}_3	\bar{X}_4	\bar{X}_5	\bar{X}_6	\bar{X}_7	\bar{X}_8	\bar{X}_9	\bar{X}_{10}
	1.29	0.36	0.44	6.38	0.09	0.06	0.05	0.16	0.06	0.18
F	0.77	0.82	0.97	0.89	0.87	0.63	1.11	0.64	0.86	0.82
	0.93	0.96	1.09	0.94	0.87	1.09	1.11	0.64	0.86	0.87
	1.02	1.04	0.88	1.10	0.87	0.94	1.11	1.15	1.03	1.09
	1.09	1.02	1.02	1.29	1.20	1.09	0.74	1.28	0.86	1.09
	1.19	1.15	1.04	0.78	1.20	1.25	0.93	1.28	1.38	1.14

Джерело: розраховано автором.

Після стандартизації значень проведено диференціацію ознак на стимулятори та дестимулятори. Підставою такого поділу є характерний вплив кожного з показників на рівень розвитку досліджуваного об'єкта. Відомо що, ознаки, які надають позитивний (стимулюючий) вплив на загальний рівень розвитку об'єкта, називаються стимуляторами, а ознаки, що уповільнюють розвиток підприємства, – дестимуляторами. Поділ ознаки на стимулятори і дестимулятори – основа для побудови вектора-еталона, який має координати X_{oi} і формується зі значень показників:

$$F_{oi} = \max F_{ij}, \text{ якщо показник } j \text{ є стимулятором,}$$

$$F_{oi} = \min F_{ij}, \text{ якщо показник } j \text{ є дестимулятором.}$$

Після розподілу ознак на стимулятори та дестимулятори на основі елементів матриці формуємо вектор-еталон (P_o):

$$P_o = (1,19;1,15;1,09;1,29;1,2;1,25;1,11;1,28;1,38;1,14).$$

Відстань між точкою-одиницею та точкою P_o розраховано за формулою:

$$C_{io} = \sqrt{\sum_{j=1}^m (F_{ij} - F_{oj})^2} \quad (2.25)$$

де, F_{ij} – стандартизоване значення j -показника в період часу i ; F_{oj} – стандартизоване значення i -показника в еталоні.

Розраховане значення показника C_{io} для аналізованих років (2013–2017), а також середнє значення \bar{C}_o наведене в табл. 2.20

Таблиця 2.20

Значення показників C_{io} та \bar{C}_o інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 – 2017 рр.

$C_{i 2013}$	$C_{i 2014}$	$C_{i 2015}$	$C_{i 2016}$	$C_{i 2017}$	\bar{C}_o
1.14	1.05	0.67	0.68	0.54	0.85

Джерело: розраховано автором.

Отримана відстань послужила початковим елементом для розрахунку показника таксономії за наступними формулами:

$$K_i = 1 - d_i \quad (2.26)$$

$$d_i = \frac{C_{io}}{C_o} \quad (2.27)$$

$$C_o = \bar{C}_o + 2S_o \quad (2.28)$$

$$S_o = \sqrt{\frac{1}{m} \sum_{i=1}^m (C_{io} - \bar{C}_o)^2} \quad (2.29)$$

Так як показники є взаємозалежні розрахунки слід розпочинати з показника S_o і C_o для всіх аналізованих років, а далі показники d_i і K_i повинні розраховуватись для кожного аналізованого року окремо (2013–2017 рр.).

Дані розрахунків наведені в табл. 2.21.

Таблиця 2.21

Результати розрахунку показників S_o , C_o , d_i , K_i інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013–2017 рр.

Рік / показник	2013	2014	2015	2016	2017
S_o	0.29				
C_o	1.43				
d_i	0.80	0.74	0.47	0.48	0.38
K_i	0.20	0.26	0.53	0.52	0.62

Джерело: розраховано автором.

Динаміка інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013–2017 рр. відображена графічно на рис. 2.15.

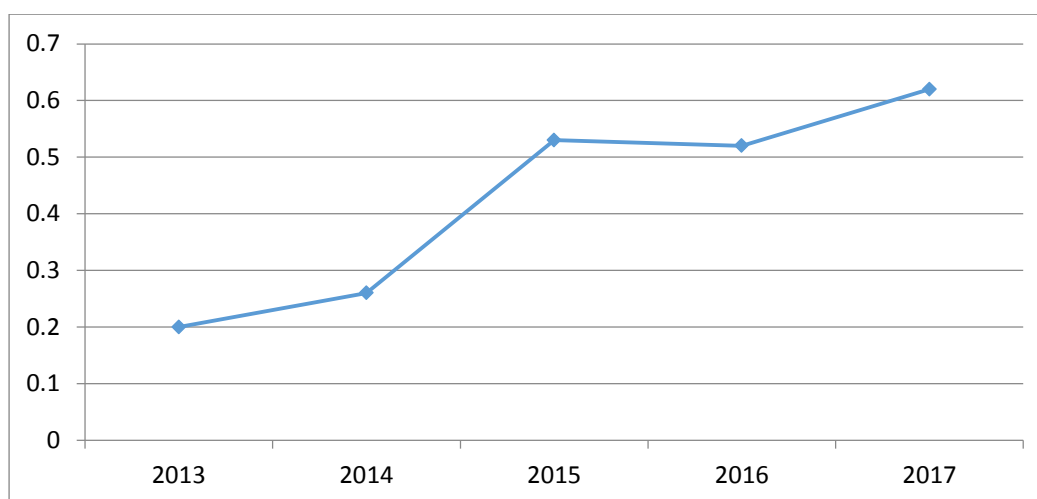

Рис. 2.15 Динаміка інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013–2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі табл.2.21.

Таксонометричний метод синтетично характеризує зміни значень ознак досліджуваних груп. Інтерпретація даного показника така: він приймає високі значення при великих значеннях стимуляторів і низькі значення – при малих значеннях стимуляторів.

Градація рівня розвитку об'єктів стосовно досліджуваного явища відображена в табл. 2.22.

Таблиця 2.22

Градація рівня інтегрального показника економічної безпеки
УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 – 2017 рр.

Рівень розвитку	Значення таксонометричного показника
Найвищий	1.00 – 0.80
Високий	0.79 – 0.60
Середній	0.59 – 0.26
Низький	0.25 – 0.11
Найнижчий	0.10 – 0.01

Джерело: адаптовано і доповнено автором на основі [55].

На основі розрахованих показників можна зробити наступні висновки:

Аналізуючи динаміку рівня економічної безпеки для філії УМГ «Прикарпаттрансгаз» ПАТ «Укртрансгаз» за 2013 – 2017 рр. можемо побачити чітку тенденцію до покращення і зростання даного показника. Так, наприклад, протягом аналізованого періоду (2013 – 2017 рр.) значення показника збільшилось більше ніж в три рази (значення 0,2 в 2013 році проти значення 0,62 в 2017 році).

Динаміка до зростанні інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» як одного з представників газотранспортної галузі України демонструє нам, що за останні 5 років даний показник зростає, що пояснюється виваженою політикою і чіткими управлінськими рішеннями як на рівні підприємства, так і на рівні держави.

Продовження тенденції до зростання інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» дозволить підприємству показувати зростання навіть за несприятливих економічних умов чи криз.

Таким чином, забезпечуючи свою економічну безпеку, УМГ «Прикарпаттрансгаз» робить безпосередній вклад в економічну безпеку енергетичної галузі, та в економічну безпеку держави загалом.

Аналізуючи показник економічної безпеки з перспективи градації рівнів цього показника, можемо відмітити, що на початку аналізованого періоду (2013 р.) даний показник перебував у низькому сегменті (значення показника 0,2), чим спричиняв загрозу підприємству, але керівництвом було вжито необхідних заходів до підвищення економічної безпеки і, як результат, в наступному році показник становив вже 0,26, що становить ріст у 30 % в порівнянні з 2013 роком.

Аналізуючи 2015 рік в контексті економічної безпеки філії УМГ «Прикарпаттрансгаз» ПАТ «Укртрансгаз», бачимо великий стрибок у значенні цього показника (на 0,27 або 101 %), що пояснюється стабілізаційними процесами в економічному середовищі, розвитком інноваційної складової діяльності підприємства, впровадження нових прогресивних підходів у діяльності підприємства, а також політикою спрямованою на захист інтересів підприємства і забезпечення сталого розвитку, з забезпеченням відповідного рівня захисту від посягань і рейдерства.

У наступному 2016 році підприємство показало незначний спад економічної безпеки (на 1,9 %), що спричинено, на нашу думку, загальним спадом енергетичної галузі. Проте вже у 2017 році керівництво підприємства спрямовувала додаткову увагу на інноваційну і силову складову як одну з найвагоміших у складі економічної безпеки, що дозволило не тільки впровадити у діяльність нові сучасні інноваційні засоби, що дозволили покращити фінансовий результат діяльності підприємства, але й захиститись від примусового поглинання чи рейдерського захоплення. Загальне зростання інтегрального показника економічної безпеки філії УМГ «Прикарпаттрансгаз» ПАТ «Укртрансгаз» в порівнянні з попереднім роком становило 19,2 %, і підтверджує що підприємство перебуває в «високому»

рівні економічної безпеки і здатне самостійно протистояти несприятливим явищам в економіці, запроваджувати інноваційні механізми у свою діяльність, збільшуючи тим самим прибутковість діяльності і зменшуючи не екологічні процеси, а впроваджуючи сучасні інноваційні заходи.

Для узагальнення результатів проведено аналогічні розрахунки для філії УМГ «Львівтрансгаз» ПАТ «Укртрансгаз» за 2013–2017рр. використовуючи вище зазначений таксонометричний метод. Вихідні дані відображено у таблиці 2.23.

Таблиця 2.23

Вихідні дані для розрахунку інтегрального показника економічної безпеки таксонометричним методом для філії УМГ «Львівтрансгаз» ПАТ «Укртрансгаз» (вихідні дані скориговані на їхні вагові коефіцієнти)

Роки	Фінансова стійкість	Ліквідність і платоспроможність підприємства	Рентабельність підприємства	Цілова активність	Інтелектуальна	Інформаційна	Безпека підприємства в екологічній сфері	Силова безпека підприємства	Політико-правова безпека підприємства	інноваційна безпека підприємства
2013	0.98	0.31	0.44	5.62	0.06	0.04	0.04	0.13	0.04	0.14
2014	1.17	0.32	0.46	5.8	0.06	0.06	0.05	0.11	0.05	0.17
2015	1.28	0.37	0.40	7.10	0.07	0.07	0.05	0.15	0.05	0.19
2016	1.40	0.29	0.43	8.25	0.11	0.08	0.06	0.18	0.06	0.18
2017	1.51	0.41	0.47	4.96	0.11	0.07	0.06	0.20	0.08	0.22

Джерело: розраховано автором на основі додатку Б.

Використовуючи дані табл. 2.23, сформовано матрицю спостережень, розраховано середнє значення та проведена серіалізація (табл. 2.24 – 2.27)

Таблиця 2.24

Матриця спостережень X інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Львівтрансгаз» за 2013 – 2017 рр.

X	0.98	0.31	0.44	5.62	0.06	0.04	0.04	0.13	0.04	0.14
	1.17	0.32	0.46	5.8	0.06	0.06	0.05	0.11	0.05	0.17
	1.28	0.37	0.40	7.10	0.07	0.07	0.05	0.15	0.05	0.19
	1.40	0.29	0.43	8.25	0.11	0.08	0.06	0.18	0.06	0.18
	1.51	0.41	0.47	4.96	0.11	0.07	0.06	0.20	0.08	0.22

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 2.25

Результати розрахунку середнього значення кожної з ознак (складових) та матриці стандартизованих значень інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Львівтрансгаз» за 2013–2017рр.

\bar{X}_n	\bar{X}_1	\bar{X}_2	\bar{X}_3	\bar{X}_4	\bar{X}_5	\bar{X}_6	\bar{X}_7	\bar{X}_8	\bar{X}_9	\bar{X}_{10}
	1.28	0.35	0.43	6.37	0.08	0.07	0.06	0.17	0.07	0.17
F	0.77	0.82	0.97	0.87	0.86	0.63	1.1	0.63	0.86	0.84
	0.93	0.94	1.09	0.93	0.86	1.07	1.1	0.63	0.86	0.84
	1.02	1.03	0.88	1.08	0.86	0.92	1.1	1.14	1.03	1.06
	1.09	1.02	1.02	1.29	1.20	1.06	0.74	1.27	0.87	1.06
	1.19	1.15	1.04	0.75	1.20	1.24	0.93	1.27	1.36	1.16

Джерело: розраховано автором.

Розраховане значення показника C_{i0} для аналізованих років (2013 – 2017), а також середнє значення \bar{C}_o наведене в табл. 2.26

Таблиця 2.26

Значення показників C_{i0} та \bar{C}_o інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Львівтрансгаз» за 2013 – 2017 рр. (розраховано автором)

$C_{i 2013}$	$C_{i 2014}$	$C_{i 2015}$	$C_{i 2016}$	$C_{i 2017}$	\bar{C}_o
1.13	1.06	0.64	0.67	0.55	0.86

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 2.27

Результати розрахунку показників S_o , C_o , d_i , K_i інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Львівтрансгаз» за 2013–2017 рр.

	2013	2014	2015	2016	2017
S_o	0.28				
C_o	1.42				
d_i	0.78	0.72	0.48	0.47	0.36
K_i	0.22	0.28	0.52	0.54	0.64

Джерело: розраховано автором.

Таким чином можемо спостерігати схожу тенденцію росту рівня економічної безпеки УМГ «Львівтрансгаз» у порівнянні з УМГ «Прикарпаттрансгаз», що свідчить про те що філії підприємства ПАТ «Укртрансгаз» знаходяться на відносно однаковому рівні розвитку і стані діяльності що дозволяє зробити висновок про те що рівень економічної безпеки на базі цих двох підприємств емпірично відображає рівень стану

економічної безпеки по газотранспортній галузі енергетичного сектору України загалом.

Динаміка інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Львівтрансгаз» за 2013 – 2017 рр. відображена графічно на рис. 2.16.

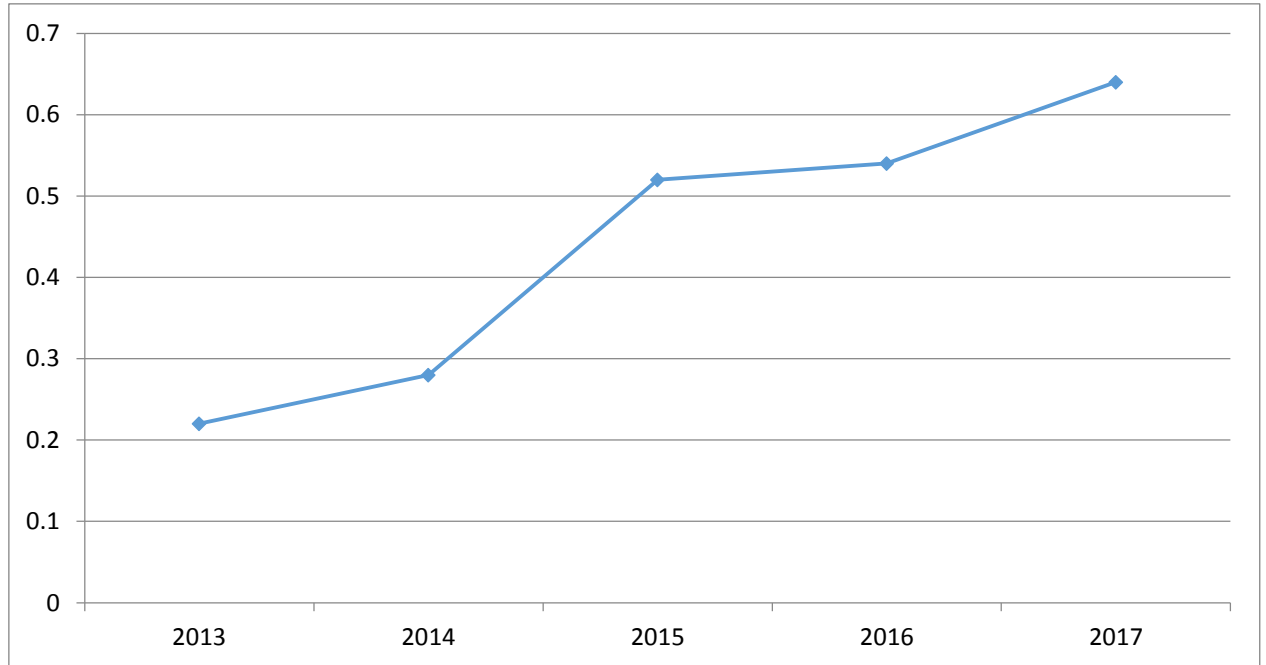

Рис. 2.16 Динаміка інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Львівтрансгаз» за 2013 – 2017 рр.

Джерело: побудовано автором на основі табл. 2.27.

Провівши аналіз рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств енергетичної галузі України на базі філій ПАТ «Укртрансгаз» УМГ «Львівтрансгаз» та УМГ «Прикарпаттрансгаз» можемо зробити наступні висновки про те, що протягом аналізованого періоду незважаючи на кризові явища в економіці і в державі підприємствам газотранспортної галузі вдавалось забезпечувати приріст основних показників діяльності, що в свою чергу відобразилося на показнику рівня економічної безпеки.

Аналізуючи УМГ «Львівтрансгаз» в контексті вагових коефіцієнтів складових діяльності підприємства бачимо схожу ситуацію з УМГ «Прикарпаттрансгаз» в контексті поділу складових і їхніх індексів вагомості, що свідчить також про загальногалузеву тенденцію до переважання силової і інноваційної складових потребують особливої уваги з боку керівництва підприємства.

Висновки до розділу 2

У результаті дослідження виділено шляхи, окреслено особливості, проаналізовано методи оцінювання економічної безпеки газотранспортних підприємств, визначено елементи, які впливають на цей показник, охарактеризовано зовнішні і внутрішні загрози, що створює підґрунтя для формування й реалізації стратегії підвищення рівня економічної безпеки, зокрема:

1. Для газотранспортних підприємств характерним є ряд специфічних, нетрадиційних факторів впливу на діяльність, які можуть бути розціненні як небезпеки чи загрози, тому організація ефективного захисту економічної безпеки газотранспортних підприємств повинна обов'язково передбачати взаємодію служби власної економічної безпеки з іншими структурними підрозділами підприємства, оскільки комплексність і багатовекторність загрози не дозволить працівнику відділу економічної безпеки самостійно здійснювати контроль і реагування від усіх видів ідентифікованих та прихованих небезпек.

2. Удосконалено методичний підхід до оцінки стану забезпечення економічної безпеки газотранспортного підприємства, що базується на основі синтезу ресурсно-функціонального та комплексного підходів із застосуванням моделі оцінки стану забезпечення економічної безпеки. Розроблено комбінований методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки на прикладі газотранспортних підприємств із застосуванням інтегрального критерію. Дослідження вагомості впливу функціональних компонентів на загальний рівень економічної безпеки здійснено за допомогою методу варіації, який дозволяє уникнути суб'єктивних суджень з боку експертів і дає більш точну інформацію щодо кількісної ваги аналізованого складового компоненту.

3. За результатами аналізу вагомості встановлено, що найбільший вплив на рівень економічної безпеки газотранспортних підприємств здійснюють фінансова, інноваційна і силова складові, не суттєво впливають

політико–правова, інформаційна, екологічна складові. За результатами інтегральної оцінки загального рівня економічної безпеки встановлено, що УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013 – 2017 рр. показувало чітку тенденцію до покращення і зростання даного показника. Так, наприклад, протягом аналізованого періоду (2013 – 2017 рр.) значення показника збільшилось більше ніж в три рази (значення 0,2 в 2013 році проти значення 0,62 в 2017 році). Для УМГ «Львівтрансгаз» існує схожа тенденція, що свідчить, про відносно однаковий рівень розвитку і стан діяльності філії ПАТ «Укртрансгаз» і дозволяє зробити висновок, що аналіз рівня економічної безпеки на базі цих двох підприємств емпірично відображає рівень стану економічної безпеки по газотранспортній галузі енергетичного сектору України загалом. Хоча стан підприємств характеризується фінансовою і економічною стабільністю, зменшення обсягів газопостачання з Росії до Європи і зменшення обсягів транзиту через Україну з 93 млн куб. м. в 2013 році до 83,7 млн куб. м. в 2017 (за даними НАК «Нафтогаз України»[17]) потребує прийняття вагомих управлінських рішень в частині економічної безпеки.

Список використаних джерел до розділу 2

1. Александров І. О. Кластеризація територіальних 324 утворень України за рівнем економічної безпеки / І. О. Александров, О. В. Половян // Економічна кібернетика. 2000. № 5–6. С. 40–47.
2. Алексеенко В. Н. Система защиты коммерческих объектов. Технические средства защиты : практ. пособ. / В. Н. Алексеенко, Б. В. Сокольський. М. : 1992. 94 с.
3. Аніщенко І. В. Оцінка ефективності реалізації та фінансове забезпечення програм розвитку малого бізнесу в регіоні / І. В. Аніщенко, Ю. Б. Пінчук // Економіка та держава, 2005. № 10. С. 29–33.
4. Ареф'єва О. В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств / Олена Володимирівна Ареф'єва // Недержавна система безпеки підприємництва як суб'єкт національної безпеки України : зб. матер. наук.–практ. конф., Київ, 16–17 травня 2001 р. К. : Вид-во Європ. ун-ту фінансів, інформ. систем, менеджменту і бізнесу, 2003. С. 49–53.
5. Баженова О. В. Аналіз стану економіки України в 325 контексті її економічної безпеки / Олена Володимирівна Баженова // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект: сб. науч. тр. ДонНУ. Донецк : Изд-во ДонНУ, 2004. С. 839–845.
6. Баженова О. В. Застосування системного підходу до аналізу економічної безпеки держави / Олена Володимирівна Баженова // Вісн. КНУ, сер. Економіка. Вип. 66–67. К. : ВПЦ КНУ, 2003. С. 122–124.
7. Баженова О. В. Методика визначення оцінки економічної безпеки держави / Олена Володимирівна Баженова // Актуальні проблеми розвитку підприємницької діяльності в Україні: зб. наук. пр. за заг. ред. А. В. Шегди. Вип. 3. К. : ВПЦ КНУ, 2003. С. 4–9.
8. Боротьба з відмиванням коштів: правовий, організаційний та практичний аспекти / С. Г. Гурій, О. Л. Копиленко, Я. В. Янушевич та ін. К. : Парлам. Вид-во, 2005. 216 с.

9. Бурляй А. Г. Шлях України до ЄС через вирішення проблем малого і середнього бізнесу / А. Г. Бурляй // Економіст. 2004. № 2. С. 22–24.
10. Вакульчик О.М. Analytical decomposition model of the indicator of corporate management quality and effectiveness / Вакульчик О.М., Вагонова О.Г., Протасова Є.В. // Науковий вісник НГУ. 2016 № 6 (155) С. 159 – 164.
11. Вакульчик О.М., Дубицький Д.П. Оцінка економічної безпеки підприємства в умовах кредитування / Економічний вісник НГУ. 2013. №3. С. 76–84.
12. Варналій З. С. Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва / З. С. Варналій, І. С. Кузнецова ; Ін-т екон. прогнозування НАН України. К.: 2002. 104 с.
13. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва в умовах європейської інтеграції України / Т. Г. Васильців, В. І. Волошин // Проблемы развития внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций : региональный аспект: сб. науч. тр. ДонНУ. Донецк : Изд 329 во ДонНУ, 2007. С. 1639–1644.
14. Васильців Т. Г. Механізми підвищення рівня конкурентоспроможності сектора малого підприємництва регіону / Тарас Григорович Васильців // Вісн. Львів. комерц. акад. Сер. екон. Л., 2007. С. 69–74.
15. Вступ до Світової організації торгівлі: нові можливості для України. К. : Український центр міжнародної інтеграції, 2006. 94 с.
16. Гаврилюк А. М. Формування системи управління економічною безпекою підприємництва / Анжела Миколаївна Гаврилюк // Економіка та держава . 2005. № 10. С. 43–45.
17. Гетьман О. О. Економічне обґрунтування механізму функціонування підприємства у ринковому ієрархічному просторі / Оксана Олександрівна Гетьман // Вісн. Дніпропетр. держ. фінан.-екон. Ін-ту : Екон. науки. Дніпропетровськ, ДДФЕІ. 2001. № 2 (6). С. 94–97.
18. Гладченко Т. М. Науково–методичні основи створення механізму державного управління і регулювання системи безпеки підприємницької

діяльності: регіональний аспект: автореф. дис. канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 «механізми державного управління» / Таїсія Миколаївна 332 Гладченко ; [Донецька держ. академія управління]. – Донецьк, 2004. 20 с.

19. Глобалізація і безпека розвитку: моногр. / М. О. Гончаренко, В. А. Зленко Д. Г. Лукіяненко та ін.; кер. авт. кол. і наук. ред. Олег Григорович Білоус – К. : ВПЦ КНУ, 2001. 733 с.

20. Глобальна торгова система: розвиток інститутів, правил, інструментів СОТ : моногр. / А. В. Войчак, А. О. Олефір, О. В. Фурсова, та ін. ; кер. авт. кол. і наук. ред. Тетяна Михайлівна Циганкова. К. : ВПЦ КНУ, 2003. 660 с.

21. Гораль Л. Концептуальні засади трансформації організаційної структури вертикально-інтегрованої компанії / Ліліана Гораль // Галицький економічний вісник . Тернопіль : ТНТУ, 2014. Том 47. — № 4. С. 90-95.

22. Горобінська І. В. Аналіз податкового навантаження та його вплив на динаміку ділової активності / Ірина Владиславівна Горобінська // Актуал. пробл. економіки. 2004. № 10 (40). С. 26–32.

23. Державна регіональна політика України : особливості та стратегічні пріоритети : моногр. / З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. С. Куйбіда та ін.; за ред. Зіновія Степановича Варналія. К. : НІСД, 2007. 768 с.

24. Дзись Г. В. Роль регіонів у становленні національної економіки України / Георгій Васильович Дзись // Економіка України. 1999. № 10. С. 19–28.

25. Діак І. В. Енергетична безпека України / Іван Васильович Діак. К. : [б. в.], 2000. 103 с.

26. Добжанський Р. В. Роль держави у підтримці та розвитку малого і середнього бізнесу європейських країн та перспективи України / Р. В. Добжанський. К. : Редакції загальнопедагогічних газет, 2003. 116 с.

27. Довідка про стан виконання Резолюції учасників робочої зустрічі Президента України з промисловцями і підприємцями 27.11.2006 р. та Указу Президента України від 28.04.2007 р. № 363 «Про деякі заходи щодо вдосконалення регулювання підприємницької діяльності».

28. Дороніна М. С. Управління економічними та 335 соціальними процесами підприємства / Майя Степанівна Дороніна. Х. : Вид-во ХДЕУ, 2002. 431 с.
29. Дослідження зміни стану малого підприємництва Львівської області (квітень 2008 р. в порівнянні з жовтнем 2006 р., на базі соціологічних досліджень, проведених Комітетом підприємців Львівщини / офіційний інтернет-ресурс Комітету підприємців Львівщини (www.kpl.lviv.ua).
30. Економіка підприємства: підруч. / М. Г. Грещак, В. М. Колот, А. П. Наливайко та ін. ; за заг. ред. Сергія Федоровича Покропивного. 2-ге вид., перероб. та доп. К. : КНЕУ, 2000. 528 с.
31. Звіт про діяльність Держкомпідприємництва України у 2007 році. – К.: Держ. комітет України з питань регулят. політики та підпр-ва, 2008. 164 с.
32. Зубок М. І. Безпека підприємницької діяльності. Нормативно–правова документація комерційного підприємства, банку / М. І. Зубок, Р. М. Зубок. К. : Істина, 2004. 144 с.
33. Інноваційна стратегія українських реформ / [А. С. Гальчинський, В. М. Геєць, А. К. Кінах, В. П. Семиноженко]. К. : Знання України, 2002. 336 с. 338
34. Інструменти підтримки інноваційності малих і середніх підприємств : досвід Польщі та Європейського Союзу / [А. Бонковські, М. Клепка, К. Матусяк, Є. та ін.]. Познань–Київ : Коло, 2005. 186 с.
35. Інтернет–ресурс ISO2007 / Стандарт ISO 27001:2005. Офіційна сертифікація системи управління інформаційною безпекою (СУІБ) (www.iso27001security.com).
36. Інтернет-ресурс VI Всеросійської конференції експорто-орієнтованого малого бізнесу. – Досвід закордонних країн в розвитку конкурентоспроможного експортно–орієнтованого малого і середнього підприємництва (США, Великобританія, Японія, Південна Корея, Республіка Китай, Індія, Польща, Узбекистан) 339 (www.giac.ru).
37. Інтернет-ресурс Державного комітету статистики України (www.kpl.lviv.ua).

38. Інтернет-ресурс Державного комітету України з питань регуляторної політики та підприємництва (www.dkrp.gov.ua).
39. Інтернет-ресурс Європейського комітету статистики (www.eurostat.ec.europa.eu).
40. Інтернет-ресурс Кабінету Міністрів України (www.kmu.gov.ua).
41. Інтернет-ресурс Комітету підприємців Львівщини (www.kpl.lviv.ua).
42. Інтернет-ресурс Міністерства економіки України (www.me.gov.ua).
43. Ляпіна К. М. Національна програма розвитку малого підприємництва: очікування – проблеми – перспективи / К. М. Ляпіна, Д. В. Ляпін, С. М. Береславський // Аналітичний документ для прийняття політичних рішень. К., 2001. 24 с.
44. Ляпіна К. М. Опитування бізнес-асоціацій : «Бізнес-клімат в Україні : сучасний стан та перспективи» / К. М. Ляпіна, Д. В. Ляпін // Матеріали «круглого столу» «Пріоритети розвитку бізнесу та програми політичних партій.» Донецьк–Луганськ : Ін-т Конкурентного суспільства, 2006. 19 с.
45. Ляшенко В. И. Піддержка суб'єктів малого підприємництва в Росії, Україні и других странах СНГ / В. И. Ляшенко, В. В. Хахулин, С. В. Ляшенко. Луганск : Альма-матер, 2005. 490 с.
46. Мазур І. І. Детінізація економіки України : теорія та практика : моногр / Ірина Іванівна Мазур // К. : ВПЦ 344 КНУ, 2006. 239 с.
47. Мале підприємництво України: процес розвитку / Держкомпідприємництво України. К. : Ін-т Конкурентного суспільства, 2001. 255 с.
48. Методичні рекомендації щодо формування і реалізації регіональних програм розвитку малого підприємництва. К. : Держкомпідприємництво України, Мінекономіки України, 2000. 24 с.
49. Моделювання економічної безпеки : держава, регіон, підприємство : моногр. / за ред. Валерія Михайловича Геєця. Х. : Інжек, 2006. 240 с.

50. Орехова Т. В. Транснаціоналізація економічних систем в умовах глобалізації : моногр. / Тетяна Вікторівна Орехова / Під ред. Ю. В. Макогона. Донецьк: ДонНУ, 2007. 394 с.
51. Орлик О. В. Аналіз факторів впливу на економічну безпеку підприємств та методи захисту від загроз і нейтралізації їх наслідків // Тренди та інновації в сучасній економіці: кол. монографія / за ред. О. С. Іванілова. Харків: ХНУБА, 2015. С. 154–165.
52. Сирота В. С. Попередження загроз як основний напрям забезпечення економічної безпеки підприємства // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». – 2014. Вип. 8. Ч. 7. С. 129–132.
53. Сорокіна, І. В. Теоретико–методологічні аспекти формування системи економічної безпеки підприємства [Текст]/ І. В. Сорокіна // Актуальні проблеми економіки. 2009. № 12. С. 114–122.
54. Статистичний щорічник України за 2006 рік. – Держкомстат України. К. : Консультант, 2007. 576 с.
55. Степаненко А. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів / А. Степаненко, М. Герасимов // Регіональна економіка. 2002. № 2. С. 39–54.
56. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004 – 2015 роки) «Шляхом європейської інтеграції». К. : ІВЦ Держкомстат України, 2004. 323 с.
57. Україна : Стратегічні пріоритети. Аналітичні оцінки 2006 / Моногр. НІСД за ред. Олександра Степановича Власюка. К. : НІСД, 2006 С. 409–416.
58. Україна в 2007 році: щорічні оцінки суспільно– політичного та соціально–економічного розвитку: моногр. / За заг. ред. Юрія Григоровича Рубана. К. : НІСД, 2007. 538 с.
59. Черняк О. І. Методика визначення зовнішньоекономічної безпеки України / О. І. Черняк, А. В. Ставицький // Экономическая безопасность, разведка и контрразведка. 2002. № 1 (1). С. 3–7.

60. Шемаєва, Л. Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища [Текст] : автореф. дис. д-ра екон. наук : 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності» / Л. Г. Шемаєва. Київ, 2010. 42 с.
61. Юй Цзяндбо Оцінка стану забезпечення економічної безпеки корпоративних підприємств будівельної галузі/ Юй Цзяндбо // Харків – 2015. с.200
62. Яценко Н. М. Регіональна економічна безпека у 358 контексті національної економічної безпеки / Н. М. Яценко // Актуал. пробл. економіки. 2002. № 2. С. 3–7.
63. Doing business in 2007: How to reform. Comparing regulations in 175 economies / The International Bank of Reconstruction and Development
64. Neuberger Egon. Comparative economic systems : a decision-making approach / Egon Neuberger, William J. Duffy ; with the collaboration of Alan A. Brown, F. Reed Johnson, Joseph A. Licari. – Boston : Allyn and Bacon, 1976. 378 p.
65. O. Vakulchyk. Unsystematic Risk and Enterprise Investment Attractiveness/ O. Vakulchyk and Y. Protasova//Sustainable Development of Industrial Regions. Advanced Engineering Forum Vol. 22. Trans Tech Publications Ltd, Switzerland, 2017. P. 107–112.

РОЗДІЛ 3

ОПТИМІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ГАЗОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1 Удосконалення стратегії підвищення рівня економічної безпеки підприємства

Узагальнення теоретичних та практичних аспектів проблеми формування економічної безпеки газотранспортних підприємств дозволяють з впевненістю стверджувати про її актуальність у сучасних умовах та необхідність вирішення. З метою досягнення максимального ефекту, управління економічною безпекою повинно здійснюватися комплексно з використанням механізмів оперативного, тактичного та стратегічного менеджменту.

З огляду на вищенаведене вважаємо що цільовим планом для досягнення очікуваного рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств буде не тільки аналіз рівня економічної безпеки а зокрема якісний аналіз передумов, шляхів досягнення бажаного рівня і методів їх забезпечення. Так шляхом розробки стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки ми пропонуємо базуватись на складових діяльності підприємства що мають найбільш вагому частку у структурі діяльності. Проте як бачимо на більшості підприємств економічна складова займає сумарну найбільшу частку тому пропонуємо її аналіз проводити як обов'язковий параметр, проте додатково вводячи заходи диверсифікації і підвищення рівня інших складових які мають вагому частку у структурі аналізованого підприємства.

Тому, на підприємстві необхідно налагодити механізм якісного проведення оцінки економічної безпеки та її складових на основі врахування всіх факторів впливу та з використанням засобів комп'ютерної техніки.

Отримуючи на регулярній основі якісну оцінку, керівництво матиме чітку картину слабких та сильних сторін функціонування підприємства.

Заходи щодо підвищення економічної безпеки газотранспортних підприємств, зважаючи на необхідність їх впливу на усі функціональні складові даних характеристик, повиненні здійснюватися шляхом вдосконалення, оптимізації і диверсифікації загроз фінансовій стійкості підприємства як функціонально залежного параметру економічної безпеки.

Щодо самого механізму розробки стратегії то на підприємстві необхідно створити спеціальну робочу групу з представників ключових ланок управління, які разом з представниками технічного сектору зможуть виокремити ризик фактори діяльності і знайти оптимальні шляхи їх диверсифікації.

Ось чому пропонуємо як можливий варіант впровадження тимчасової робочої групи з пошуку та забезпечення відповідного рівня економічної безпеки у кожному структурному підрозділі. Пізніше ці розробки будуть розглянуті працівниками служби економічної безпеки що дасть змогу краще знайти ризико утворюючі фактори і шлях їх недопущення.

Процес розробки стратегії зміцнення економічної безпеки газотранспортних підприємств пропонуємо здійснювати шляхом врахування особливостей газотранспортних підприємств (рис. 3.1). Слід зазначити, що на кожному його етапі особлива роль надається керівнику підприємства, здатному ризикувати і створювати таку мотиваційну систему для працівників, яка б максимально акумулювала їх зусилля у визначеному напрямі. Насамперед, керівник має допомогти усвідомити менеджерам усіх рівнів практичну необхідність і корисність розробки та реалізації стратегії економічної безпеки, активно залучити їх до цього процесу, створити умови для одночасної реалізації особистих здібностей та досягнення синергічного ефекту від їх спільної діяльності [8, с. 63].

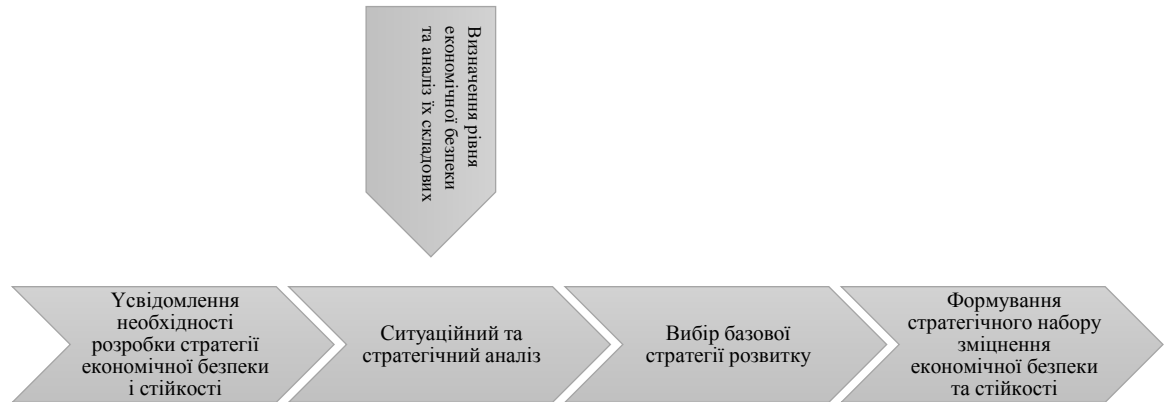

Рис 3.1 Алгоритм розробки стратегії формування економічної безпеки газотранспортного підприємства

Джерело: узагальнено і доповнено автором на основі [7]

Якісно проведений ситуаційний та стратегічний аналіз дозволяє отримати достовірну інформацію, яка стає основою вибору типу стратегії формування чи зміцнення економічної безпеки підприємства та розробки відповідного набору функціональних стратегій, реалізація яких сприяє досягненню поставленої цілі. Проте, вибір базової стратегії розвитку повинен ґрунтуватися на основі глибокого аналізу рівня економічної безпеки, що досягло підприємство на момент розробки стратегії, критичного аналізу потенціалу підприємства та перспектив реалізації альтернативних стратегій.

Одним з додаткових інструментів який дозволяє визначати загрози і їхні впливи не тільки на діяльність підприємства, але й на рівень економічної безпеки, є загальна принципова схема аналізу загроз газотранспортного підприємства (рис. 3.2) за силовою складовою.

Рис 3.2 Загальна принципова схема забезпечення економічної безпеки газотранспортного підприємства за силовою складовою
Джерело: узагальнено і доповнено автором на основі [16]

Врахування перспективних можливостей, загроз і необхідних умов імплементації базових стратегій послужило підґрунтям для розробки набору стратегічних орієнтирів газотранспортних підприємств у процесі формування та зміцнення їх економічної безпеки (рис. 3.3). Встановлено, що на кожному рівні безпеки підприємства доцільно скористатися відповідними базовими стратегіями, які слід поділити на два типи: реактивні та превентивні.

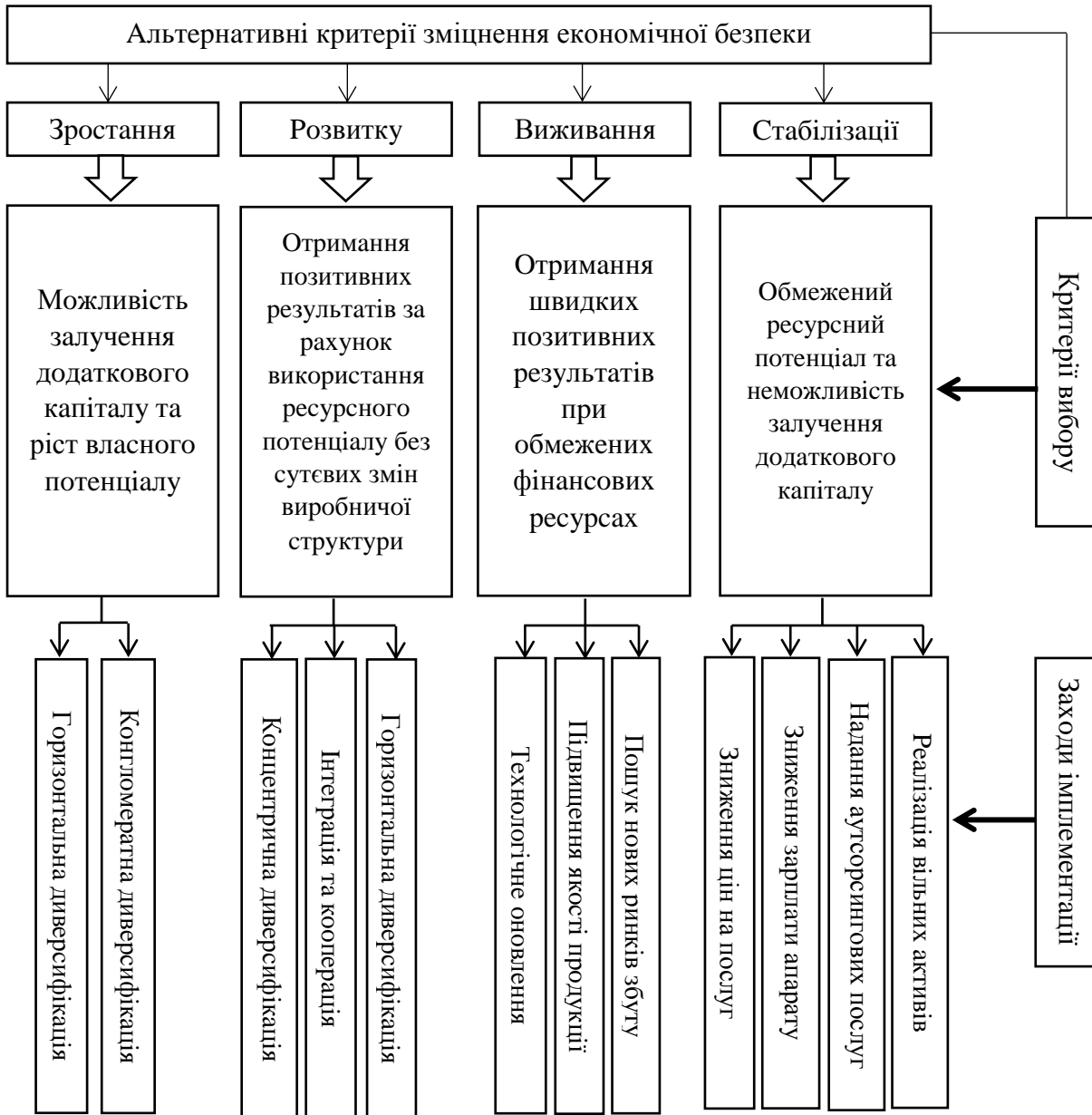

Рис 3.3 Стратегічні орієнтири газотранспортних підприємств у процесі зміцнення їх економічної безпеки

Джерело: узагальнено і доповнено автором на основі [8]

Реактивні стратегії є більш ризикованими, оскільки реалізуються у разі виникнення критичних ситуацій. Проте, їх розробка є не менш важливою, зважаючи на здатність не допустити банкрутства, оскільки в сучасних умовах навіть підприємство з добре налагодженим високоефективним дієвим механізмом підтримки економічної безпеки та стійкості не захищене повністю від ризиків [8]. До стратегій даного типу належать стратегії виживання та стабілізації, які доцільно використовувати в умовах критичного та низького рівня економічної безпеки, оскільки вони зорієнтовані на короткостроковий результат за рахунок використання лише

чинників внутрішнього потенціалу. Залучення додаткових джерел, у даному випадку, є нереальним та недоцільним. Зазначені стратегії реалізуються за рахунок доходів, отриманих від скорочення нерентабельних галузей та видів продукції, реалізації та здаванні в оренду виробничих потужностей, що не використовуються. У рамках стратегій виживання та стабілізації ефективним засобом є також поглиблення спеціалізації чи концентрації виробництва [6].

Превентивні стратегії застосовуються з метою завчасного запобігання ризикам та виникненню критичних ситуацій. Вони є ризиковими, високозатратними і потребують якісного інформаційного забезпечення, що вимагає налагодження ефективної роботи системи збору та аналізу достовірної інформації щодо ринкової ситуації та інших чинників макроекономічного середовища. Лише при виконанні даної умови підприємство матиме можливість не лише уникати ризикових ситуацій, а й отримувати економічний ефект від реалізації превентивних стратегій. Тобто, стратегії даного типу можуть реалізовуватися лише при досягненні відповідного рівня розвитку власного економічного потенціалу, а саме за умови середнього та високого рівня економічної безпеки [8].

Вважаємо, що в умовах зменшення обсягу транспортування природного газу доцільно застосовувати такі превентивні стратегії, як стратегія розвитку та стратегія зростання, що передбачають нарощування потенціалу підприємства за рахунок максимального використання як внутрішніх можливостей і резервів, так і зовнішніх чинників та переваг [8]. Їх застосування супроводжується залученням фінансових ресурсів шляхом акумуляції їх через інвестиції. Відносно інших стратегій то вони потребують більш комплексного підходу і стосуються інновацій у сфері технологій, економіки, промисловості, менеджменту, що повинно відбуватись на певному етапі діяльності підприємства.

Для газотранспортних підприємств вони можуть бути реалізовані шляхом диверсифікації постачання природного газу, введенні в експлуатацію нових газоперекачувальних агрегатів (більш сучасних,

високоєфективних, екологобезпечних, ресурсозберігаючих), освоєнні нових родовищ, поглибленні ступеня взаємозв'язку (з залученням реверсних технологій постачання природного газу), зміні організаційної структури чи управління компанією.

Найбільш дієвим способом уникнення ризиків та одночасного отримання прибутків є диверсифікація виробництва – урізноманітнення видів діяльності підприємства у виробничій, фінансовій та маркетинговій сферах [8].

Багато хто з науковців вважає що основними перевагами даної стратегії є те що вона на відміну від інших дає результати відразу після її реалізації і може бути застосована до підприємств будь якої галузі промисловості. Основним недоліком її є лиш те що вона вимагає високого ступеню декомпозиції і елімінації ризиків діяльності підприємства.

Для газотранспортних підприємств з високим рівнем економічної безпеки дієвим способом нарощування власного потенціалу може бути поєднання концентричної та горизонтальної диверсифікації з конгломератною диверсифікацією, суть якої

полягає у розширенні виробництва за рахунок продукції та послуг, які не мають жодного відношення до вже освоєних підприємством технологій, та ринків.

Зазвичай, газотранспортні підприємства з метою зміцнення економічної безпеки спрямовують більше зусиль на розробку та реалізацію превентивних стратегій, що дозволяють завчасно запобігати можливим ризикам та поступово підвищувати рівень стійкості. Проте, однозначно стверджувати про доцільність лише їх застосування нераціонально, оскільки для цього підприємство мусить мати відповідні можливості та ступінь розвитку внутрішнього потенціалу [8]. Реалізація такого роду стратегій має відчутний вплив на газотранспортне підприємство, що може бути прослідковане в таких напрямках:

– зниження та превенція економічних ризиків, у результаті зміни у середовищі функціонування (наприклад зміна шляхів газопостачання до Європи);

– зміцнення ринкових позицій та розширення ринкової ніші підприємства (наприклад шляхом створення газових хабів);

– поліпшення асортименту, якості та конкурентоспроможності продукції (наприклад запровадження нових послуг щодо ремонту турбін, тощо);

– збільшення прибутків за рахунок нових фінансових надходжень, які підприємство зможе залучити як результат роботи в суміжних галузях або за не прямим профілем роботи;

– застосування розробка нових технологій, ринків збуту, розширення асортименту послуг (наприклад запровадження електродвигунів для приводу ГПА і використання для їх живлення альтернативної енергетики);

– зростання продуктивності праці і використання потенціалу підприємства у повному обсязі;

– зростання зацікавленості працівників шляхом заохочень, мотивації і проведення таким чином заходів для покращення умов праці чи екологічних заходів

З огляду на вищезазначені переваги, превентивні стратегії є більш перспективними для підвищення рівня економічної безпеки і стійкості підприємств, проте вони не позбавлені своїх недоліків. Насамперед, це їх висока затратність: потребують суттєвих витрат на нововведення і дають економічний ефект лише в довгостроковій перспективі. Тому при виборі стратегій даного типу необхідно реально оцінити можливості підприємства – чи має воно достатню фінансову базу. Також доцільно враховувати можливі ризики, бо навіть володіючи найновітнішою та достовірнішою інформацією, можна помилитися у виборі напряму диверсифікації виробництва та визначенні межі розширення діяльності [8].

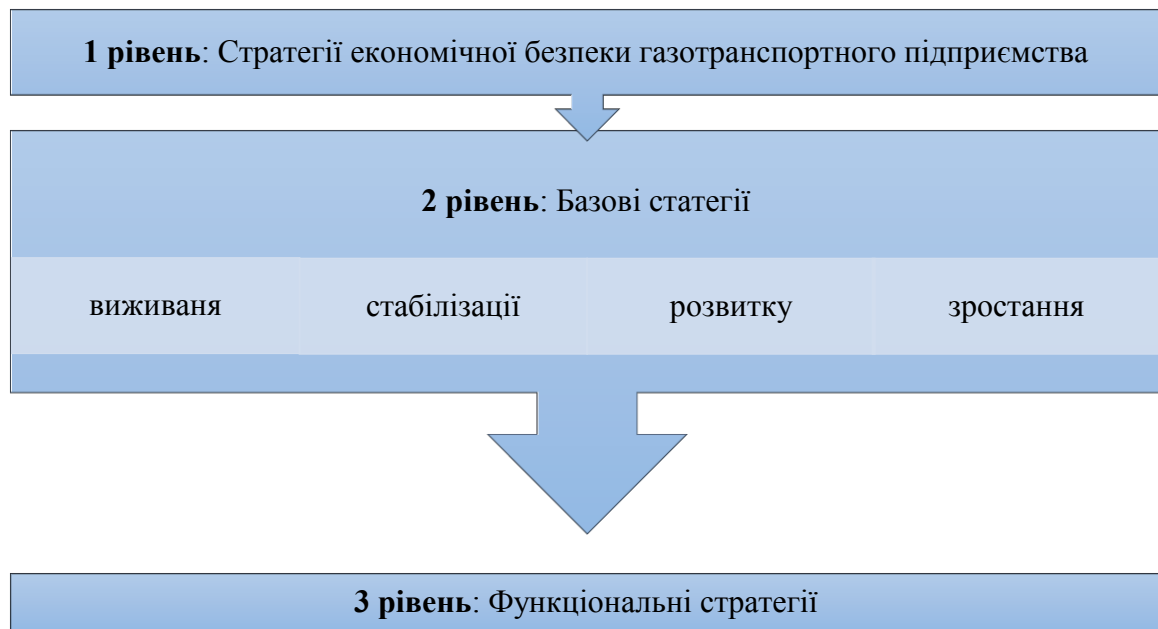

Рис. 3.4 Набір стратегій формування і зміцнення економічної безпеки газотранспортних підприємств

Джерело: узагальнено і доповнено автором на основі [19]

Загалом сумуючи стратегії можемо визначити їх позитивний вплив і просліджувати зростання динаміки осановинх показників діяльності які визначаються для даного підприємства.

При забезпеченні високого рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств стратегії різних рівнів і видів повинні бути взаємоузгодженими і взаємодоповнюючими, а також сприяти досягненню встановленої мети і планових показників діяльності підприємства. Зокрема на кожному рівні важливо встановити чітко сформульований та регламентований у часі набір дій та заходів, що буде оптимальним варіантом вирішення встановлених завдань і цілей що стосуються не тільки основної діяльності підприємства але й мають безпосередній вплив на економічну, інформаційну, матеріальну і інші сторони діяльності підприємства, на які мають вплив також фактори зовнішнього середовища. Саме тому необхідно не тільки планувати зростання певних економічних показників а чітко визначати конкретні економічні індикатори і їхні цільові значення які будуть мати два рівня досяжності (так звані «nice to have» і «must have» показники).

Як вказувалось, для газотранспортного підприємства притаманні певні специфічні галузеві ризики і загрози. Так, аналізуючи події останніх років бачимо що особливої уваги потребують силова і інноваційна складові діяльності газотранспортного підприємства, що пояснюється збільшенням кількості рейдерських та силових захоплень підприємств енергетичної галузі, а також застарілістю обладнання і технологій, спричиненого відсутністю інвестицій у підприємства такого типу. Вважаємо, що удосконалення системи охорони підприємства дозволить зменшити ризики для силової складової, але за умови, що зміни будуть мати системний характер і будуть стосуватись як фізичної безпеки працівників і майна підприємства, так і інформаційної безпеки даних підприємства. Зокрема пропонуємо доповнити посадові обов'язки працівників відповідних підрозділів функціональними обов'язками, а також розробити план дій на випадок витоку інформації чи спроби силового захоплення підприємства. Щодо інноваційної складової, вважаємо, що слід розробити комплекс дій щодо залучення інвестицій і спрямування їх у ті підрозділи підприємства де ROI (Return on Investment) буде найвищим і додаткові кошти зможуть мати позитивний ефект на показниках діяльності і фінансовому результаті.

При цьому, окрім стратегічного планування вважаємо за доцільне проводити оптимізацію організаційної структури підприємства. Так розширення посадових обов'язків чи доповнення новими дозволить оптимізувати рівень відповідальності і взаємодії між працівниками одного структурного підрозділу так і між підрозділами в цілому (рис 3.5). Так пропонуємо доповнити посадові обов'язки працівників відділу автоматизації у плані забезпечення цілісності і збереження інформації (включаючи комерційну таємницю і запобігання промислового шпіонажу); відділу охорони об'єктів та безпеки у розрізі запобігання і розробки плану дій при виявленні загрози рейдерського захоплення чи силового посягання на працівників чи майно підприємства; працівники фінансового відділу повинні забезпечити постійний моніторинг і визначення рівня економічної безпеки

входячи до складу робочої групи із забезпечення високого рівня економічної безпеки підприємства поруч із представниками інших відділів і структурних підрозділів.

Також слід розробити чіткий план який буде розподіляти обов'язки, повноваження та відповідальність осіб залучених у процес управління. Контроль і відповідальність за аналіз, своєчасне виявлення, диверсифікацію загроз економічній безпеці підприємства пропонуємо здійснювати заступнику директора з фінансово-економічних питань.

Таким чином, процес управління економічною безпекою газотранспортного підприємства повинен здійснюватися паралельно та взаємоузгоджено на трьох рівнях. При цьому важливим також не тільки розробка плану, але й контроль за реалізацією визначених заходів та оцінка їх ефективності, що дозволить вчасно виявити помилки і прорахунки при прийнятті рішень та скорегувати управлінську політику для досягнення максимального ефекту від реалізації стратегії [8].

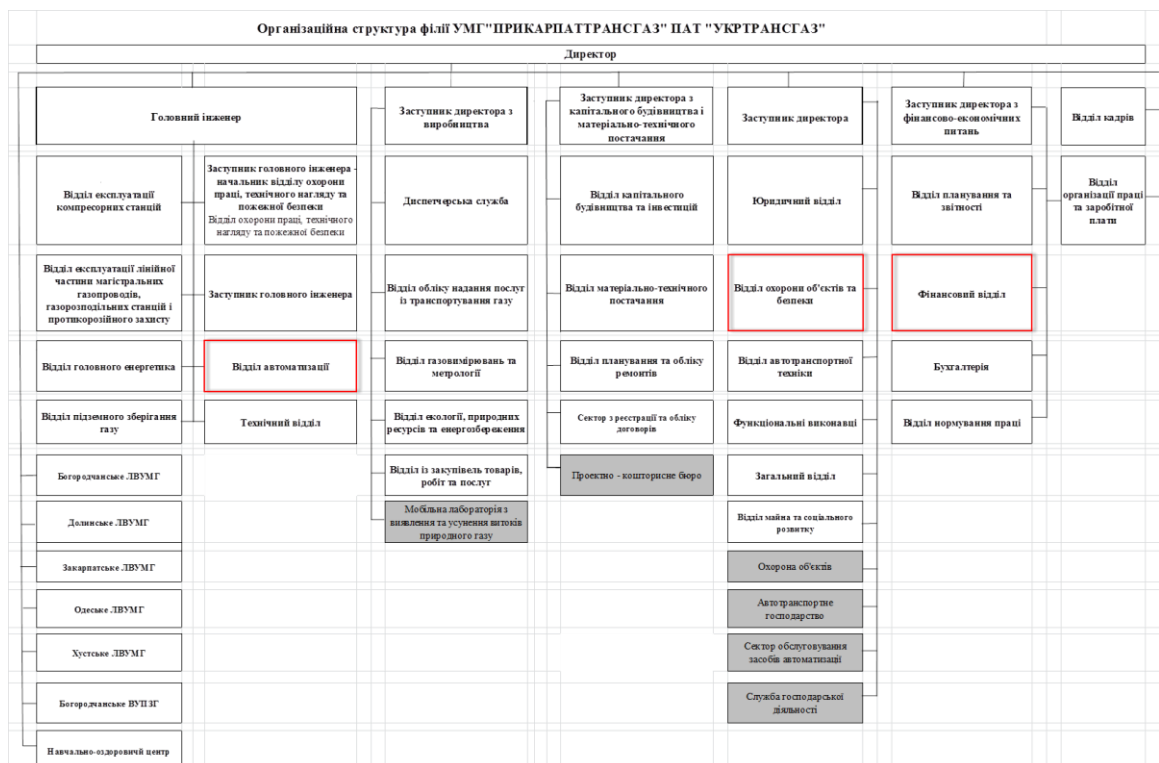

Рис.3.5 Удосконалена організаційна структура філії УМГ «Прикарпаттрансгаз»

Джерело: Звіт філії УМГ «Прикарпаттрансгаз» з доповненнями автора

3.2 Моделювання рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств

Для ефективного і вчасного реагування на загрози, які можуть спіткати підприємство, доцільно, проводити прогнозування, що дозволяє за допомогою математично-статистичних методів передбачити поведінку показника чи групи показників у часі.

Прогноз інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз» проведено за допомогою програми Microsoft Excel. За умов кризових явищ в світовій економіці як і нестабільності економіки України, довгострокове прогнозування не є доцільним, тому прогноз значення інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз» здійснено для 2018 – 2019рр.

З метою проведення прогнозування за допомогою статистичних функцій в MS Excel нами застосовано регресивний аналіз, який полягає в підборі графіка для набору спостережень за допомогою методу найменших квадратів, який на нашу думку найкраще екстраполює значення аналізованих показників так як враховує дані 5 попередніх років. Важливо зазначити що основою даного методі є оцінка закономірностей, які спостерігаються на тлі випадкових коливань, та їх використання для подальших розрахунків, (прогнозів) значення аналізованого показника. Регресія використовується для аналізу впливу на окрему змінну значень однієї (парна регресія) чи більше незалежних змінних (множинна регресія) [32, с. 355].

Методика прогнозування, обрана нами, є типовою і використовує для розв'язування нашої задачі в MS Excel статистичну функцію.

Для прогнозування складена електронна таблиця (табл. 3.1)

Нами побудовано рівняння прямої парної регресії для кожного елемента таблиці і спрогнозовано їх результат у 2018 – 2019 рр. (табл. 3.2).

Таблиця 3.1

Прогнозування складових показників інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2018 – 2019 рр.

Рік / Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Коефіцієнти рівняння регресії	
Показники фінансової стійкості та стабільності	7.10	8.55	9.40	10.82	11.80	1.20	5.01
Показники ліквідності та платоспроможності	2.32	2.67	2.72	2.87	2.98	0.17	2.06
Показники рентабельності	3.61	3.67	3.54	3.49	3.52	-0.05	3.94
Показники ділової активності	43.57	49.90	54.00	58.80	45.40	4.98	17.12
Показники інтелектуальної складової	1.40	1.62	1.64	1.88	2.14	0.15	1.34
Показники інформаційної складової	1.20	1.39	1.60	1.77	2.04	0.19	0.96
Показники екологічної складової	1.50	1.51	1.61	1.76	1.82	0.09	1.36
Показники силової складової	0.66	0.67	1.19	1.22	1.22	0.22	-0.06
Показники політико-правової складової	0.90	0.96	1.16	1.21	1.28	0.11	0.65
Показники інноваційної складової	1.00	1.15	1.34	1.32	1.40	0.12	0.76

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 3.2

Прогнозування складових показників інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Львівтрансгаз» за 2018 – 2019рр.

Рік Показники	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	Коефіцієнти рівняння регресії	
Показники фінансової стійкості та стабільності	7.97	9.60	10.56	12.15	13.25	1.35	5.63
Показники ліквідності та платоспроможності	2.61	3.00	3.05	3.22	3.35	0.19	2.31
Показники рентабельності	4.05	4.12	3.98	3.92	3.95	-0.06	4.42
Показники ділової активності	48.93	56.04	60.64	66.03	50.98	5.59	19.23
Показники інтелектуальної складової	1.57	1.82	1.84	2.11	2.40	0.17	1.50
Показники інформаційної складової	1.35	1.56	1.80	1.99	2.29	0.21	1.08
Показники екологічної складової	1.68	1.70	1.81	1.98	2.04	0.10	1.53
Показники силової складової	0.74	0.75	1.34	1.37	1.37	0.25	- 0.07
Показники політико-правової складової	1.01	1.08	1.30	1.36	1.44	0.12	0.73
Показники інноваційної складової	1.12	1.29	1.50	1.48	1.57	0.13	0.85

Джерело: розраховано автором.

Нами отримано прогноз чистого прибутку на 2018р. та 2019р., та відповідно тих статей фінансової звітності, що впливають на його формування (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

Прогнозування складових інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» на 2018–2019 рр.

Складові	УМГ «Прикарпаттрансгаз»		УМГ «Львівтрансгаз»	
	2018р.	2019р.	2018р.	2019р.
Показники фінансової стійкості та стабільності	12.21	12.55	13.28	13.65
Показники ліквідності та платоспроможності	3.08	3.17	3.35	3.45
Показники рентабельності	3.64	3.74	3.96	4.07
Показники ділової активності	46.99	48.30	51.12	52.55
Показники інтелектуальної складової	2.21	2.28	2.40	2.48
Показники інформаційної складової	2.11	2.17	2.30	2.36
Показники екологічної складової	1.88	1.94	2.05	2.11
Показники силової складової	1.26	1.30	1.37	1.41
Показники політико – правової складової	1.32	1.36	1.44	1.48
Показники інноваційної складової	1.45	1.49	1.58	1.62

Джерело: розраховано автором.

Отже, згідно прогнозних розрахунків у 2018 році аналізовані показники показують тенденцію до зростання в порівнянні з 2017 роком, що пояснюється продовженням адміністрацією підприємства політики спрямованої на стабілізацію діяльності, збільшення прибутку, підвищення силової і інноваційних складових діяльності підприємства.

Наступним кроком був розрахунок вагомості обраних складових для УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз» за 2018 рік з

використанням методу варіації. Результати розрахунку вагомості складових інтегрального показника економічної безпеки газотранспортних підприємств за 2018 – 2019 рік наведені в таблиці 3.4 та 3.5.

Таблиця 3.4

**Розрахунок вагомості категорій (складових економічної безпеки)
для УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз» за 2018 рік**

Складова інтегрального показника ЕБ	УМГ «Прикарпаттрансгаз»				УМГ «Львівтрансгаз»			
	S _{k 2018}	X _{k 2018}	V _{k 2018}	W _{k 2018}	S _{k 2018}	X _{k 2018}	V _{k 2018}	W _{k 2018}
Фінансова стійкість	3.66	1.22	3.6	0.12	4.11	1.37	4.04	0.13
Ліквідність і платоспроможність	0.92	0.31	3.9	0.13	1.03	0.35	4.38	0.15
Рентабельність підприємства	1.09	0.36	3.9	0.13	1.22	0.40	4.38	0.15
Ділова активність	14.10	4.7	3.6	0.12	15.83	5.28	4.04	0.13
Інтелектуальна складова	0.66	0.22	1.5	0.05	0.74	0.25	1.68	0.06
Інформаційна складова	0.63	0.21	0.9	0.03	0.71	0.24	1.01	0.03
Безпека підприємства в екологічній сфері	0.56	0.19	1.2	0.04	0.63	0.21	1.35	0.04
Силова безпека підприємства	0.38	0.13	4.8	0.16	0.43	0.15	5.39	0.18
Політико-правова безпека підприємства	0.40	0.13	2.1	0.07	0.45	0.15	2.36	0.08
Інноваційна безпека підприємства	0.44	0.15	4.5	0.15	0.49	0.17	5.05	0.17

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 3.5

**Розрахунок вагомості категорій (складових економічної безпеки)
для УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз» за 2019 рік**

Складова інтегрального показника ЕБ	УМГ «Прикарпаттрансгаз»				УМГ «Львівтрансгаз»			
	S _{k 2019}	X _{k 2019}	V _{k 2019}	W _{k 2019}	S _{k 2019}	X _{k 2019}	V _{k 2019}	W _{k 2019}
Фінансова стійкість	3.77	1.26	3.90	0.13	4.23	1.41	4.38	0.15
Ліквідність і платоспроможність	0.95	0.32	3.90	0.13	1.07	0.36	4.38	0.15
Рентабельність підприємства	1.12	0.37	3.90	0.13	1.26	0.42	4.38	0.15
Ділова активність	14.49	4.83	3.60	0.12	16.27	5.42	4.04	0.13
Інтелектуальна складова	0.68	0.23	1.20	0.04	0.76	0.26	1.35	0.04
Інформаційна складова	0.65	0.22	0.75	0.03	0.73	0.25	0.84	0.03
Безпека підприємства в екологічній сфері	0.58	0.19	1.20	0.04	0.65	0.21	1.35	0.04
Силова безпека підприємства	0.39	0.13	5.10	0.17	0.44	0.15	5.73	0.19
Політико – правова безпека підприємства	0.41	0.14	1.80	0.06	0.46	0.16	2.02	0.07
Інноваційна безпека підприємства	0.45	0.15	4.50	0.15	0.51	0.17	5.05	0.17

Джерело: розраховано автором.

На основі розрахованих показників зроблено наступні висновки:

Значення кожної з складових діяльності УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз» має позитивну динаміку що свідчить про вірну політику адміністрації підприємства, яка призводить до росту всіх показників діяльності підприємства. Існує тенденція до зменшення різких темпів росту проте є продовження сталого (незначного) зростання кожного з показників.

Ситуація на обох УМГ є позитивною і протягом аналізованого періоду (2013 – 2019 рр.) спостерігається тільки поживлення діяльності і ріст всіх показників діяльності підприємства.

Аналізуючи вагомість показників, слід акцентувати увагу на силовій і інноваційній складових економічної безпеки, які протягом аналізованого періоду мали найбільшу вагомість, що вимагає особливої пильності за значенням цих показників і швидкого реагування на ризики і загрози для інноваційної і силової складових діяльності управління магістральних газопроводів.

Для подальшого розрахунку інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз», врахувавши значення вагомості складових, здійснено коригування їх методом середньозважених цілих (див. табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Стандартизоване значення складових економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» скориговане на ваговий коефіцієнт за 2018 – 2019рр.

	Складові інтегрального показника ЕБ	Фінансова стійкість	Ліквідність і платоспроможність	Рентабельність підприємства	Ділова активність	Інтелектуальна складова	Інформаційна складова	Безпека підприємства в екологічній сфері	Силова безпека підприємства	Політико-правова безпека підприємства	Інноваційна безпека підприємства
УМГ «Прикарпаттрансгаз»	$Z_k 2018$	1.47	0.40	0.47	5.64	0.11	0.06	0.08	0.20	0.09	0.22
	$Z_k 2019$	1.63	0.41	0.49	5.8	0.09	0.05	0.07	0.22	0.08	0.23
УМГ «Львівтрансгаз»	$Z_k 2018$	1.65	0.45	0.53	6.33	0.12	0.07	0.09	0.22	0.10	0.25
	$Z_k 2019$	1.83	0.46	0.55	6.51	0.10	0.06	0.08	0.25	0.09	0.26

Джерело: розраховано автором.

Оцінка фінансового стану підприємства з використанням таксонометричного аналізу, дає можливість провести моніторинг діяльності газотранспортного підприємства та визначити інтегральний показник економічної безпеки. Запропонований метод дає можливість отримати досить повну та неупереджену інформацію про такий стан та динаміку цього показника за аналізований період [12].

Для розрахунку інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз» за 2018 – 2019 рр, таксонометричним методом сформовано матрицю спостережень (табл. 3.7)

Таблиця 3.7

Матриця спостережень X інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» (X_1) та УМГ «Львівтрансгаз» (X_2) за 2018 – 2019рр.

X_1	1.47	0.40	0.47	5.64	0.11	0.06	0.08	0.20	0.09	0.22
	1.63	0.41	0.49	5.8	0.09	0.05	0.07	0.22	0.08	0.23
X_2	1.65	0.45	0.53	6.33	0.12	0.07	0.09	0.22	0.10	0.25
	1.83	0.46	0.55	6.51	0.10	0.06	0.08	0.25	0.09	0.26

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 3.8

Результати розрахунку середнього значення кожної з ознак (складових) інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз» за 2018–2019рр.

	\bar{X}_1	\bar{X}_2	\bar{X}_3	\bar{X}_4	\bar{X}_5	\bar{X}_6	\bar{X}_7	\bar{X}_8	\bar{X}_9	\bar{X}_{10}
УМГ «Прикарпаттрансгаз»	1.55	0.41	0.48	5.72	0.10	0.06	0.08	0.21	0.09	0.22
УМГ «Львівтрансгаз»	1.74	0.46	0.54	6.42	0.11	0.07	0.09	0.24	0.10	0.25

Джерело: розраховано автором.

Таблиця 3.9

Матриця стандартизованих значень F кожної з ознак (складових) інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» (F_1) та УМГ «Львівтрансгаз» (F_2) за 2018–2019рр.

F_1	0.95	0.98	0.98	0.99	1.09	1.02	1.05	0.95	1.03	1.00
	1.05	1.01	1.02	1.01	0.89	0.85	0.92	1.04	0.92	1.04
F_2	1.07	1.10	1.10	1.11	1.22	1.15	1.18	1.07	1.16	1.12
	1.18	1.13	1.15	1.13	1.00	0.95	1.03	1.17	1.03	1.17

Джерело: розраховано автором.

Розраховане значення показника C_{io} для аналізованих років (2018 – 2019) а також середнє значення \bar{C}_o наведене в таблиці 3.10

Таблиця 3.10

Значення показників C_{io} та \bar{C}_o інтегрального показника економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013–2017рр. (розраховано автором на основі табл. 3.7)

	C_{i2018}	C_{i2019}	\bar{C}_o
УМГ «Прикарпаттрансгаз»	0.57	0.61	0.59
УМГ «Львівтрансгаз»	0.64	0.69	0.66

Джерело: розраховано автором.

Так як показники є взаємозалежні, то розрахунки розпочаті з показника S_o і C_o для всіх аналізованих років, а далі показники d_i і K_i розраховувано для кожного аналізованого року окремо (2018 – 2019рр.). При цьому визначено, що для:

УМГ «Прикарпаттрансгаз» $K_{i2018} = 0,65$; $K_{i2019} = 0,68$.

УМГ «Львівтрансгаз» $K_{i2018} = 0,63$; $K_{i2019} = 0,67$.

Рівень інтегрального показника мав позитивну динаміку до зростання, що доводить доцільність обраної стратегії управління підприємством.

3.3 Оптимізація шляхів управління економічною безпекою газотранспортних підприємств

Формування та підтримка економічної безпеки підприємства – це довготривалий процес, що потребує постійного моніторингу як внутрішніх, так і зовнішніх чинників його функціонування. Тому менеджери усіх рівнів управління і, в першу чергу, керівники газотранспортних підприємств

повинні бути умілими тактиками та стратегами, здатними вчасно виявляти загрози та уникати їх [49].

Не менш важливою є здатність виявляти резерви для підвищення економічної безпеки, шляхом створення їх оптимальної структури, тобто ефективно маневрувати ресурсами, підтримуючи найкраще співвідношення функціональних складових. При вирішенні даного завдання доцільно скористатися методом економіко-математичного моделювання, що дозволить визначати резерви для підвищення економічної безпеки газотранспортних підприємств шляхом встановлення їх структури з врахуванням критеріїв оптимальності [37].

Ефективність застосування даного методу нами доведено на прикладі оптимізації функціональних складових економічної безпеки. При вирішенні даного завдання було використано метод оптимізаційного моделювання, що передбачає пошук екстремуму функції (в нашому випадку визначення максимуму рівня економічної безпеки газотранспортного підприємства) за умови виконання ряду обмежень (обмежень за ресурсами). Цільова задача запропонованої моделі виражається таким чином: знайти оптимальні рівні складових економічної безпеки підприємства, які б забезпечили максимум рівня безпеки за наявних у підприємства ресурсів. Серед ресурсів, які необхідно врахувати у процесі моделювання виділено земельні, трудові та грошові ресурси. Загалом задача лінійної оптимізації матиме вигляд:

$$Z = \sum_{i=1}^n v_i x_i \rightarrow \max, \quad (3.3)$$

за виконання таких обмежень:

- 1) обмеження щодо наявних земельних ресурсів:

$$\sum_{i=1}^n b_i x_i \leq B; \quad (3.4)$$

- 2) обмеження щодо наявних трудових ресурсів:

$$\sum_{i=1}^n c_i x_i \leq C; \quad (3.5)$$

- 3) обмеження щодо наявних грошових ресурсів:

$$\sum_{i=1}^n a_i x_i \leq A; \quad (3.6)$$

4) приналежність шуканих значень складових економічної безпеки підприємства інтервалу $[0;1]$:

$$0 \leq x_i \leq 1 \quad (3.7)$$

де x_i – шукане значення оптимального рівня i –ї складової економічної безпеки; v_i – ваговий коефіцієнт i –ї складової економічної безпеки; b_i – затрати земельних ресурсів, які необхідні для забезпечення i –ї складової для досягнення інтегральним показником рівня одиниці, га; c_i – затрати трудових ресурсів, які необхідні для забезпечення i –ї складової для досягнення інтегральним показником рівня одиниці, грн; a_i – затрати грошових ресурсів, які необхідні для забезпечення i –ї складової для досягнення інтегральним показником рівня одиниці, грн; B – виробничі площі, що є у розпорядженні підприємства, га; C – наявні на підприємстві трудові ресурси, люд-год.; A – грошові ресурси, що є у розпорядженні підприємства, грн.

Затрати ресурсів, необхідних для забезпечення певного значення складових економічної безпеки, пропонується визначати за методикою, що полягає у розподілі ресурсів на забезпечення безпеки між її складовими пропорційно до їх питомої ваги в інтегральному показнику, тобто, виходячи із результатів вагової оцінки складових. Загалом, визначення затрат ресурсів, що враховані в обмеженнях, пропонується визначати за алгоритмов наведеним в табл. 3.11.

Таблиця 3.11

Визначення затрат ресурсів, що враховані в обмеженнях газотранспортного підприємства

Етап	Показник
1. Обчислення обсягу ресурсу, який необхідний для забезпечення інтегрального показника економічної безпеки на рівні одиниці	$P = \frac{P_{\text{факт}}}{I_{\text{факт}}}$ <p>де, $I_{\text{факт}}$ – фактичний рівень інтегрального показника економічної безпеки; $P_{\text{факт}}$ – фактичні затрати ресурсу, необхідні для забезпечення інтегрального показника безпеки на рівні $I_{\text{факт}}$.</p>
2. Обчислення обсягу ресурсу, необхідного для забезпечення i -ю складовою економічної безпеки на одиничному рівні	$P_i = P v_i$ <p>– фактичний обсяг використання ресурсу необхідний для забезпечення діяльності підприємства</p>

Джерело: доповнено і узагальнено автором на основі [4,9,11].

Потреба ресурсів для забезпечення економічної безпеки на певному рівні не є сталою та детермінованою величиною, оскільки має стохастичну природу. Остання пояснюється дією випадкових факторів та існуванням невизначеності й ризику. Тому при побудові оптимізаційної моделі нами враховано закон розподілу таких величин. У зв'язку, із цим традиційну задачу лінійного програмування із лінійними обмеженнями та цільовою функцією було змінено на стохастичний аналог. Останній передбачає розв'язання задачі із лінійною функцією цілі та нелінійними (стохастичними) обмеженнями. Невизначеними випадковими величинами при цьому були затрати ресурсів на забезпечення певного значення економічної безпеки. Відмінності між обмеженнями детермінованого та стохастичного виду представлено у таблиці 3.12.

Загалом, задача стохастичного моделювання звучатиме таким чином: знайти оптимальні рівні складових економічної безпеки підприємства, які б забезпечили максимум рівня безпеки за умови неперевищення наявних ресурсів (B_j) їх рекомендованого рівня $\sum_{i=1}^n d_{ij}(\omega)x_i$ із ймовірністю не менше заздалегідь визначеного критичного рівня (p):

$$Z = \sum_{i=1}^n v_i x_i \rightarrow \max, \quad (3.10)$$

за виконання таких обмежень:

1) обмеження щодо наявних земельних ресурсів:

$$P\{\sum_{i=1}^n b_i(\omega)x_i \leq B\} \geq p; \quad (3.11)$$

2) обмеження щодо наявних трудових ресурсів:

$$P\{\sum_{i=1}^n c_i(\omega)x_i \leq C\} \geq p \quad (3.12)$$

3) обмеження щодо наявних грошових ресурсів:

$$P\{\sum_{i=1}^n a_i(\omega)x_i \leq A\} \geq p \quad (3.13)$$

Для відображення відмінностей між обмеженнями детермінованого та стохастичного виду сформовано таблицю 3.12.

Таблиця 3.12

Порівняльні відмінності обмежень детермінованого та стохастичного виду

	Стохастична відмінність	Детермінована відмінність
Об'єкт	Ймовірність перевищення обсягів ресурсів, необхідних для досягнення шуканого рівня критерію оптимальності, наявних ресурсів	Обсяги ресурсів, необхідних для досягнення шуканого рівня критерію оптимальності
Зміст	Ймовірність перевищення обсягів ресурсів, необхідних для досягнення шуканого рівня критерію оптимальності, наявних ресурсів має бути меншою або рівною заздалегідь визначеному рівню ймовірності	Обсяги ресурсів, необхідних для досягнення шуканого рівня критерію оптимальності, мають бути меншими або рівними наявним ресурсам
Формалізація	$P \left\{ \sum_{i=1}^n d_{ij}(\omega)x_i \leq D_j \right\} \geq p$	$\sum_{i=1}^n d_{ij}(\omega)x_i \leq D_j$

Джерело: доповнено і узагальнено автором на основі [25].

У таблиці 3.12 $d_{ij}(\omega)$ випадкова величина витрат ресурсу j -го виду, які необхідні для забезпечення i – i складової для досягнення інтегральним показником рівня одиниці;

D_j – обсяг наявних у підприємства ресурсів j –го виду;

p – критичний рівень ймовірності невиконання $\sum_{i=1}^n d_{ij}(\omega)x_i \leq D_j$;

m – кількість ресурсів, що використовує підприємство у процесі здійснення господарської діяльності.

Складність практичного застосування стохастичних (нелінійних) оптимізаційних моделей полягає у тому, що їх неможливо розв'язати за допомогою розповсюджених засобів програмного забезпечення, зокрема MS Excel, який має потужний інструмент рішення оптимізаційних задач «Пошук рішення». Серед способів подолати цю проблему найбільш простим та доступним є трансформація нелінійних обмежень у детерміновані. Використавши методику, викладену у працях Кравченко В.М., Наконечного С.І., Николук О.М., Савіної С.С. [14, с. 391], нами стохастичні обмеження перетворено у детерміновані нелінійні аналоги:

$$P\left\{\sum_{i=1}^n d_{ij}(\omega)x_i \leq D_j\right\} \geq p \rightarrow F^{-1}(p) \sqrt{\sum_{j=1}^n \sigma_{D_{ij}}^2 x_i^2} \leq D - \sum_{j=1}^n \bar{d}_{ij} x_i \quad (3.14)$$

де, $F^{-1}(p)$ обернене значення функції Лапласа від критичного рівня ймовірності p : $F^{-1}(p) = \frac{1}{F(p)}$;

$\sigma_{D_{ij}}^2$ – дисперсія випадкової величини витрат ресурсу j -го виду, які необхідні для забезпечення i -ї складової для досягнення інтегральним показником рівня одиниці;

\bar{d}_{ij} – математичне сподівання випадкової величини витрат ресурсу j -го виду, які необхідні для забезпечення i -ї складової для досягнення інтегральним показником рівня одиниці.

Отже, у формалізованому детермінованому вигляді стохастична задача оптимізації значень складових економічної безпеки газотранспортного підприємства має вигляд:

$$Z = \sum_{i=1}^n v_i x_i \rightarrow \max, \quad (3.15)$$

за виконання таких обмежень:

1) обмеження щодо наявних земельних ресурсів:

$$F^{-1}(p) \sqrt{\sum_{j=1}^n \sigma_{B_{ij}}^2 x_i^2} \leq B - \sum_{j=1}^n \bar{b}_{ij} x_i \quad (3.16)$$

2) обмеження щодо наявних трудових ресурсів:

$$F^{-1}(p) \sqrt{\sum_{j=1}^n \sigma_{C_{ij}}^2 x_i^2} \leq C - \sum_{j=1}^n \bar{c}_{ij} x_i \quad (3.17)$$

3) обмеження щодо наявних грошових ресурсів:

$$F^{-1}(p) \sqrt{\sum_{j=1}^n \sigma_{A_{ij}}^2 x_i^2} \leq A - \sum_{j=1}^n \bar{a}_{ij} x_i \quad (3.18)$$

4) приналежність шуканих значень складових економічної безпеки підприємства інтервалу

$$0 \leq x_i \leq 1$$

де $\sigma_{B_{ij}}^2$ – дисперсія випадкової величини витрат земельних ресурсів які необхідні для забезпечення i -ї складової для досягнення інтегральним показником рівня одиниці.

$\sigma_{C_{ij}}^2$ – дисперсія випадкової величини витрат трудових ресурсів, які необхідні для забезпечення i –ї складової для досягнення інтегральним показником рівня одиниці, люд.– год².

$\sigma_{A_{ij}}^2$ – дисперсія випадкової величини витрат грошових ресурсів, які необхідні для забезпечення i –ї складової для досягнення інтегральним показником рівня одиниці, грн² ;

$\overline{b_{ij}}$ – математичне сподівання випадкової величини витрат земельних ресурсів, які необхідні для забезпечення i –ї складової для досягнення інтегральним показником рівня одиниці, га ;

$\overline{c_{ij}}$ – математичне сподівання випадкової величини витрат трудових ресурсів, які необхідні для забезпечення i –ї складової для досягнення інтегральним показником рівня одиниці, люд.– год.;

$\overline{a_{ij}}$ – математичне сподівання випадкової величини витрат грошових ресурсів, які необхідні для забезпечення i –ї складової для досягнення інтегральним показником рівня одиниці, грн .

Дієвість розробленої моделі було перевірено на прикладі УМГ «Прикарпаттрансгаз». До 2014 р. для підприємства був характерний низький – середній рівень економічної безпеки. Останні ж роки підприємство досягло зростання його рівня. Слід, однак відмітити, що динаміка інтегрального показника економічної безпеки не дає можливість прослідкувати певну тенденцію, так як, мають місце постійні коливання коефіцієнта.

Статистичні характеристики випадкових величин (а саме витрат трудових, земельних та грошових ресурсів, які необхідні для забезпечення одиниці вимірювання i –ї складової безпеки) зведено у табл. 3.13.

Таблиця 3.13

Статистичні характеристики випадкових величин витрат ресурсів на забезпечення і-ї складової для досягнення інтегральним показником рівня одиниці

Параметр (складова)	Середнє значення	Середньоквадратичне відхилення	Коефіцієнт варіації, %
Витрати земельних ресурсів, га			
Фінансова	113,39	14,25	12,57
Інтелектуальна	110,87	13,93	
Інформаційна	111,50	14,01	
Екологічна	98,90	12,43	
Силова	91,34	11,48	
Політико–правова	103,94	13,06	
Інноваційна	89,8	12,2	
Витрати трудових ресурсів, тис. люд. – год.			
Фінансова	16,38	3,40	20,78
Інтелектуальна	16,02	3,33	
Інформаційна	16,11	3,35	
Екологічна	14,29	2,97	
Силова	13,19	2,74	
Політико–правова	15,01	3,12	
Інноваційна	14,1	2,7	
Витрати грошових ресурсів, тис. грн			
Фінансова	349,07	44,14	12,65
Інтелектуальна	341,31	43,16	
Інформаційна	343,25	43,41	
Екологічна	304,47	38,50	
Силова	281,19	35,56	
Політико-правова	319,98	40,47	
Інноваційна	250,62	35,8	

Джерело: розраховано автором.

Найбільш нестійкими у динаміці є витрати трудових ресурсів – саме вони характеризуються найвищим коефіцієнтом варіації 20,78%, що означає, що у середньому, витрати праці, необхідні для забезпечення і-ї складової для досягнення інтегральним показником рівня одиниці, відхиляються від середнього рівня приблизно на 3,15 тис. люд-год., (майже 21% від середнього значення показника). Тобто саме цей показник (у розрізі кожної із складових економічної безпеки) у перспективі може обмежити максимізацію цільової функції та цим самим зумовити недовикористання

інших видів ресурсів. Для того, щоб уникнути цього, необхідно створити «страховий запас» трудових ресурсів. Стохастичну задачу оптимізації розв'язано із врахуванням критичного рівня ймовірності 0,901, для якого критерій Лапласа становить $F(p = 0,901) = 1,65$. Вихідні дані для моделювання представлено Додатку Е.

Для обґрунтування доцільності використання моделі у процесі управління економічною безпекою газотранспортного підприємства паралельно зі стохастичною задачею розв'язано і лінійну задачу оптимізації. При цьому використано фактичні дані про рівень витрат ресурсів газотранспортним підприємством. За результатами обчислень визначено, що при використанні традиційної оптимізаційної моделі максимально можливий рівень економічної безпеки становить 0,608, що у 1,13 рази більше за середній рівень інтегрального показника за останні 5 років (табл. 3.3).

При цьому, оскільки політико-правова та екологічна складові мають найнижчу вагомість, ресурси з цих складових рекомендовано переглянути і перерозподілити до фінансової та силової, що дозволить підвищити рівень економічної безпеки підприємства в цілому.

Таблиця 3.14

Розрахунок оптимізації рівнів індикаторів економічної безпеки
УМГ «Прикарпаттрансгаз»

Параметри (складові економічної безпеки)	Оптимальні розраховані рівні		Фактичне значення
	Стохастична модель	Детермінована модель	
Фінансова	0,487	1,000	0,264
Інтелектуальна	0,499	0,189	0,820
Інформаційна	0,496	1,000	0,734
Екологічна	0,605	0,000	0,438
Силова	0,559	0,645	0,710
Політико-правова	0,532	0,704	0,606
Інноваційна	0,665	0,14	0,47
Інтегральний показник економічної безпеки	0,62	0,608	0,597

Джерело: розраховано автором.

За результатами розв'язання стохастичної задачі моделювання, оптимальні розміри всіх складових знаходяться приблизно на одному рівні – від 0,487 (фінансова складова) до 0,605 (екологічна складова) (Додаток Е,Ж,З). Рівні цих же складових перевищують фактичні їх значення. При цьому значення цільової функції менше як за результат лінійного моделювання, так і порівняно із фактичними даними. Така різниця пояснюється тим, що стохастичні обмеження є більш жорсткими і, тому, у більшій мірі, обмежують значення цільової функції, ніж лінійні. У процесі аналізу результатів оптимізаційного моделювання встановлено, що в обох задачах дефіцитним ресурсом є капітал (табл. 3.4). При цьому кожна додатково залучена тисяча гривень дасть можливість УМГ «Прикарпаттрансгаз» підвищити рівень коефіцієнта економічної безпеки на 0,0018. Про це свідчить значення тіньової ціни звіту по стійкості [189], що відображає величину, на яку зміниться цільова функція (в нашому випадку рівень інтегрального показника безпеки) у разі зміни наявних ресурсів на одиницю, тобто на 100 тис. грн. (Додаток К).

Таблиця 3.15

Обмеження детермінованої та стохастичної оптимізаційних моделей

Обмеження	Вид ресурсу		
	Земля	Робоча сила	Грошові кошти
Детермінована модель			
Ліва частина	127,34	65,96	3425,00
Права частина	170,00	70,00	3425,00
Різниця	42,66	5,78	0,00
Стохастична модель			
Ліва частина	31,95	2,46	109,31
Права частина	67,92	22,09	109,31
Різниця	35,97	88,85	0,00

Джерело: розраховано автором.

Для того, щоб всі ресурси були повністю використані необхідно залучити ще 2100 тис. грн. Такий висновок можна зробити з даних

розв'язаної нами вище лінійної задачі, зокрема, виходячи із рівня допустимого збільшення наявних ресурсів, що забезпечить додаткове зростання значення інтегрального показника економічної безпеки на 0,037. У результаті таких змін відбудеться коригування оптимального співвідношення часткових коефіцієнтів безпеки: всі додаткові та частина наявних (тих, що спочатку було доцільно направляти на забезпечення екологічної складової на рівні 0,645).

Щодо стохастичного моделювання, то існує кілька інструментів підвищення значення цільової функції. По-перше, залучення додаткових грошових коштів. При цьому збільшення фінансових потоків на 6 % (або на 2100 тис. грн.) зумовить зростання цільової функції (математичного сподівання коефіцієнта економічної безпеки) на 6,13 % (з 0,559 до 0,62) (табл. 3.16).

Таблиця 3.16

Результати корегування стохастичної задачі оптимізації рівнів часткових коефіцієнтів економічної безпеки

Індикатори	Збільшення фінансових потоків на 2100 тис.грн.	Скорочення середньоквадратичного відхилення за фінансовими коштами вдвічі	Збільшення земельних ресурсів на 2100 тис.грн. та скорочення середньоквадратичного відхилення за фінансовою складовою вдвічі
Фінансова складова інтегрального показника економічної безпеки			
скориговане значення	0,5172	0,8368	0,8883
абсолютне відхилення	0,0298	0,3493	0,4009
відносне відхилення, %	6,11	71,66	82,24
Інтелектуальна складова інтегрального показника економічної безпеки			
скориговане значення	0,5292	0,4285	0,4547
абсолютне відхилення	0,0305	-0,0702	-0,0441
відносне відхилення, %	6,12	-14,08	-8,83
Інформаційна складова інтегрального показника економічної безпеки			
скориговане значення	0,5264	0,4260	0,4520
абсолютне відхилення	0,0303	-0,0700	-0,0440
відносне відхилення, %	6,12	-14,11	-8,87

Продовження таблиці 3.16

Екологічна складова інтегрального показника економічної безпеки			
скориговане значення	0,5930	0,4802	0,5096
абсолютне відхилення	0,0344	-0,0784	-0,0489
відносне відхилення, %	6,16	-14,03	-8,76
Силова складова інтегрального показника економічної безпеки			
скориговане значення	0,6431	0,5205	0,5523
абсолютне відхилення	0,0344	-0,0855	-0,0537
відносне відхилення, %	6,13	-14,11	-8,86
Політико-правова складова інтегрального показника економічної безпеки			
скориговане значення	0,5639	0,4570	0,4851
абсолютне відхилення	0,0326	-0,0742	-0,0462
відносне відхилення, %	6,14	-13,97	-8,69
Інноваційна складова інтегрального показника економічної безпеки			
скориговане значення	0,666	0,539	0,573
абсолютне відхилення	0,039	-0,088	-0,055
відносне відхилення, %	6,920	-15,762	-9,841
Інтегральний показник економічної безпеки			
скориговане значення	0,5588	0,627	0,5601
абсолютне відхилення	0,0323	0,0012	0,0335
відносне відхилення, %	6,13	0,22	6,37

Джерело: розраховано автором.

Зміна показників за рахунок підвищення рівня всіх без виключення часткових коефіцієнтів на практично однакову величину (на 6,11–6,14 %), що свідчить про відносно однакову значущість окремих складових у загальній функції економічної безпеки (із врахуванням рівня їх вагомості). По-друге, вважаємо, що доцільно б скоротити ризики підвищення витрат, можна зробити шляхом розробки на підприємстві системи заходів з ризик-менеджменту. Наприклад, зниження середньоквадратичного відхилення показника вдвічі призведе до збільшення рівня економічної безпеки

на 0,0012. Однак, оскільки таке підвищення неможливе лише за рахунок збільшення фінансових потоків (грошових ресурсів). За результатами коригування доцільно знизити рівні всіх інших, окрім фінансового, часткових коефіцієнтів. Проте, для досягнення максимально можливого рівня економічної безпеки, адміністрації газотранспортного підприємства доцільно б скористались обома наведеними вище способами.

Висновки до розділу 3.

1. Шляхом моделювання стану забезпечення рівня економічної безпеки на короткострокову перспективу встановлено, що стан економічної безпеки має позитивну тенденцію до росту як для конкретного підприємства (УМГ «Прикарпаттрансгаз», УМГ «Львівтрансгаз») так і для галузі в цілому. Тому до пріоритетних заходів щодо запобігання виникненню загроз економічній безпеці газотранспортного підприємства, їх нейтралізації та комплексної протидії віднесено ряд заходів щодо забезпечення високого рівня силової, інноваційної, фінансової складових економічної безпеки.

2. Проаналізовано поточний стан діяльності філій газотранспортного підприємства (УМГ «Прикарпаттрансгаз», УМГ «Львівтрансгаз»), та визначено принципову необхідність застосування механізму управління інвестиційно-інноваційною діяльністю, визначено пріоритетні напрями розвитку та проведено аналіз впливу інноваційної діяльності на рівень економічної безпеки газотранспортної галузі. Обґрунтовано і адаптовано стратегію управління діяльністю газотранспортних підприємств, що є системою, яка включає пріоритетні організаційно-управлінські, режимні, технічні та профілактичні заходи.

3. Доведено взаємозв'язок фінансової стійкості як функції і економічної безпеки як її аргумента. Як результат аналізу визначено стратегічні орієнтири застосування стратегії управління діяльністю газотранспортних підприємств, що передбачають організаційно-управлінські, технологічні, фінансово-

економічні і законодавчі взаємозв'язки; що дало змогу адаптувати механізм управління діяльністю газотранспортних підприємств до умов нестабільності в економіці. За результатами корегування початкових умов моделі встановлено, що збільшення наявних фінансових ресурсів (грошових потоків) на 6% та скорочення середньоквадратичного відхилення їх витрат вдвічі дасть змогу досліджуваному підприємству підвищити рівень економічної безпеки на 6,37% (з 0,62 до 0,6595) порівняно із максимально можливим рівнем інтегрального коефіцієнта за фактично існуючих у підприємства умов.

4. Обґрунтовано економіко-математичну модель, яка є прийнятною для оптимізації функціональних складових економічної стійкості газотранспортних підприємств. Доведено практичне застосування зазначеної моделі, що дозволило зробити висновок, що здійснення оптимізації рівнів складових економічної безпеки (стійкості) газотранспортних підприємств є обґрунтованим і дає можливість:

- визначити максимально можливий рівень безпеки (стійкості) підприємства із врахуванням наявних ресурсів та невизначеності економічних процесів;

- виявити, який із ресурсів є дефіцитним;

- оцінити рівень ризику підвищення витрат ресурсів, необхідних для формування економічної безпеки (стійкості) в цілому та її складових, зокрема;

- сформувати систему заходів щодо підвищення максимально можливої межі рівня інтегрального коефіцієнта економічної безпеки (стійкості). При цьому доцільно використовувати детерміновану та стохастичну моделі, що забезпечить взаємодоповненість результатів їх розв'язання.

Список використаних джерел до розділу 3

1. Васильців Т. Г. Розробка стратегії розвитку малого бізнесу в малих містах з урахуванням світового досвіду, визначення першочергових завдань в цій сфері (за матеріалами Львівської області) : аналітична записка до Секретаріату Президента України / Т. Г. Васильців, А. І. Мокій // офіційний інтернет-ресурс Нац. ін.-ту стратегічних досліджень – www.niss.gov.ua.
2. Войнаренко М. П. Кластерні технології в системі підтримки конкурентоздатності та розвитку підприємницьких структур / Михайло Петрович Войнаренко // Вісн. Технолог. Ун-ту Поділля. Хмельницьк : вид-во ТУП, 2003. № 6. Ч. 1. С. 7–11.
3. Воротін В. Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій : моногр. / Валерій Євгенович Воротін. К. : Вид-во НАДУ, 2002. 392 с.
4. Гораль Л. Концептуальні засади трансформації організаційної структури вертикально-інтегрованої компанії / Ліліана Гораль // Галицький економічний вісник . Тернопіль : ТНТУ, 2014. Том 47. — № 4. С. 90-95.
5. Вакульчик О.М. Analytical decomposition model of the indicator of corporate management quality and effectiveness / Вакульчик О.М., Вагонова О.Г., Протасова Є.В. // Науковий вісник НГУ. 2016 № 6 (155) С. 159 – 164.
6. Вакульчик О.М., Дубицький Д.П. Оцінка економічної безпеки підприємства в умовах кредитування / Економічний вісник НГУ. 2013. №3. С. 76–84.
7. Варналій З. С. Державна регуляторна політика у сфері малого підприємництва / З. С. Варналій, І. С. Кузнєцова ; Ін-т екон. прогнозування НАН України. К.: 2002. 104 с.
8. Прокопчук О. А. Забезпечення економічної стійкості сільськогосподарських підприємств [Текст] : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / Прокопчук Оксана Андріївна; ЖНАУ. - Житомир., 2008. – 194 с.
9. Жаліло Я. А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика / Ярослав Анатолійович Жаліло. К. : НІСД. 2003. 224 с.

10. Жаліло Я. А. Стратегія забезпечення економічної безпеки України. Пріоритети та проблеми імплементації / Ярослав Анатолійович Жаліло // В зб. : Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. К. : Сатсанга, 2001. 224 с.
11. Журба І. О. Запобігання рейдерству як одна з вимог економічної безпеки підприємства / Інна Олександрівна Журба. // Соціально-економічний розвиток регіонів в контексті міжнародної інтеграції. 2017. №4. С. 77–81.
12. Журба І. О. Сутність економічної безпеки підприємств регіону / Інна Олександрівна Журба. // Збірник наукових праць ЧДТУ. 2018. №48. С. 124–130.
13. Забродський В. А. Власність, економічна безпека і держава / В. А. Забродський, М. О. Кизим // Економічна кібернетика. 2000. № 3–4. С. 58–63.
14. Задорожний Г. В. Соціальне партнерство – реальний шлях до відкритого суспільства / Г. В. Задорожний, О. В. Коврига, В. В. Смоліков. Х. : ХІБМ, 2000. 192 с.
15. Підхомний О. М., Микитюк Н. О., Вознюк І. П. Типологія загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємницької діяльності. URL: http://vlp.com.ua/files/20_29.pdf.
16. Реверчук Н. Й. Економічна безпека в Україні : держави, фірми, особи : Навч. посіб. / Н. Й. Реверчук, Я. Й. Малик, І. І. Кульчицький, С. К. Реверчук ; за ред. Сергія Корнійовича Реверчука. // ЛФМАУП. Л. : ВПВ ЛьвЦНТЕІ, 2000. 192 с.
17. Реверчук Н. Й. Умови формування системи управління економічною безпекою малого підприємництва в Україні / Надія Йосипівна Реверчук // Соціально–економічна ефективність державного управління: теорія, методологія та практика : матеріали щоріч. наук. практ. конф. Л. : ЛВІДУ УАДІ, 2003. ч. 2. С. 337–338.

18. Федоренко В. Г. Міжнародні і правові аспекти інвестиційної діяльності в Україні / В. Г. Федоренко, О. Г. Чувардинський, О. Ф. Іткін та ін. К. : Науковий світ, 2002. 505 с.
19. Черняк О. І. Методика визначення зовнішньоекономічної безпеки України / О. І. Черняк, А. В. Ставицький // Экономическая безопасность, разведка и контрразведка. 2002. № 1 (1). С. 3–7.
20. Шемаєва, Л. Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища [Текст] : автореф. дис. д-ра екон. наук : 21.04.02 «Економічна безпека суб'єктів господарської діяльності» / Л. Г. Шемаєва. Київ, 2010. 42 с.
21. Штангрет А. М. Методичні аспекти управління фінансовою безпекою підприємств // Науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.–техніч. праць. 2013. Вип. 23.2. С. 328–335.
22. Шумпетер Й. А. Теория экономического развития / Йозеф Алоиз Шумпетер. М. : Прогресс, 1983. 454 с.
23. Юй Цзяндбо Оцінка стану забезпечення економічної безпеки корпоративних підприємств будівельної галузі/ Юй Цзяндбо // Харків – 2015. с.200
24. Яценко Н. М. Регіональна економічна безпека у 358 контексті національної економічної безпеки / Н. М. Яценко // Актуал. пробл. економіки. 2002. № 2. С. 3–7.
25. Doing business in 2007: How to reform. Comparing regulations in 175 economies / The International Bank of Reconstruction and Development
26. Neuberger Egon. Comparative economic systems : a decision-making approach / Egon Neuberger, William J. Duffy ; with the collaboration of Alan A. Brown, F. Reed Johnson, Joseph A. Licari. – Boston : Allyn and Bacon, 1976. 378 p.
27. О. Vakulchyk. Unsystematic Risk and Enterprise Investment Attractiveness/ О. Vakulchyk and У. Protasova//Sustainable Development of

Industrial Regions. Advanced Engineering Forum Vol. 22. Trans Tech Publications Ltd, Switzerland, 2017. P. 107–112.

28. Shnyrkov Alexander, Rogach Alexander, Kopystyra Arseniy. Ukraine's joining the WTO : Realities and Challenges // Transition Studies Review (Springer Wien). Vol.13. № 3. October, 2006. P. 513–524.

29. Statistical survey on offices and corporations. 2000.

30. Survey of current SME business conditions (<http://www.meti.go.jp/english/information/data/structuralreform/Fostering.html>)

31. White paper on total ranking in IMD world competitiveness (47 countries). 2001.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження досягнута мета дисертаційної роботи: обґрунтовано теоретико-методичні положення та практичні рекомендації щодо удосконалення стану забезпечення економічної безпеки газотранспортних підприємств. На основі вирішення визначених завдань отримані такі висновки та пропозиції:

1. Виокремлено природу і особливості поняття «економічна безпека», та запропоновано вважати, що економічна безпека підприємства – стан захищеності підприємства перед зовнішніми і внутрішніми загрозами при здійсненні господарської діяльності в дисконтній ситуації. На підставі аналізу наукових доробок різних науковців, щодо підходів і методології визначення рівня економічної безпеки визначено, особливості, переваги і недоліки кожної з них і відзначено, що жодна з запропонованих методик не враховує галузеві особливості і дає змогу нівелювати суб'єктивність у оцінюванні вагомості впливу окремих показників на рівень економічної безпеки.

2. Удосконалено методичний підхід до оцінки стану забезпечення рівня економічної безпеки, що базується на основі комплексного підходу із застосуванням таксонометричного методу і методу варіацій, який дозволяє уникнути суб'єктивності при визначенні вагомості впливу конкретних показників на рівень економічної безпеки та враховує особливості, ризики і загрози які притаманні для газотранспортних підприємств і енергетичної галузі загалом. Оскільки, газотранспортних підприємств характерним є ряд специфічних, нетрадиційних факторів впливу на діяльність, які можуть бути розцінені як небезпеки чи загрози, тому організація ефективного захисту економічної безпеки газотранспортних підприємств, повинна обов'язково передбачати взаємодію служби власної економічної безпеки з іншими структурними підрозділами підприємства, оскільки комплексність і багатовекторність загрози не дозволить працівникам відділу економічної

безпеки самостійно здійснювати контроль і реагування від усіх видів ідентифікованих та прихованих небезпек, тому пропонуємо доповнити функціональні обов'язки працівників відділу автоматизації, охорони об'єктів та безпеки та фінансового відділу відповідними повноваженнями і покласти на них відповідальність щодо аналізу, диверсифікації і запобіганню загрозам економічній безпеці газотранспортного підприємства.

3. Розроблено комбінований методичний підхід до оцінки рівня економічної безпеки на прикладі філії ПАТ «Укртрансгаз» УМГ «Прикарпаттрансгаз» та УМГ «Львівтрансгаз» із застосуванням інтегрального критерію за розробленою нами моделлю. Дослідження вагомості впливу функціональних компонентів на загальний рівень економічної безпеки здійснено за допомогою методу варіації, який дозволяє усунути суб'єктивність суджень експертів при визначенні вагомості того чи іншого показника. Установлено, що найбільший вплив на рівень економічної безпеки газотранспортних підприємств здійснюють силова та інноваційна складові (16% та 15% відповідно у 2017р.), значний та суттєвий – фінансова, інтелектуальна та інформаційна складові (13% та 11% відповідно у 2017р.), не суттєво впливають політико-правова та екологічна складові (6% та 3% відповідно у 2017р.).

4. За результатами інтегральної оцінки рівня економічної безпеки встановлено, що аналізовані підприємства покращували значення основних техніко-економічних показників, що мало вплив на рівень економічної безпеки протягом періоду дослідження. Інтегральний показник економічної безпеки в 2013 році становив 0,2, а в 2017 – 0,62 (більше ніж 300%), що пояснюється виваженою політикою і чіткими управлінськими рішеннями як на рівні підприємства, так і на рівні галузі, проте актуалізовано завдання економічної безпеки. Шляхом моделювання стану забезпечення рівня економічної безпеки на короткострокову перспективу встановлено, що стан економічної безпеки продовжує позитивну тенденцію до росту, як для конкретного підприємства (УМГ «Прикарпаттрансгаз»),

УМГ «Львівтрансгаз») так і для галузі в цілому. Тому до пріоритетних заходів щодо запобігання виникненню загроз економічній безпеці газотранспортного підприємства, їх нейтралізації та комплексної протидії віднесено ряд заходів щодо процесу забезпечення високого рівня силової, інноваційної, фінансової складових економічної безпеки.

5. Доведено взаємозв'язок фінансової стійкості як функції і економічної безпеки як її аргумента. За результатами корегування початкових умов моделі встановлено, що збільшення наявних фінансових ресурсів (грошових потоків) на 6 % та скорочення середньоквадратичного відхилення їх витрат вдвічі дасть змогу досліджуваному підприємству підвищити рівень економічної безпеки на 6,37% (з 0,62 до 0,6595) порівняно із максимально можливим рівнем інтегрального коефіцієнта за фактично існуючих у підприємства умов.

6. Зроблено узагальнену класифікацію загроз економічній безпеці підприємств за джерелами виникнення, у залежності від ступеня важкості наслідків дії, за об'єктами посягань, за можливістю здійснення загрози, за тривалістю дії, за частотою дії загрози, за суб'єктами загроз, за формою збитків. Враховуючи особливості газотранспортної галузі, визначено специфічні види загроз, а саме: загострення конкуренції на обмеженому ринку замовлень та обмеженому географічному просторі, наявність корупційних схем при розподілі державних та регіональних замовлень, існування явищ комерційного підкупу та внутрішнього шахрайства.

На основі аналізу сучасних умов та характерних особливостей середовища підприємницької діяльності у газотранспортній сфері, узагальнено сукупність внутрішніх та зовнішніх ризиків та загроз за функціональними елементами економічної безпеки. Обґрунтовано напрямки формування економічної безпеки для газотранспортних підприємств.

7. Як результат аналізу визначено стратегічні орієнтири застосування стратегії управління діяльністю газотранспортних підприємств, що передбачають організаційно-управлінські, технологічні, фінансово-

економічні і законодавчі взаємозв'язки; що дало змогу адаптувати механізм управління діяльністю газотранспортних підприємств до умов нестабільності в економіці.

8. Обґрунтовано економіко-математичну модель яка є прийнятною для оптимізації функціональних складових економічної стійкості газотранспортних підприємств. Доведено практичне застосування зазначеної моделі, що дозволило відзначити, що здійснення оптимізації рівнів складових економічної безпеки (стійкості) газотранспортних підприємств є обґрунтованим і дає можливість:

- визначити максимально можливий рівень безпеки (стійкості) підприємства із врахуванням наявних ресурсів та невизначеності економічних процесів;

- виявити, який із ресурсів є дефіцитним;

- оцінити рівень ризику підвищення витрат ресурсів, необхідних для формування економічної безпеки (стійкості) в цілому та її складових, зокрема;

- сформувати систему заходів щодо підвищення максимально можливої межі рівня інтегрального коефіцієнта економічної безпеки (стійкості). При цьому доцільно використовувати детерміновану та стохастичну моделі, що забезпечить взагодоповненість результатів їх розв'язання.

Додатки

Додаток А

Рис. А1. Графічне відображення систематизації підходів до визначення фінансово-економічної безпеки

Джерело: доповнено і узагальнено автором на основі [66].

Таблиця А1

Підходи до визначення поняття «економічна безпека»

Підхід	Суть підходу
Ресурсно-функціональний підхід	Розвиток підприємства досягається шляхом ефективного використання корпоративних ресурсів за функціональними складовими
Захисний підхід	Попередження та захист від негативного впливу зовнішнього середовища
Стійкісний підхід	Здатність підприємства як економічної системи до збалансованості та стійкості
Конкурентний підхід	Наявність конкурентних переваг як головна умова забезпечення високого рівня економічної безпеки підприємства
Гармонізаційний підхід	Гармонізація і взаємопов'язаність інтересів підприємства і інтересів зовнішнього середовища
Інформаційний підхід	Збереження комерційних напрацювань і таємниць підприємства
Фінансовий підхід	Здатність підприємства забезпечувати реалізацію фінансових інтересів і забезпечувати свої коротко- і довгострокові зобов'язання

Джерело: доповнено і узагальнено автором на основі [86].

Додаток Б
Таблиця Б1

**Основні техніко-економічні показники філії УМГ «Прикарпаттрансгаз»
за 2013-2014рр.**

№ п/п	Назва показників	Один. виміру	2013	2014	+ / -
1	2	3	4	5	6
1	Довжина газопроводів на кінець року в однопіттовому вимірі	км	5 079,5	5 079,5	0
2	Кількість компресорних станцій	шт.	18	18	0
3	Кількість газоперекачуючих агрегатів	шт.	127	127	0
4	Загальна потужність ГПА	МВт	1 121.9	1 121.9	0
5	Кількість установок катодного захисту	шт.	740	740	0
6	Кількість ГРС	к-ть	197	197	0
7	Обсяг транспортованого товарного газу	млн.куб.м	91 871,8	66 732,1	-25 139,7
	в т. ч.в країни західної Європи	млн.куб.м	79 825,3	55 908,2	-23 917,1
	споживачам України	млн.куб.м	4 787,6	4 085,4	-702,2
	інші	млн.куб.м	7 259,0	6738,5	-520,5
8	Середньоспискова чисельність штатних працівників, облікового складу - всього	чол	2 970	2883	-87
	в тому числі: - в транспорті газу	чол	2 637	2572	-65
9	Середньомісячна заробітна плата	грн	7 500	7627	127
	в т. ч. в транспорті	грн.	7 635	7645	10
10	Фонд оплати праці всіх працівників	тис. грн.	267 314,3	265 426	-1 888,3
11	Чистий дохід від реалізації продукції ,послуг	тис.грн.	305 624	265 684	-39 940

Продовження таблиці Б1

1	2	3	4	5	6
12a	в т.ч. : собівартість реалізованих послуг в транспортуванні газу	тис.грн.	2 756 427	1 930 049	-826 378
13	Витрати газу на виробничо-технологічні потреби	тис.грн.	1 725 449	1 217 786	-507 663
		тис.куб.м.	441 910,3	328 526,2	-113 384,1
14	Питома вага газу на технологічні потреби в структурі витрат	%	59,9	59,7	-0,2
15	Собівартість транспортування 1000 м3 газу	грн	30,4	29,9	-0,5
16	Виробничо-технологічні потреби газу на 1000 куб.м. транспортованого товарного газу	грн.	19,07	18,25	-0,82
		куб.м.	4,81	4,92	0,11
17	Дебіторська заборгованість	тис.грн.	30 079	23537	-6542
18	Кредиторська заборгованість	тис.грн.	135 292	13821	-121471
19	Вартість основних засобів на кінець звітного періоду, (первісна)	млн.грн	5 141,5	5 174 ,5	33
20	Вартість основних засобів на кінець звітного періоду, (залишкова)	млн.грн	2 346,8	2202,9	-143,9
21	Фактично сплачено ЄСВ	тис.грн.	104 169	107 700	3 531
22	Нараховано до бюджету	тис.грн.	46 203	50 624	4 421
	в т. ч. до місцевого	тис.грн.	44 519	47 566	3 047
23	Сплачено до бюджету	тис.грн.	46 209	50 631	4 422
	в т. ч. до місцевого	тис.грн.	44 525	47 572	3 047
24	Інвестиції в основний капітал	тис.грн.	37 177	14 078	-23 099

Таблиця Б2

**Основні статті витрат по собівартості в цілому філії УМГ
«Прикарпаттрансгаз» за 2013-2014рр.**

Показники	2 013р. тис.грн.	2 014р. тис.грн.	+/-	2014р. до 2013р. в %
Виручка,(Р.70)	305 622,0	255 683,6	-49 938	83,7
Витрати по собівартості (Р.90)	2 881 323,3	2 040 046,4	-841 277	70,8
Технологічні потреби	1 725 449,2	1 217 786,1	-507 663	70,6
Затрати матеріалів	26 830,3	22 415,9	-4 414	83,5
Затрати електроенергії	190 846,6	44 721,8	-146 125	23,4
Оплата праці	230 881,2	211 022,5	-19 859	91,4
Соціальні нарахування	83 864,6	75 663,4	-8 201	90,2
Амортизація	167 330,0	171 327,8	3 998	102,4
Інші витрати	456 121,4	297 108,9	-159 013	65,1

Таблиця Б3

**Адміністративні витрати філії УМГ «Прикарпаттрансгаз»
за 2013-2014рр.**

Показники	2013р	2014р	+/-	2014р до 2013р. в %
Адміністративні витрати	58 951,3	57 181,8	-1 770	97,0
в тому числі:				
Матеріальні витрати	1 528,6	1 809,7	281	118,4
Витрати на оплату праці	32 969,0	31 332,5	-1 637	95,0
Відрахування на соціальні заходи	10 787,0	10 202,1	-585	94,6
Амортизація	1 436,0	1 651,2	215	115,0
Інші витрати,разом	12 230,7	12 186,3	-44	99,6

Таблиця Б4

Структура доходів філії УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2013-2014рр.

Показники	2 013р. тис.грн.	2 014р. тис.грн.	+/-	2014р. до 2013р. %
Всього доходів від реалізації (70рах)	305 623,0	255 683,6	-49 939,4	83,7
Доходи транспортування газу для промисловості та інших	254 550,8	204 922,0	-49 628,8	80,5
Доходи від підтримки тиску газу	44 634,5	44 885,1	250,6	100,6
Інші доходи	6 437,7	5 876,5	-561,2	91,3

Таблиця Б5

Укомплектованість і якісний склад персоналу філії УМГ
«Прикарпаттрансгаз» за 2013-2014рр.

Чисельність та якісний склад працівників	Всього осіб	У тому числі жінок
Загальна чисельність працівників на 01.01.2015 року, з них:	2885	491
керівників	250	38
професіоналів, фахівців	589	167
технічних службовців	0	0
кваліфікованих та інших робітників	2046	286

Таблиця Б6

Основні техніко-економічні показники філії УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2015-2016рр.

№ п/п	Назва показників	Один. виміру	2015	2016	+ / -
1	2	3	4	5	6
1	Довжина газопроводів на кінець року в односторонньому вимірі	км	5 079,5	5 079,5	0
2	Кількість компресорних станцій	шт.	18	18	0
3	Кількість газоперекачуючих агрегатів	шт.	127	127	0
4	Загальна установлена потужність ГПА	МВт	1 121,9	1 121,9	0
5	Кількість установок катодного захисту	шт.	740	740	0
6	Кількість ГРС	к-ть	197	197	0
7	Обсяг транспортованого товарного газу	млн.куб.м	90 495,7	91 871,8	1 376,1
	в т. ч. споживачам за межі України	млн.куб.м	77 342,8	79 825,3	2 482,5
	споживачам України	млн.куб.м	4 891,4	4 787,6	-103,8
	інші	млн.куб.м	8 261,5	7 259,0	-1 002,5
8	Середньоспискова чисельність штатних працівників, облікового складу - всього	чол	3 057	2 970	-87
	в тому числі: - в транспорті газу	чол	2 817	2 764	-53
9	Середньомісячна заробітна плата	грн	6 841	7 500	659
	в т. ч. в транспорті	грн.	6 970	7 635	665

Продовження таблиці Б6

1	2	3	4	5	6
10	Фонд оплати праці всіх працівників	тис. грн.	250 944,9	267 314,3	16 369,4
11	Чистий дохід від реалізації продукції ,послуг	тис.грн.	312 377,0	305 624	-6 753
12	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг всього	тис. грн.	2 611 238	2 881 323	270 085
12a	в т.ч. : собівартість реалізованих послуг в транспортуванні газу	тис.грн.	2 464 774	2 756 427	291 653
13	Витрати газу на виробничо-технологічні потреби	тис.грн.	1 263 580	1 725 449	461 869
		тис.куб.м.	362 013,3	441 910,3	79 897
14	Питома вага газу на технологічні потреби в структурі витрат	%	48,4	59,9	11,5
15	Собівартість транспортування 1000 м3 газу	грн	28,00	30,4	2,4
16	Виробничо-технологічні потреби газу на 1000 куб.м. транспортованого товарного газу	грн.	13,96	19,07	5,11
		куб.м.	4,00	4,81	0,81
17	Дебіторська заборгованість	тис.грн.	39 896	30 079	-9 817
18	Кредиторська заборгованість	тис.грн.	177 347	135 292	-42 055
19	Вартість основних засобів на кінець звітного періоду, (первісна)	млн.грн	5 058,3	5 141,5	83,2
20	Вартість основних засобів на кінець звітного періоду, (залишкова)	млн.грн	2 429,8	2 346,8	-83
24	Інвестиції в основний капітал	тис.грн.	99 107	37 177	-6 1930

Таблиця Б7

**Основні статті витрат по собівартості в цілому філії
УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2015-2016рр.**

Показники	2015 тис.грн.	2016 тис.грн.	+/-	2016р. до 2015р. в %
Виручка,(Р.70)	312 377	305 624	-6 753	97,8
Витрати по собівартості (Р.90)	2 611 238	2 881 323	270 085	110,3
Газ на технологічні потреби	1 263 580	1 725 449	461 869	136,6
Затрати матеріалів	44 238	26 828	-17 410	60,6
Затрати електроенергії	202 302	190 847	-11 455	94,3
Оплата праці	222 054	230 882	8 828	104,0
Соціальні нарахування	81 134	83 864	2 730	103,4
Амортизація	176 166	167 331	-8 835	95,0
Інші витрати	621 764	456 122	-165 642	73,4

Таблиця Б8

**Адміністративні витрати філії УМГ «Прикарпаттрансгаз»
за 2015-2016рр.**

Показники	2015 р	2016 р	+/-	2016р до 2015р. в %
Адміністративні витрати	56 406	58 952	2 546	104,5
в тому числі:				
Матеріальні витрати	1 870	1 524	-346	81,5
Витрати на оплату праці	30 354	32 970	2 616	108,6
Відрахування на соціальні заходи	10 057	10 787	730	107,3
Амортизація	2 547	1 437	-1 110	56,4
Інші витрати,разом	11 578	12 234	656	105,7
в т.ч. інформ.-техн.забезпечення та сервісне обслуговування оргтехніки	1 620	4 247	2 627	262,2

Таблиця Б9

Структура доходів філії УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2015-2016рр.

Показники	2015, тис.грн.	2016, тис.грн.	+/-	2016р. до 2015р., %
Всього доходів від реалізації (70рах)	312 377,0	305 624,0	-6 753,0	97,8
Доходи транспортування газу для промисловості та інших	256 516,0	254 551,0	-1 965,0	99,2
Доходи від підтримки тиску газу	50 262,0	44 635,0	-5 627,0	88,8
Інші доходи	5 599,0	6 438,0	839,0	115,0

Таблиця Б10

Укомплектованість і якісний склад персоналу філії
УМГ «Прикарпаттрансгаз» за за 2015-2016рр.

Чисельність та якісний склад працівників	Всього осіб	У тому числі жінок
Загальна чисельність працівників на 31.12.2017 року	2970	517
керівників	248	43
професіоналів, фахівців	593	174
технічних службовців	1	1
кваліфікованих та інших робітників	2128	299

Таблиця Б11

**Основні техніко-економічні показники філії УМГ «Прикарпаттрансгаз»
за 2016-2017рр.**

№ п/п	Назва показників	Один. виміру	2016	2017	+ / -
1	2	3	4	5	6
1	Довжина газопроводів на кінець року в односторонньому вимірі	км	5 079,5	5 140,3	+60,8
2	Кількість компресорних станцій	шт.	18	18	0
3	Кількість газоперекачуючих агрегатів	шт.	127	127	0
4	Загальна установлена потужність ГПА	МВт	1 121,9	1 121,9	0
5	Кількість установок катодного захисту	шт.	740	741	+1
6	Кількість ГРС	к-ть	197	199	+2
7	Обсяг транспортованого товарного газу	млн.куб. м	66 732,1	70 565,0	+3 832,9
	в т.ч. в країни західної Європи	млн.куб.м	55 908,2	60 432,4	+4 524,2
	споживачам України	млн.куб.м	4 085,4	3 895,3	-190,1
	інші	млн.куб.м	6 738,5	6 237,3	-501,2
8	Середньоспискова чисельність штатних працівників, облікового складу - всього	чол	2883	2782	-101
	в т.ч. в транспорті газу	чол	2 572	2 481	-91
9	Середньомісячна заробітна плата	грн.	7 672	8 071	+399
	в т.ч. в транспорті газу	грн.	7 645	8046	+401
10	Фонд оплати праці всіх працівників	тис. грн.	265 426	269 452	+4 026

Продовження таблиці Б11

1	2	3	4	5	6
11	Чистий дохід від реалізації продукції, послуг	тис.грн.	255 684	556 718	+301 034
12	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) всього	тис. грн.	2 040 046	5 194 271	+3 154 225
12a	в т.ч.: собівартість реалізованих послуг в транспортуванні газу	тис.грн.	1 930 049	4 864 525	+2 934 476
13	Витрати газу на виробничо-технологічні потреби	тис.грн.	1 217 786	1 655 740	+437 954
		тис.куб.м.	328 526,2	299 358,1	-29 168,1
14	Питома вага газу на технологічні потреби в структурі витрат	%	59,7	31,9	-27,8
15	Собівартість транспортування 1000 м3 газу	грн	29,9	68,9	+39,0
16	Виробничо-технологічні потреби газу на 1000 куб.м. транспортованого товарного газу	грн.	18,25	23,46	+5,21
		куб.м.	4,92	4,24	-0,68
17	Дебіторська заборгованість	тис.грн.	23 537	33 451	+ 9 914
18	Кредиторська заборгованість	тис.грн.	13 821	50 497	+36 676
19	Вартість основних засобів на кінець звітного періоду, (первісна)	млн.грн	5 174,5	48 999,4	+43 824,9
20	Вартість основних засобів на кінець звітного періоду, (залишкова)	млн.грн	2 202,9	46 290,3	+44 087,4
21	Фактично сплачено ЄСВ	тис.грн.	107 700	106 251	-1 449
24	Інвестиції в основний капітал	тис.грн.	23 740	100 620	+76 880

Таблиця Б12

**Основні статті витрат по собівартості в цілому філії
УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2016-2017рр.**

Показники	2,016р. тис.грн.	2,017р. тис.грн.	+/-	2017р. до 2016р. в %
Виручка (р.2000)	255,684	556,718	301,034	117.7
Витрати по собівартості (р.2050)	2,037,102	5,191,164	3,154,062	154.8
Технологічні потреби	1,217,786	1,655,740	437,954	36.0
Затрати матеріалів	22,416	28,540	6,124	27.3
Затрати електроенергії	44,722	126,224	81,502	182.2
Оплата праці	211,023	229,780	18,758	8.9
Соціальні нарахування	75,663	81,454	5,790	7.7
Амортизація	171,328	2,683,369	2,512,041	1466.2
Інші витрати	294,165	386,056	91,892	31.2

Таблиця Б13

**Адміністративні витрати філії УМГ «Прикарпаттрансгаз»
за 2016-2017рр.**

Показники	2016р., тис.грн.	2017р., тис.грн.	+/-	2017р. до 2016р., %
Адміністративні витрати, в т.ч.:	57,182	70,484	13,302	23.3
Матеріальні витрати	1,810	2,533	724	40.0
Витрати на оплату праці	31,333	38,418	7,085	22.6
Відрахування на соціальні заходи	10,202	12,643	2,441	23.9
Амортизація	1,651	5,594	3,943	238.8
Інші витрати, разом	12,186	11,296	-890	-7.3

Таблиця Б14

Структура доходів філії УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2016-2017рр.

Показники	2016 тис.грн.	2017 тис.грн.	+/-	2017р. до 2016р., в %
Всього доходів від реалізації(70рах)	255,683.6	556,717.9	301,034.3	117.7
Доходи транспортування газу для промисловості та інших	204,922.0	499,233.1	294,311.1	143.6
Доходи від підтримки тиску газу	44,885.1	51,668.0	6,782.9	15.1
Інші доходи	5,876.5	5,816.8	-59.7	-1.0

Таблиця Б15

Укомплектованість і якісний склад персоналу філії

УМГ «Прикарпаттрансгаз» за 2016-2017рр.

Чисельність та якісний склад працівників	Всього осіб	У тому числі жінок
Облікова кількість штатних працівників станом на 01.01.2017 року, з них:	2 816	490
керівників	251	36
професіоналів, фахівців	588	173
технічних службовців	0	0
кваліфікованих та інших робітників	1 977	281

Таблиця Б16

Основні техніко-економічні показники філії УМГ «Львівтрансгаз» за 2013-2014рр.

№ п/п	Назва показників	Один. виміру	2013	2014	+ / -
1	2	3	4	5	6
1	Довжина газопроводів на кінець року в однопіткєвому вимірі	км	4 579,5	4 579,5	0
2	Кількість компресорних станцій	шт.	18	18	0
3	Кількість газоперекачующих агрегатів	шт.	127	127	0
4	Загальна потужність ГПА	МВт	1 121.9	1 121.9	0
5	Кількість установок катодного захисту	шт.	740	740	0
6	Кількість ГРС	к-ть	197	197	0
7	Обсяг транспортованого товарного газу	млн.куб.м	91 871,8	66 732,1	-25 139,7
	в т. ч. в країни західної Європи	млн.куб.м	79 825,3	55 908,2	-23 917,1
	споживачам України	млн.куб.м	4 787,6	4 085,4	-702,2
	інші	млн.куб.м	7 259,0	6738,5	-520,5
8	Середньоспискова чисельність штатних працівників, облікового складу - всього	чол	2 970	2883	-87
	в тому числі: - в транспорті газу	чол	2 637	2572	-65
9	Середньомісячна заробітна плата	грн	7 500	7627	127
	в т. ч. в транспорті	грн.	7 635	7645	10
10	Фонд оплати праці всіх працівників	тис. грн.	267 314,3	265 426	-1 888,3
11	Чистий дохід від реалізації продукції ,послуг	тис.грн.	325 624	265 684	-35 940

Продовження таблиці Б16

1	2	3	4	5	6
12a	в т.ч. : собівартість реалізованих послуг в транспортуванні газу	тис.грн.	2 756 427	1 930 049	-826 378
13	Витрати газу на виробничо-технологічні потреби	тис.грн.	1 725 449	1 217 786	-507 663
		тис.куб.м.	441 910,3	328 526,2	-113 384,1
14	Питома вага газу на технологічні потреби в структурі витрат	%	59,9	59,7	-0,2
15	Собівартість транспортування 1000 м3 газу	грн	30,4	29,9	-0,5
16	Виробничо-технологічні потреби газу на 1000 куб.м. транспортованого товарного газу	грн.	19,07	18,25	-0,82
		куб.м.	4,81	4,92	0,11
17	Дебіторська заборгованість	тис.грн.	30 069	23577	-6742
18	Кредиторська заборгованість	тис.грн.	135 292	13821	-121471
19	Вартість основних засобів на кінець звітного періоду, (первісна)	млн.грн	5 141,5	5 174 ,5	33
20	Вартість основних засобів на кінець звітного періоду, (залишкова)	млн.грн	2 366,8	2202,9	-143,9
21	Фактично сплачено ЄСВ	тис.грн.	104 169	107 700	3 531
22	Нараховано до бюджету	тис.грн.	45 203	50 624	4 421
	в т. ч. до місцевого	тис.грн.	44 519	47 566	3 047
23	Сплачено до бюджету	тис.грн.	43 209	52 631	4 422
	в т. ч. до місцевого	тис.грн.	44 525	47 572	3 047
24	Інвестиції в основний капітал	тис.грн.	27 177	14 278	-13 099

Таблиця Б17

**Основні статті витрат по собівартості в цілому філії
УМГ «Львівтрансгаз» за 2013-2014рр.**

Показники	2,013р. тис.грн.	2,014р. тис.грн.	+/-	2014р. до 2013р. в %
Виручка,(Р.70)	205,622.0	255,683.6	50,062	124.3
Витрати по собівартості (Р.90)	2,781,323.3	1,840,046.4	-941,277	66.2
Технологічні потреби	1,725,449.2	1,117,786.1	-607,663	64.8
Затрати матеріалів	26,830.3	122,415.9	95,586	456.3
Затрати електроенергії	190,846.6	44,721.8	-146,125	23.4
Оплата праці	230,881.2	211,022.5	-19,859	91.4
Соціальні нарахування	83,864.6	75,663.4	-8,201	90.2
Амортизація	167,330.0	171,327.8	3,998	102.4
Інші витрати	356,121.4	97,108.9	-259,013	27.3

Таблиця Б18

**Адміністративні витрати філії УМГ «Львівтрансгаз»
за 2013-2014рр.**

Показники	2013р	2014р	+/-	2014р до 2013р. в %
Адміністративні витрати	30,272.3	56,981.8	26,710	188.2
в тому числі:				
Матеріальні витрати	2,528.6	1,809.7	-719	71.6
Витрати на оплату праці	3,297.0	31,332.5	28,036	950.3
Відрахування на соціальні заходи	10,785.0	10,202.1	-583	94.6
Амортизація	1,431.0	1,451.2	20	101.4
Інші витрати,разом	12,230.7	12,186.3	-44	99.6

Таблиця Б19

Структура доходів філії УМГ «Львівтрансгаз» за 2013-2014рр.

Показники	2 013р. тис.грн.	2 014р. тис.грн.	+/-	2014р. до 2013р. %
Всього доходів від реалізації (70рах)	305 623,0	255 683,6	-49 939,4	83,7
Доходи транспортування газу для промисловості та інших	254 550,8	204 922,0	-49 628,8	80,5
Доходи від підтримки тиску газу	44 634,5	44 885,1	250,6	100,6
Інші доходи	6 437,7	5 876,5	-561,2	91,3

Таблиця Б20

Укомплектованість і якісний склад персоналу філії УМГ

«Львівтрансгаз» за 2013-2014рр.

Чисельність та якісний склад працівників	Всього осіб	У тому числі жінок
Загальна чисельність працівників на 01.01.2015 року, з них:	2285	461
керівників	220	36
професіоналів, фахівців	519	117
технічних службовців	0	0
кваліфікованих та інших робітників	2016	281

Таблиця Б21

**Основні техніко-економічні показники філії УМГ «Львівтрансгаз»
за 2015-2016рр.**

№ п/п	Назва показників	Один. виміру	2015	2016	+ / -
1	2	3	4	5	6
1	Довжина газопроводів на кінець року в односторонньому вимірі	км	4 579,5	4 579,5	0
2	Кількість компресорних станцій	шт.	18	18	0
3	Кількість газоперекачуючих агрегатів	шт.	127	127	0
4	Загальна встановлена потужність ГПА	МВт	1 121,9	1 121,9	0
5	Кількість установок катодного захисту	шт.	740	740	0
6	Кількість ГРС	к-ть	197	197	0
7	Обсяг транспортованого товарного газу	млн.куб.м	92 495,7	91 871,8	1 346,1
	в т. ч. споживачам за межі України	млн.куб.м	77 342,8	79 825,3	2 482,5
	споживачам України	млн.куб.м	4 891,4	4 787,6	-103,8
	інші	млн.куб.м	8 271,5	7 259,0	-1 002,5
8	Середньоспискова чисельність штатних працівників, облікового складу - всього	чол	3 047	2 970	-87
	в тому числі: - в транспорті газу	чол	2 817	2 764	-53
9	Середньомісячна заробітна плата	грн	6 841	7 500	659
	в т. ч. в транспорті	грн.	6 970	7 635	665

Продовження таблиці Б21

1	2	3	4	5	6
10	Фонд оплати праці всіх працівників	тис. грн.	250 944,9	267 314,3	16 369,4
11	Чистий дохід від реалізації продукції ,послуг	тис.грн.	312 377,0	305 624	-6 753
12	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг всього	тис. грн.	2 611 238	2 881 323	270 085
12a	в т.ч. : собівартість реалізованих послуг в транспортуванні газу	тис.грн.	2 464 774	2 756 427	291 653
13	Витрати газу на виробничо-технологічні потреби	тис.грн.	1 263 580	1 725 449	461 869
		тис.куб.м.	362 013,3	441 910,3	79 897
14	Питома вага газу на технологічні потреби в структурі витрат	%	48,4	59,9	11,5
15	Собівартість транспортування 1000 м3 газу	грн	28,00	30,4	2,4
16	Виробничо-технологічні потреби газу на 1000 куб.м. транспортованого товарного газу	грн.	13,96	19,07	5,11
		куб.м.	4,00	4,81	0,81
17	Дебіторська заборгованість	тис.грн.	39 896	30 079	-9 817
18	Кредиторська заборгованість	тис.грн.	177 347	135 292	-42 055
19	Вартість основних засобів на кінець звітного періоду, (первісна)	млн.грн	5 058,3	5 141,5	83,2
20	Вартість основних засобів на кінець звітного періоду, (залишкова)	млн.грн	2 429,8	2 346,8	-83
24	Інвестиції в основний капітал	тис.грн.	99 107	37 177	-6 1930

Таблиця Б22

Основні статті витрат по собівартості в цілому філії

УМГ «Львівтрансгаз» за 2015-2016рр.

Показники	2015 тис.грн.	2016 тис.грн.	+/-	2016р. до 2015р. в %
Виручка,(Р.70)	312 377	305 624	-6 753	97,8
Витрати по собівартості (Р.90)	2 611 238	2 881 323	270 085	110,3
Газ на технологічні потреби	1 263 580	1 725 449	461 869	136,6
Затрати матеріалів	94 238	26 828	-67 410	28,5
Затрати електроенергії	152 302	190 847	38 545	125,3
Оплата праці	222 054	235 882	13 828	106,2
Соціальні нарахування	81 134	73 864	-7 270	91,0
Амортизація	176 167	167 331	-8 836	95,0
Інші витрати	621 763	461 122	-160 641	74,2

Таблиця Б23

Адміністративні витрати філії УМГ «Львівтрансгаз»

за 2015-2016рр.

Показники	2015 р	2016 р	+/-	2016р до 2015р. в %
Адміністративні витрати	56 406	58 952	2 546	104,5
в тому числі:				
Матеріальні витрати	1 870	1 524	-346	81,5
Витрати на оплату праці	30 354	32 970	2 616	108,6
Відрахування на соціальні заходи	10 057	10 787	730	107,3
Амортизація	2 547	1 437	-1 110	56,4
Інші витрати,разом	11 578	12 234	656	105,7
в т.ч. інформ.-техн.забезпечення та сервісне обслуговування оргтехніки	1 620	4 247	2 627	262,2

Таблиця Б24

Структура доходів філії УМГ «Львівтрансгаз» за 2015-2016рр.

Показники	2015, тис.грн.	2016, тис.грн.	+/-	2016р. до 2015р., %
Всього доходів від реалізації (70рах)	312 377,0	305 624,0	-6 753,0	97,8
Доходи транспортування газу для промисловості та інших	256 516,0	254 551,0	-1 965,0	99,2
Доходи від підтримки тиску газу	50 262,0	44 635,0	-5 627,0	88,8
Інші доходи	5 599,0	6 438,0	839,0	115,0

Таблиця Б25

Укомплектованість і якісний склад персоналу філії УМГ «Львівтрансгаз» за за 2015-2016рр.

Чисельність та якісний склад працівників	Всього осіб	У тому числі жінок
Загальна чисельність працівників на 31.12.2017 року	2970	517
керівників	218	63
професіоналів, фахівців	573	184
технічних службовців	7	2
кваліфікованих та інших робітників	2028	297

Таблиця Б26

**Основні техніко-економічні показники філії УМГ «Львівтрансгаз»
за 2016-2017рр.**

№ п/п	Назва показників	Один. виміру	2016	2017	+ / -
1	2	3	4	5	6
1	Довжина газопроводів на кінець року в односторонньому вимірі	км	4 579,5	5 140,3	+60,8
2	Кількість компресорних станцій	шт.	18	18	0
3	Кількість газоперекачуючих агрегатів	шт.	197	197	0
4	Загальна установлена потужність ГПА	МВт	1 121,9	1 121,9	0
5	Кількість установок катодного захисту	шт.	740	741	+1
6	Кількість ГРС	к-ть	197	199	+2
7	Обсяг транспортованого товарного газу	млн.куб. м	66 732,1	70 565,07	+3 832,9
	в т.ч. в країни західної Європи	млн.куб.м	55 908,2	60 432,4	+4 524,2
	споживачам України	млн.куб.м	4 085,4	3 695,3	-190,1
	інші	млн.куб.м	6 738,5	6 257,3	-801,2
8	Середньоспискова чисельність штатних працівників, облікового складу - всього	чол	2983	2882	-181
	в т.ч. в транспорті газу	чол	2 652	2 851	-97
9	Середньомісячна заробітна плата	грн.	7 672	8 071	+399
	в т.ч. в транспорті газу	грн.	7 645	8046	+401
10	Фонд оплати праці всіх працівників	тис. грн.	265 426	269 452	+4 026

Продовження таблиці Б26

1	2	3	4	5	6
11	Чистий дохід від реалізації продукції, послуг	тис.грн.	255 684	556 718	+301 034
12	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг) всього	тис. грн.	2 040 046	5 194 271	+3 154 225
12a	в т.ч.: собівартість реалізованих послуг в транспортуванні газу	тис.грн.	1 930 049	4 864 525	+2 934 476
13	Витрати газу на виробничо-технологічні потреби	тис.грн.	1 217 786	1 655 740	+437 954
		тис.куб.м.	328 526,2	299 358,1	-29 168,1
14	Питома вага газу на технологічні потреби в структурі витрат	%	59,7	31,9	-27,8
15	Собівартість транспортування 1000 м3 газу	грн	27,9	67,9	+39,0
16	Виробничо-технологічні потреби газу на 1000 куб.м. транспортованого товарного газу	грн.	18,25	23,46	+5,21
		куб.м.	3,92	3,24	-0,68
17	Дебіторська заборгованість	тис.грн.	23 537	33 451	+ 9 914
18	Кредиторська заборгованість	тис.грн.	13 821	50 497	+36 676
19	Вартість основних засобів на кінець звітного періоду, (первісна)	млн.грн	5 174,5	48 999,4	+43 824,9
20	Вартість основних засобів на кінець звітного періоду, (залишкова)	млн.грн	2 202,9	46 290,3	+44 087,4
21	Фактично сплачено ЄСВ	тис.грн.	107 700	106 251	-1 449
24	Інвестиції в основний капітал	тис.грн.	23 740	100 620	+76 880

Таблиця Б27

**Основні статті витрат по собівартості в цілому філії
УМГ «Львівтрансгаз» за 2016-2017рр.**

Показники	2 016р. тис.грн.	2 017р. тис.грн.	+/-	2017р. до 2016р. в %
Виручка (р.2000)	255 684	556 718	301 034	117,7
Витрати по собівартості (р.2050)	2 037 102	5 191 164	3 154 062	154,8
Технологічні потреби	1 217 786	1 655 740	437 954	36,0
Затрати матеріалів	22 416	28 540	6 124	27,3
Затрати електроенергії	44 722	126 224	81 502	182,2
Оплата праці	1 811 023	229 780	-1 581 242	-87,3
Соціальні нарахування	65 663	81 454	15 790	24,0
Амортизація	271 328	2 683 369	2 412 041	889,0
Інші витрати	-1 395 835	386 056	1 781 892	-127,7

Таблиця Б28

**Адміністративні витрати філії УМГ «Львівтрансгаз»
за 2016-2017рр.**

Показники	2016р., тис.грн.	2017р., тис.грн.	+/-	2017р. до 2016р., %
Адміністративні витрати, в т.ч.:	57,182	70,484	13,302	23.3
Матеріальні витрати	1,710	2,533	824	48.2
Витрати на оплату праці	33,333	38,718	5,385	16.2
Відрахування на соціальні заходи	10,302	12,643	2,341	22.7
Амортизація	1,671	5,794	4,123	246.7
Інші витрати, разом	10,166	10,796	630	6.2

Таблиця Б29

Структура доходів філії УМГ «Львівтрансгаз» за 2016-2017рр.

Показники	2016 тис.грн.	2017 тис.грн.	+/-	2017р. до 2016р., в %
Всього доходів від реалізації(70рах)	255,683.6	556,717.9	301,034.3	117.7
Доходи транспортування газу для промисловості та інших	204,944.0	499,233.1	294,289.1	143.6
Доходи від підтримки тиску газу	44,685.1	51,668.0	6,982.9	15.6
Інші доходи	6,054.5	5,816.8	-237.7	-3.9

Таблиця Б30

Укомплектованість і якісний склад персоналу філії УМГ «Львівтрансгаз» за 2016-2017рр.

Чисельність та якісний склад працівників	Всього осіб	У тому числі жінок
Облікова кількість штатних працівників станом на 01.01.2017 року, з них:	2 616	430
керівників	254	37
професіоналів, фахівців	587	153
технічних службовців	3	3
кваліфікованих та інших робітників	1 974	241

Додаток В

УМГ «ПРИКАРПАТТРАНСГАЗ»	
- Чисельність, осіб – 2 652,55 (АУП – 244)	- Кількість ГРС – 199
- Протяжність газопроводів, км – 5 115,366	- Кількість УКЗ – 741
- Кількість КС – 18	- Кількість ГВС – 6
- Кількість ГПА – 127	- Кількість УПГ – 3
- Потужність, МВт – 1 121,9	
- Загальна площа, тис.м ² (в т. ч. опалювальна, тис. м ² ; %)	- 180,4 (125,1; 69,3%)

Одеське ЛВУМГ	Богородчанське ЛВУМГ	Долинське ЛВУМГ	Закарпатське ЛВУМГ	Хустське ЛВУМГ	Богородчанське ВУПЗГ
- Чисельність, осіб – 619,70	- Чисельність, осіб – 612,30	- Чисельність, осіб – 333,40	- Чисельність, осіб – 343,20	- Чисельність, осіб – 247,25	- Чисельність, осіб – 252,70
- Протяжність МГ, км – 1 599,870	- Протяжність МГ, км – 1 622,035	- Протяжність МГ, км – 665,480	- Протяжність МГ, км – 625,271	- Протяжність МГ, км – 602,710	- Загальний об'єм, млрд. м ³ – 3,4
- Кількість КС – 5	- Кількість КС – 5	- Кількість КС – 2	- Кількість КС – 2(4)	- Кількість КС – 3	- Активний об'єм, млрд. м ³ – 2,3
- Кількість ГПА – 21	- Кількість ГПА – 24	- Кількість ГПА – 14	- Кількість ГПА – 25	- Кількість ГПА – 18	- Кількість КС – 3
- Потужність, МВт – 187	- Потужність, МВт – 275,5	- Потужність, МВт – 170	- Потужність, МВт – 224	- Потужність, МВт – 225	- Кількість ГПА – 25
- Кількість ГРС – 54	- Кількість ГРС – 86	- Кількість ГРС – 24	- Кількість ГРС – 19	- Кількість ГРС – 16	- Потужність, МВт – 38,7
- Кількість ГВС – 2	- Кількість ГВС – 1	- Кількість УПГ – 1	- Кількість ГВС – 2	- Кількість ГВС – 1	- К-ть свердл. – 157
- Кількість УПГ – 1	- Кількість УПГ – 1	- Площа, тис. м ² – 34,0 (16,2; 47,6%)	- Площа, тис.м ² – 31,2 (21,0; 67,3%)	- Площа, тис. м ² – 23,0 (16,0; 69,6%)	Площа, тис. м ² – 18,2 (11,1; 61,0%)
- Площа, тис. м ² – 25,8 (25,1; 97,3%)	- Площа, тис. м ² – 39,3 (27,9; 71,0%)				

Рис. В1. Виробнича структура УМГ «Прикарпаттрансгаз»

Додаток Д

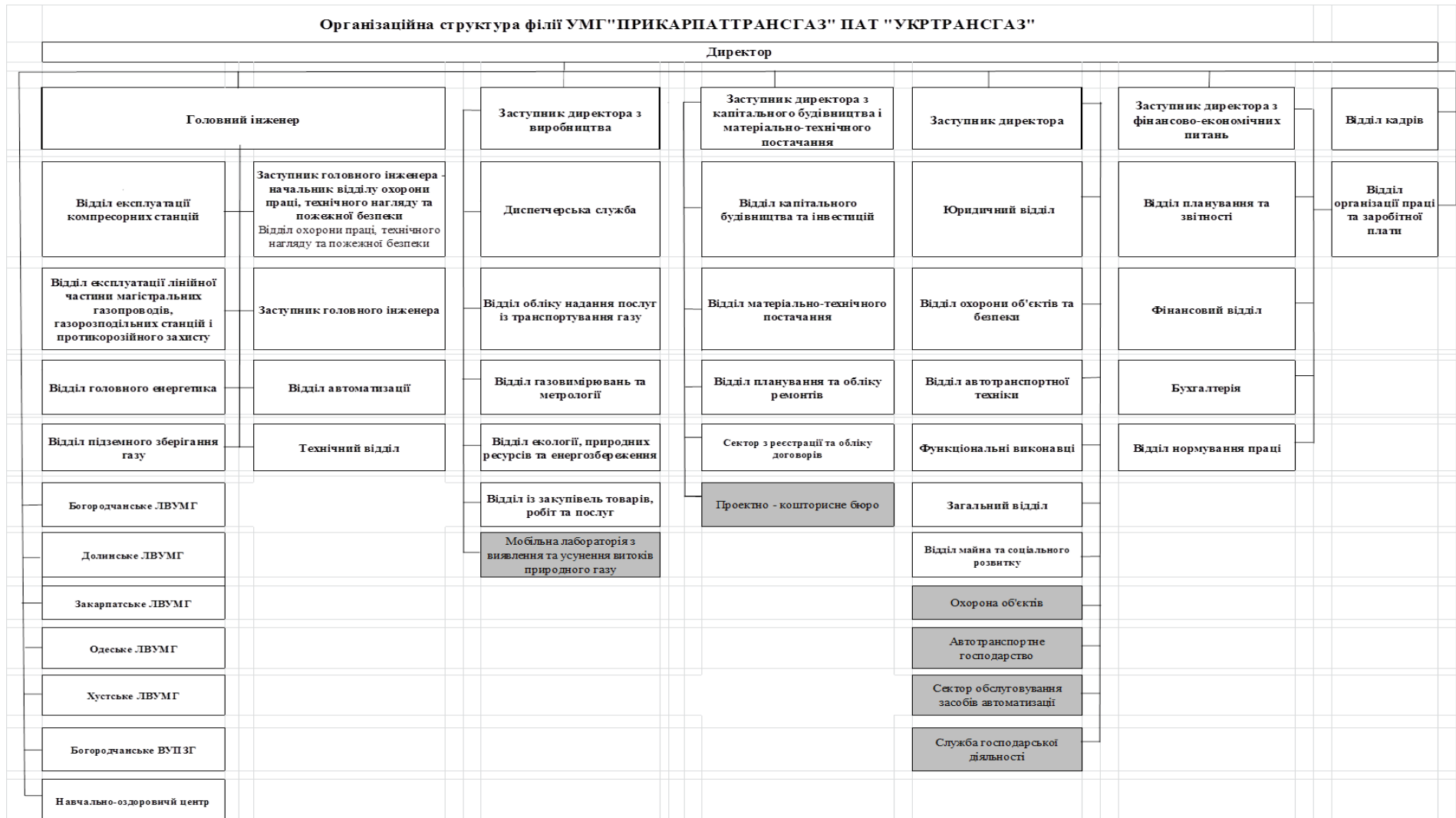

Рис. Д1. Організаційна структура філії УМГ «Прикарпаттрансгаз»

Додаток Е

**Вихідні дані для проведення кореляційного аналізу вагомості показників
дільності газотранспортних підприємств (на прикладі
УМГ «Прикарпаттрансгаз») на показник економічної безпеки**

№	Фінансова стійкість та стабільність	Інтелектуальна складова	Інформаційна складова	Екологічна складова	Силова складова	Політико-правова складова	Інноваційна складова	Платоспроможність та ліквідність	Рентабельність	Ділова активність
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	13,127	82,889	89,400	0,4684	0,6000	0,5862	0,4687	0,2079	0,5285	0,0821
2	0,0000	148,649	171,875	0,2605	0,2000	0,3946	0,3455	0,1588	0,1790	0,1164
3	0,0000	-418,960	-286,013	0,1030	0,2000	0,3665	0,4079	-0,5469	0,4308	0,2296
5	0,6905	106,667	74,006	0,3561	0,6000	0,4255	0,4146	0,1206	0,2466	0,1586
6	0,2000	79,473	44,357	0,3600	0,6000	0,3143	0,4469	0,0715	0,4589	0,2436
7	22,400	-420,578	-216,482	0,1838	0,6000	0,5261	0,4543	-0,4464	0,1461	-0,1313
8	0,0000	-139,535	-97,894	0,3919	0,8000	0,2861	0,5092	-0,1110	0,7439	0,1060
9	0,2195	18,783	11,476	0,3857	0,6000	0,3509	0,4996	0,0280	0,6296	0,3662
10	0,2694	218,107	151,537	0,4487	0,4000	0,3496	0,4345	0,2837	0,8301	0,3230
11	0,0000	211,821	281,349	0,5041	0,6000	0,4874	0,4040	0,3051	0,8439	0,4753
12	0,8704	-105,379	-79,908	0,2968	0,4000	0,3970	0,5281	-0,0342	0,4157	-0,0737
13	34,500	105,430	48,532	0,2996	0,4000	0,2349	0,3643	0,2588	0,1523	0,3371
14	18,000	-126,027	-53,922	0,2300	0,4000	0,2306	0,4356	0,0421	0,2892	-0,3374
15	0,2968	76,419	42,813	0,3592	0,6000	0,3153	0,4304	0,0725	0,4500	-0,3195
16	55,938	251,058	120,508	0,4727	0,6000	0,2722	0,3789	0,5245	0,6456	0,2104
17	0,3748	73,099	78,370	0,4168	0,6000	0,4372	0,5541	0,1158	0,5162	0,2421
18	0,8727	166,685	216,761	0,4887	0,4000	0,6171	0,5220	0,3737	0,7003	0,3453
19	0,0000	-432,381	-265,808	0,1425	0,2000	0,3471	0,4570	-0,3699	0,7306	-0,1641
20	0,9867	105,730	115,338	0,3762	0,4000	0,3921	0,5477	0,1987	0,4735	0,5806
21	20,579	-420,891	-344,660	0,1934	0,4000	0,3888	0,3725	-0,2685	0,6173	-0,3008

Продовження додатку Е

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
22	0,0000	220,426	199,734	0,3758	0,6000	0,3472	0,3399	0,2294	0,2911	0,4190
23	0,0000	33,333	30,075	0,1982	0,4000	0,2220	0,2721	0,0282	0,0847	0,4557
24	0,0000	142,993	128,700	0,3623	0,6000	0,3472	0,3465	0,1852	0,3875	0,4482
25	0,0000	82,753	88,413	0,3114	0,6000	0,3032	0,3698	0,1004	0,2046	0,3855
26	0,0000	18,149	16,639	0,3647	0,4000	0,3592	0,5427	0,0214	0,5880	0,3160
27	0,0000	118,916	131,253	0,3459	0,4000	0,4488	0,4410	0,1515	0,3120	0,1972
28	0,0000	-204,494	-176,129	0,1238	0,2000	0,3146	0,3267	-0,1918	0,0881	0,2791
29	0,3000	146,158	143,068	0,3489	0,4000	0,5779	0,3032	0,2591	0,2512	0,3859
30	0,0000	-132,405	-115,890	0,2713	0,6000	0,3662	0,4416	-0,1383	0,2949	0,3613
31	0,0000	255,211	227,877	0,3563	0,4000	0,2791	0,5225	0,2476	0,1625	0,4195
32	11,099	-360,983	-256,550	0,0553	0,2000	0,1978	0,3789	-0,2172	0,0914	0,4266
33	0,3764	111,538	124,363	0,4060	0,4000	0,4237	0,5210	0,1673	0,6360	0,1387
34	0,0000	-386,555	-273,810	0,0989	0,2000	0,3715	0,4380	-0,3585	0,2408	0,2066
35	0,8569	268,240	268,240	0,5496	0,6000	0,6521	0,6306	0,5998	0,3933	0,4395
36	0,0000	-349,754	-265,918	0,1556	0,4000	0,4365	0,4249	-0,3915	0,2343	0,3929
37	0,4577	138,526	158,756	0,4827	0,6000	0,6358	0,5829	0,3243	0,4515	0,4101
38	0,0000	-201,531	-165,618	0,2557	0,4000	0,5045	0,4574	-0,3100	0,4439	-0,3510
39	16,504	191,672	223,774	0,5640	0,6000	0,6119	0,6415	0,4784	0,6850	0,4334
40	12,771	181,593	274,394	0,6977	10,000	0,7842	0,5158	0,5942	0,8748	0,2276
41	0,0000	77,253	80,357	0,3008	0,4000	0,4578	0,4398	0,0934	0,1739	-0,1554
42	0,0000	62,696	56,980	0,3575	0,4000	0,2130	0,4993	0,0615	0,3143	0,2813
43	10,963	164,455	311,826	0,6930	10,000	0,7696	0,7648	0,5660	0,6836	0,3289
44	0,0000	-244,957	-189,310	0,1507	0,4000	0,2694	0,3732	-0,2176	0,2305	0,2067
45	0,7679	55,486	62,141	0,5396	0,6000	0,6003	0,6396	0,1776	0,9548	0,1822
46	0,0000	-222,689	-164,341	0,1890	0,4000	0,2401	0,3708	-0,1846	0,3312	0,3226
47	0,8785	90,622	76,663	0,5133	0,6000	0,3989	0,6550	0,1801	0,9689	0,2971
48	0,0000	-299,517	-223,827	0,1963	0,6000	0,3273	0,4779	-0,2350	0,1676	-0,0242
49	0,0000	23,585	23,585	0,3795	0,8000	0,4587	0,4658	0,0238	0,2321	0,4129

Продовження додатку Е

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
50	0,0000	14,953	14,898	0,3843	0,8000	0,4310	0,4798	0,0155	0,3378	0,1724
51	0,2195	18,783	11,476	0,3857	0,6000	0,3509	0,4996	0,0280	0,6296	0,3662
52	0,2694	218,107	151,537	0,4487	0,4000	0,3496	0,4345	0,2837	0,8301	0,3230
53	0,0000	211,821	281,349	0,5041	0,6000	0,4874	0,4040	0,3051	0,8439	0,4753
54	0,8704	-105,379	-79,908	0,2968	0,4000	0,3970	0,5281	-0,0342	0,4157	-0,0737
55	34,500	105,430	48,532	0,2996	0,4000	0,2349	0,3643	0,2588	0,1523	0,3371
56	18,000	-126,027	-53,922	0,2300	0,4000	0,2306	0,4356	0,0421	0,2892	-0,3374
57	0,2968	76,419	42,813	0,3592	0,6000	0,3153	0,4304	0,0725	0,4500	-0,3195
58	55,938	251,058	120,508	0,4727	0,6000	0,2722	0,3789	0,5245	0,6456	0,2104
59	0,0000	62,696	56,980	0,3575	0,4000	0,2130	0,4993	0,0615	0,3143	0,2813
60	10,963	164,455	311,826	0,6930	10,000	0,7696	0,7648	0,5660	0,6836	0,3289
61	0,0000	-244,957	-189,310	0,1507	0,4000	0,2694	0,3732	-0,2176	0,2305	0,2067
62	0,0000	255,211	227,877	0,3563	0,4000	0,2791	0,5225	0,2476	0,1625	0,4195
63	11,099	-360,983	-256,550	0,0553	0,2000	0,1978	0,3789	-0,2172	0,0914	0,4266
64	0,3764	111,538	124,363	0,4060	0,4000	0,4237	0,5210	0,1673	0,6360	0,1387
65	0,0000	-386,555	-273,810	0,0989	0,2000	0,3715	0,4380	-0,3585	0,2408	0,2066
66	0,2694	218,107	151,537	0,4487	0,4000	0,3496	0,4345	0,2837	0,8301	0,3230
67	0,0000	211,821	281,349	0,5041	0,6000	0,4874	0,4040	0,3051	0,8439	0,4753

Джерело: розраховано за даними Головного управління статистики в Івано-Франківській області [184]

Звіт за результатами оптимізації рівнів часткових коефіцієнтів лінійної моделі інтегрального показника економічної безпеки

УМГ «Прикарпаттрансгаз»

Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат	
\$I\$2	ЦФ	0,526528677	0,526528677	
Ячейка	Имя	Исходное значение	Результат	
\$B\$2	Фінансова	0,487451401	0,487451401	
\$C\$2	Інтелектуальна	0,498713086	0,498713086	
\$D\$2	Інформаційна	0,496020845	0,496020845	
\$E\$2	Екологічна	0,55856204	0,55856204	
\$F\$2	Силова	0,605969259	0,605969259	
\$G\$2	Політико-правова	0,531263328	0,531263328	
\$H\$2	Інноваційна	0,421263328	0,421263328	
Ячейка	Имя	Значение	Формула	Разница
\$H\$10	Земельні ресурси	1,031,276,384	\$H\$10<=\$J\$10	0
\$H\$11	Трудові ресурси	2,462,994,311	\$H\$11<=\$J\$11	1,962,434,549
\$H\$12	Грошові ресурси	3,194,960,016	\$H\$12<=\$J\$12	6,469,679,391
\$B\$2	Фінансова складова	0,487451401	\$B\$2<=\$B\$4	0,512548599
\$C\$2	Інтелектуальна складова	0,498713086	\$C\$2<=\$C\$4	0,501286914
\$D\$2	Інформаційна складова	0,496020845	\$D\$2<=\$D\$4	0,503979155
\$E\$2	Екологічна складова	0,55856204	\$E\$2<=\$E\$4	0,44143796
\$F\$2	Силова складова	0,605969259	\$F\$2<=\$F\$4	0,394030741
\$G\$2	Політико-правова складова	0,531263328	\$G\$2<=\$G\$4	0,468736672
\$H\$2	Інноваційна складова	0,421263328	\$H\$2<=\$H\$4	0,394030741
\$B\$2	Фінансова складова	0,487451401	\$B\$2>=\$B\$3	1,487,451,401
\$C\$2	Інтелектуальна складова	0,498713086	\$C\$2>=\$C\$3	1,498,713,086
\$D\$2	Інформаційна складова	0,496020845	\$D\$2>=\$D\$3	1,496,020,845
\$E\$2	Екологічна складова	0,55856204	\$E\$2>=\$E\$3	155,856,204
\$F\$2	Силова складова	0,605969259	\$F\$2>=\$F\$3	1,605,969,259
\$G\$2	Політико-правова складова	0,531263328	\$G\$2>=\$G\$3	1,531,263,328
\$H\$2	Інноваційна складова	0,421263328	\$H\$2<=\$H\$4	1,386,120,845

Додаток 3

Таблиця 31

**Результати аналізу стійкості лінійної моделі оптимізації рівнів
часткових коефіцієнтів інтегрального показника економічної безпеки**

УМГ «Прикарпаттрансгаз»

Изменяемые ячейки						
		Результ.	Нормир.	Целевой	Допустимо е	Допустимо е
Ячей ка	Имя	значение	стоимость	Кoeffициен т	Увеличен ие	Уменьшен ие
\$B\$2	Фінансова складова	1	0	0,18	1.00E+30	0
\$C\$2	Інтелектуаль на складова	1	0	0,176	1.00E+30	0
\$D\$2	Інформаційна складова	1	0	0,177	1.00E+30	0
\$E\$2	Екологічна складова	0	0	0,157	0	1.00E+30
\$F\$2	Силова складова	0	0	0,145	0	1.00E+30
\$G\$2	Політико- правова складова	0,452021042	0	0,165	0	0
\$H\$2	Інноваційна складова	0,421263328	0	0,137	0	0
Ограничения						
		Результ.	Теневая	Ограничение	Допустимо е	Допустимо е
Ячей ка	Имя	значение	Цена	Правая часть	Увеличен ие	Уменьшен ие
\$H\$1 1	Земельні ресурси	342	0,00177656	342	20,9629629 6	41,9819639 1
\$H\$1 2	Трудові ресурси	65,95714286	0	70	1E+30	4,04285714 3
\$H\$1 3	Грошові ресурси	1273,339286	0	1700	1E+30	426,660714 3

Додаток К
Таблиця К1

**Вихідні дані для оптимізації рівня складових
економічної безпеки УМГ «Прикарпаттрансгаз»**

Показник	Складова							Обмеження за видом ресурсу
	Фінансова	Інтелектуальна	Інформаційна	Екологічна	Силова	Політико- правова	Інноваційна	
Середнє значення витрат земельних ресурсів, га	113,39	110,87	111,50	98,90	91,34	103,94	92,4	342
Дисперсія витрат земельних ресурсів, га	203,03	194,11	196,32	154,46	131,75	170,61	152,1	
Середнє значення затрат праці, тис. люд.- год.	16,38	16,02	16,11	14,29	13,19	15,01	14,6	70
Дисперсія витрат трудо­вих ресурсів	11,58	11,07	11,20	8,81	7,52	9,73	7,8	
Середнє значення витрат грошових ресурсів	349,07	341,31	343,25	304,47	281,19	319,98	302,4	1700
Дисперсія витрат грошових ресурсів	1948,73	1863,08	1884,31	1482,54	1264,57	1637,47	1471,44	
Коефіцієнт вагомості складових	0,180	0,176	0,177	0,157	0,145	0,165	0,112	–

Список публікацій здобувача:**Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:**

1. Прокопів М. І. Інвестиційно-інноваційні орієнтири розвитку газорозподільних підприємств. Механізм управління інвестиційно-інноваційною діяльністю газорозподільних підприємств // Фінансові аспекти інноваційного розвитку нафтогазового комплексу України: монографія / [Л. Т. Гораль, І. Г. Фадєєва, М. І. Прокопів та ін.]; за заг. ред. Л. Т. Гораль, І. Г. Фадєєвої. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, ФОП Кузів. 2016. 326с. С. 23-40.
2. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Сучасне завдання енергетичної безпеки України в умовах глобалізаційних викликів // Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління у нафтовій і газовій промисловості. 2015. №2(10). С. 91-97.
3. Прокопів М. І. Економічна безпека як індикатор ефективного контролінгу підприємства // Регіональна економіка та управління. 2018. №1(19). С.102-105.
4. Horal L., Prokopiv M. Corporate Social Irresponsibility – Definition and Influence on the Company Activity //Actual problems of economics, management and law in modern social and economic environment. 2015. С.87-91.
5. Horal L., Prokopiv M. External and Domestic Threads of the Reader and Their Effects of Economic Security of Energy Enterprises // Economic and Finance. 2017. С.181-184.
6. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Функції економічної безпеки як механізм підвищення ефективності діяльності промислових підприємств нафтогазового комплексу // Молодий вчений. 2017. № 11(51). С. 1123-1126.

Продовження додатку Л

7. Прокопів М. І. Особливості побудови методики оцінювання рівня економічної безпеки таксонометричним методом // Технологічний аудит і резерви виробництва. 2018. №1 (39). С. 34-39.

8. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Контурування загроз економічній безпеці газотранспортних підприємств шляхом їх класифікації // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. 2017. №16. С. 99-104.

9. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Класифікація джерел загроз економічній безпеці газотранспортних підприємств // Інтелект ХХІ. 2018. №4. С. 123-126.

10. Прокопів М. І. Методологічні аспекти модернізації силової складової як визначального фактору протидії рейдерству і силовому захопленню підприємства [Електронний ресурс] // Приазовський економічний вісник. 2018. №1(06). Режим доступу: http://rev.kpu.zp.ua/journals/2018/1_06_uk/1_06_2018.pdf.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

11. Prokopiv M. Economic Achievements and Problems of Monetary Policy of Ukraine in the Years of Its Independence. *Дні науки*: Матеріали міжнародної науково практичної конференції (27.03.2014р. – 05.04.2014рр Прага, 2014). С.17-20.

12. Prokopiv M. I. Sectoral features of economic safety control mechanism for gas transport companies. *Economy / Culture / Values / Metaeconomics: Scientific conference* (13.05.2015р. Gdansk, 2015). С.88-92.

13. Prokopiv M. Economic security as a precondition for raider capture of the enterprise. *Enterprise In Modern Economics: Scientific conference* (15.11.2015р. Gdansk, 2015). С.144-146.

Продовження додатку Л

14. Прокопів М. І., Гораль Л. Т. Особливості системи економічної безпеки газотранспортних підприємств. *Modern Transformation of Economics and Management in the Era of Globalization: International Scientific Practical Conference. Conference Proceedings (29 January 2016. Klaipeda, 2016)*. P.122.

15. Прокопів М. І., Войтків Т. І. Аналіз середовища функціонування підприємств ГТС України в умовах сучасних глобалізаційних викликів. *Ukraine – EU Modern technology, business and law: International Scientific Practical Conference (19-23.05.2016р. Slovakia-Poland, 2016)*. С.240-243.

16. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Номінативне поле концепту «Економічна безпека» в сучасних умовах його застосування в процесі магістрального транспорту природного газу. *XVI International Scientific Conference Košice: Materials of the scientific conference (17.01.2016р. Slovakia, 2016)*. С.45-48.

17. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Зовнішні і внутрішні загрози рейдерства і їх вплив на економічну безпеку підприємств енергетичної галузі. *World Scientific Area: Тези міжнародної практичної конференції (10.11.2017р. Coventry, 2017)*. С.181-184.

18. Гораль Л. Т., Прокопів М. І. Аналіз можливих втрат від рейдерського захоплення підприємств нафтогазового сектору. *Стратегії економічного розвитку: мікро- та макроекономічний рівні: Тези міжнародної науково-практичної конференції (12-15.07.2017р. Київ, 2017)*. С.125-128.

19. Прокопів М. І. Аналітичне забезпечення як механізм управління економічною безпекою підприємства. *Актуальні проблеми економіки та менеджменту: Тези міжнародної науково-практичної конференції (16-17 лютого 2018р. Запоріжжя, 2018)*. С. 96-99.

20. Прокопів М.І. Моніторинг діяльності підприємства як важіль впливу на економічну безпеку підприємства. *Сучасні наукові підходи до ефективного використання потенціалу економіки країни: Тези міжнародної науково–практичної конференції (16-17.02.2018р. Дніпро, 2018)*. С.45-47.

Додаток М

ПУБЛІЧНЕ
АКЦІОНЕРНЕ ТОВАРИСТВО
“УКРТРАНСГАЗ”

PUBLIC
JOINT STOCK COMPANY
UKRTRANSGAZ

Філія “Управління магістральних
газопроводів
“ЛЬВІВТРАНСГАЗ”

Україна, 79053, м. Львів,
вул. Івана Рубчака, 3
тел.: +38 (0322) 64-5728
e-mail: L-office@utg.ua

Branch Main
Pipeline Division
LVIVTRANSGAZ

3, Ivan Rubchak str.,
Lviv, Ukraine, 79053
tel.: +38 (0322) 64-5728
e-mail: L-office@utg.ua

№ _____

на № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

видана Прокопіву Михайлу Івановичу, аспіранту Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу, про те, що результати його дисертаційного дослідження на тему «Управління економічною безпекою газотранспортних підприємств», представлені на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук, використано в діяльності УМГ «ЛЬВІВТРАНСГАЗ».

Запропонована аспірантом методика визначення рівня економічної безпеки газотранспортних підприємств за допомогою інтегрального показника на основі синтезу ресурсно-функціонального та комплексного підходів дозволяє виявити резерви збільшення функціональних компонентів і запропонувати комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних та профілактичних заходів, спрямованих на якісне забезпечення захисту інтересів газотранспортних підприємств від зовнішніх і внутрішніх небезпек та загроз.

Вважаємо, що дані новачії суттєво підвищують якість прийнятих управлінських рішень та ефективність діяльності підприємства. Цим підтверджується, що апробовані на підприємстві рекомендації Прокопіву М. І., щодо управління економічною безпекою газотранспортного підприємства, мають наукову та практичну цінність.

Головний інженер

А. Б. Мицик

УВ ПАТ УКРТРАНСГАЗ
2501ВИХ-18-344 від 02.03.2018

зркс.1

Продовження додатку М

Публічне
акціонерне товариство
"УКРТРАНСГАЗ"

Public
Joint-Stock Company
"UKRTRANSGAZ"

Філія Управління магістральних
газопроводів
"ПРИКАРПАТТРАНСГАЗ"
Україна, 76018, м. Івано-Франківськ,
вул. Незалежності, 48
тел. факс: (0342) 75-09-23, 55-90-88
e-mail: p-office@utg.ua

Main Pipeline
Division
PRYKARPATTRANSOAZ
48, Nezalezhnomy str.
Ivano-Frankivsk, Ukraine, 76018
tel. fax: (0342) 75-09-23, 55-90-88
e-mail: p-office@utg.ua

28.02.2018 № *2/03-02*

на № _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

аспіранта Івано-Франківського національного технічного університету
нафти і газу **Прокопіва Михайла Івановича**

Результати дисертаційної роботи Прокопіва М. І., щодо управління економічною безпекою газотранспортних підприємств апробовані в філії УМГ «ПРИКАРПАТТРАНСГАЗ», зокрема, методика оцінювання стану забезпечення економічної безпеки підприємства шляхом вибору та інтегрування ключових показників за функціональними компонентами та організаційно-аналітичне забезпечення системи оцінки стану рівня економічної безпеки підприємства, що дозволило оцінити фінансові, правові, силові, інноваційні, екологічні, інформаційні засоби захисту ресурсів підприємства від негативного впливу на їх цілісність зовнішніх та внутрішніх небезпек і загроз та виявити напрями мобілізації резервів для забезпечення органічності та ефективності функціонування підприємства.

Вважаємо, що проведені нами управлінські зміни, які здійснені при використанні результатів роботи дисертанта, будуть сприяти підвищенню ефективності функціонування нашого підприємства.

З повагою,
Головний інженер
Філії УМГ « ПРІКАРПАТТРАНСГАЗ»

Костів В. В.

022401

Продовження додатку М

Затверджую:

Проректор з науково-педагогічної роботи
Івано-Франківського національного
технічного університету нафти і газу

проф. Чудик І.Г.
2018 р.

ДОВІДКА
про впровадження результатів
дисертаційного дослідження

Видана про те, що основні результати дисертаційної роботи здобувача кафедри фінансів Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу Прокопів Михайла Івановича, представленої на здобуття наукового ступеню кандидата економічних наук за спеціальністю «08.00.04 – Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)» знайшли своє відображення у держбюджетній науково-дослідній темі «Наукові та прикладні економіко-управлінські засади розвитку соціально-економічних систем на основі інноваційних трансформацій їх складових» у 2014-2015 рр. (Державний реєстраційний номер РК 0114U004855), де автором досліджено особливості механізму управління інноваційною складовою діяльності газотранспортних підприємств; «Науково-практичні засади управління нафтогазовим комплексом на виконання Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» у 2016-2017 рр. (Державний реєстраційний номер РК 0116U005326), де автором досліджено стратегічні цілі розвитку газотранспортних підприємств України крізь призму інноваційної трансформації.

Також теоретичні положення, методичні розробки, узагальнення і висновки, що містяться в дисертаційній роботі, використовуються у навчальному процесі Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу при викладанні дисципліни «Інноваційний розвиток підприємств» для студентів спеціальностей 071 – «Облік і оподаткування», 072 – «Фінанси, банківська справа і страхування» та 051 – «Економіка».

Директор інституту економіки та
управління у нафтогазовому комплексі
д.е.н., проф.

Л. Т. Гораль

Завідувач кафедри фінансів,
д.е.н., проф.

І. Г. Фадєєва